

ETNICITET KLASS OCH KÖN I SVERIGEFINSK LITTERATUR

En intersektionellt filtrerad studie av Susanna Alakoskis *Svinalängorna*, Antti Jalavas *Asfaltblomman* och Eija Hetekivi Olssons *Ingenbarnsland*

Rolf Blauberg

Avhandling pro gradu

Nordisk litteratur

Finska, finskugriska och nordiska
institutionen

Humanistiska fakulteten

Helsingfors universitet

Januari 2014

INNEHÅLL

1. SYFTE OCH MÅL	4
2. TIDIGARE RELEVANT FORSKNING	4
3. CENTRALA BEGREPP	7
Etnicitet	7
Det etniska filtret	9
Den föreställda mångkulturen	11
Den sverigefinska litteraturen och det etniska filtret	13
Klass	14
Arbetarlitteratur	15
Kön	17
4. SVERIGEFINNARNA	18
Sociala problem	19
Utbildning	19
Alkohol	20
5. METOD	20
Intersektionalitet	20
Tre filter: Etniskt-, klass- och kön-	22
Mitt etniska filter	24
Klassfiltret	24
Könsfiltret	24
Intersektionell filtrering	25
6. ANALYS	25
Sammanfattningar	26
<i>Svinalängorna</i>	26
<i>Asfaltblomman</i>	27
<i>Ingenbarnsland</i>	28
Etnicitet	29
Etnicitet i <i>Svinalängorna</i>	29

Etnicitet i <i>Asfaltblomman</i>	34
Etnicitet i <i>Ingenbarnsland</i>	43
Slutsats-Etnicitet	48
Klass	49
Klass i <i>Svinalängorna</i>	49
Klass i <i>Asfaltblomman</i>	57
Klass i <i>Ingenbarnsland</i>	61
Slutsats-Klass	72
Kön	72
Kön i <i>Svinalängorna</i>	73
Kön i <i>Asfaltblomman</i>	78
Kön i <i>Ingenbarnsland</i>	82
Slutsats-kön	90
Sammanfattning av analyserna	92
7. AVSLUTNING	92
Saker att utveckla och fundera på	93
KÄLLOR	94
Primära	94
Sekundärlitteratur	94
Internet	95

1. SYFTE OCH MÅL

Syftet med min avhandling pro gradu är att undersöka förhållandet mellan kategorierna etnicitet, klass och kön i den sverigefinska¹ litteraturen. Detta kommer jag att göra genom att utföra en intersektionell analys av tre romaner skrivna av sverigefinska författare. Antti Jalavas *Asfaltblomman* (Jalava 1981) som första gången gavs ut 1980 är visserligen äldre än Susanna Alakoskis *Svinalängorna* (Alakoski 2006) och Eija Hetekivi Olssons *Ingenbarnsland* (Hetekivi Olsson 2012) men alla tre romaner är skrivna av barn till de invandrare som på 50- och 60-talen flyttade från Finland till Sverige på jakt efter arbete och ett bättre liv.

Min teori är att den sverigefinska litteraturen är mycket mer än ”bara” invandrarlitteratur. Den är en litteratur som efter att den sagt sitt om de problem som explicit kan förknippas med anpassningen till ett nytt land går in för att kritisera det samhälle och det samhällsskikt de nyinflyttade förpassas till och den ojämlika maktfördelningen som existerar i detta skikt. Finskheden är här att betrakta även som klassmarkör.

Mitt mål är att visa att den sverigefinska litteraturen går att läsa både som en krönika över en inflyttad folkgrupps historia och som ett vittnesmål om de orättvisor som de som har allra minst utsatts för av det svenska samhället². I fallet sverigefinsk litteratur går det inte att tala om klass, etnicitet och kön som varandra uteslutande kategorier. Snarare är de att betrakta som en organisk helhet, som kategorier som skapar varandra och den fiktiva verklighet som skildras i romanerna.

2. TIDIGARE RELEVANT FORSKNING

Det har gjorts en hel del forskning om sverigefinnarna och om kategorierna etnicitet, klass och kön. I detta kapitel kommer jag att presentera litteratur som är relevant för förståelsen av min avhandling.

Det verk jag tar avstamp i är Magnus Nilssons *Den föreställda mångkulturen* (Nilsson 2010). I sitt verk problematiserar Nilsson bilden av det mångkulturella Sverige och

¹ Med sverigefinnar avser jag den finska minoriteten i Sverige som till stor del består av de finnar som på 1950- och 60-talet flyttade till Sverige.

² Att den sverigefinska litteraturen behandlar ämnen med anknytning både till invandring och till problem i det svenska samhället bäddar för antagandet att litteraturen i viss mån är sysselsatt med en tematik som kan besitta en viss allmängiltighet på ett samhälleligt plan.

uttrycker en oro för att den traditionella arbetarlitteraturen och den samhällskritik som tar avstamp i att skildra orättvisor i klassamhället kommer att trängas undan av invandrarlitteraturen som han menar att gärna läses som en ny form av arbetarlitteratur. Nilsson menar att etnicitet har ersatt klass som nyckelkod för förståelsen av det samtida samhället och anser att detta är ett problem som bör åtgärdas. Nilsson propagerar för läsningar där klass tillmäts en central betydelse och gör en sådan läsning bland annat av Susanna Alakoskis *Svinalängorna* (Alakoski 2006).

Jag uppfattar Nilssons tankar som djupt problematiska. Inte för att jag inte skulle anse det viktigt att visa på hur litteratur skildrar klassamhället utan för att han i sin kritik mot läsningar som gör en form av tematik viktigare än en annan föreslår en läsning som ska göra de ämnen han själv uppfattar som viktiga till de mest centrala i läsningar av ett visst slags litteratur.

Min egen bedömning av det som kallas invandrarlitteratur och i synnerhet den sverigefinska litteraturen – som Alakoski i *Den föreställda mångkulturen* (Nilsson 2010) får representera – är att det är en litteratur som skildrar en så invecklad samhällelig problematik, att läsningar som de Nilsson både kritiserar och förespråkar, i det att de tillmäter en kategori större betydelse än en annan, riskerar att förbise mycket av det som är viktigt i ett verk. För att inte tala om hur förringande en sådan praxis är mot både litteraturen och författarna.

Att jag i min avhandling går in för att visa att kategorierna etnicitet, klass och kön i den sverigefinska litteraturen skapar varandra och tillsammans bildar den verklighet läsaren möter på boksidorna är alltså att se som en kritik av de tankar Nilsson lägger fram och som ett försök att visa att det inte är nödvändigt att favorisera en kategori framom en annan.

Trots min kritik av Nilsson vill jag lyfta fram ett intressant fenomen som han presenterar i *Den föreställda mångkulturen*. Nilssons tankar om ett etniskt filter genom vilket all litteratur skriven av författare med en annan än svensk etnisk bakgrund betraktas är nämligen både relevanta och helt centrala för min avhandling (Nilsson 2010). I likhet med Nilsson kommer även jag att dessutom presentera de tankar som Astrid Trotzig lägger fram i sin essä ”Makten över prefixen” (Trotzig 2005) som Nilsson tar avstamp i. Bilden av de förväntningar som riktas mot den så kallade invandrarlitteraturen i Sverige kommer sedan att kompletteras av en presentation av

forskning som utförts av de tyska forskarna Wolfgang Beschnitt och Thomas Mohnike, dels i Beschnitts artikel ”The voice of the ’Real Migrant’: Contemporary Migrant literature in Sweden” (Beschnitt 2010) och dels i forskarnas gemensamma alster ”Interkulturelle Authentizität? Überlegungen zur ’anderen’ Ästhetik der schwedischen ’invandrarlitteratur’” (Beschnitt& Mohnike 2007).

Satu Gröndahl har i essän ”Från *Fångarnas kör* till *Svinalängorna*” (Gröndahl 2010) skrivit om kvinnan i den interkulturella svenska litteraturen. Men eftersom hennes analys då den tangerar min avhandling är relativt ytlig och hon dessutom fokuserar identitet, ett område som jag inte i någon högre grad befattar mig med, har jag begränsad nytta av hennes text.

För att möjliggöra den läsning jag vill utföra tar jag avstamp i intersektionaliteten, en teori som stipulerar att makt är något som konstrueras i samverkan och i skärningspunkten mellan olika kategorier, ofta just etnicitet, klass och kön. Jag stöder mig på forskning som Paulina de los Reyes och Diana Mulinari utfört i sin bok *Intersektionalitet* (de los Reyes& Mulinari 2005) och på de tankar och den kritik som Nina Lykke riktat mot intersektionaliteten i en artikel i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* (Lykke 2005).

På grund av att den bild av intersektionaliteten som de los Reyes, Mulinari och Lykke lägger fram i sina respektive texter är relativt enkel och lätt att greppa och det faktum att de tre forskarna skriver i en nordisk kontext anser jag att deras överskådliga presentationer utgör en utmärkt teoretisk grund för min analys.

Jag är medveten om att det tidigare, främst i USA, gjorts omfattande forskning om intersektionalitet. Jag har ändå valt att inte beakta denna tidigare forskning. Detta beror på att teorin i denna avhandling utgör en grund för den metod jag kommer använda då jag analyserar de tre romanerna av Alakoski, Hetekivi Olsson och Jalava, och alltså är en liten men viktig del av helheten. Jag upplever inte att den i USA utförda forskningen tillför något till denna helhet.

Den tidigare forskningen om sverigefinsk litteratur som jag bekantat mig med har främst fokuserat den problematik som förknippas med själva invandringen. I det stora har jag således valt att bortse från den och i stället fokuserat på litteratur om sverigefinnarna som folkgrupp. En litteraturvetenskaplig text som ändå bör nämnas är

Erkki Vallenius artikel ”Ångest och skam i skönlitterär gestaltning” (Vallenius 2002) som för mig fungerat som ett slags inkörsport i det sverigefinska.

Den litteratur om sverigefinnarna jag använder mig av har sin funktion främst i att den bidrar till en förståelse av den invandrade folkgruppen och dess bakgrund. Detta medför också att jag använder stycken från många olika verk och att inget av dessa verk får en mer framträdande eller central roll än ett annat. Att redogöra för hela den relativt digra forskning jag utnyttjar skulle ta upp för mycket plats, varför presentationen av denna forskning sker an efter som den är relevant för den analys jag gör i min avhandling.

3. CENTRALA BEGREPP

För att klara av att analysera förhållandet mellan klass, etnicitet och kön i den sverigefinska litteraturen är det viktigt känna till några begrepp. I följande kapitel kommer jag att presentera och diskutera de för min avhandling mest centrala begreppen: Etnicitet, det etniska filtret, den föreställda mångkulturen, klass, arbetarlitteratur och kön. Dessutom kommer jag kort att presentera den sverigefinska minoriteten och dess bakgrund.

Etnicitet

Begreppet etnicitet är visserligen viktigt för min avhandling men inte helt oproblematiskt. Detta beror på att begreppet i sig kan ses som ett ytterligare sätt att på basen av genetisk påbrå och utseende placera människor i olika kategorier, vilket gör begreppet till en omskrivning av det för länge sedan förkastade begreppet ras.

Att kategorisera människor utgående från etnicitet och att förutsätta ett visst, gärna persiskt eller arabiskt utseende hos till exempel invandrare och invandrarförfattare i Sverige medför också problem då det blir fråga om att skriva om invandrarlitteratur. Var passar till exempel sverigefinnarna in? Hur ska vi se på den sverigefinska litteraturen då de finska invandrarna åtminstone vad beträffar utseendet i hög grad liknar den svenska majoriteten. Kan vi ersätta begreppet etnicitet med ett annat begrepp, till exempel härkomst³? I följande kommer jag med hjälp av Astrid Trotzig och hennes essä ”Makten över prefixen” (Trotzig 2005) och Magnus Nilssons *Den föreställda mångkulturen* (Nilsson 2010) att diskutera begreppet etnicitet och presentera bägge författares tankar om begreppet. Visserligen tar även Nilsson avstamp i Trotzigs essä, men hans tankar

³ Hädanefter kommer begreppen härkomst och etnicitet att användas parallellt

och tolkningar skiljer sig i viss mån från Trotzigs och kan således berika vår förståelse av de problem begreppet medför. Vidare kommer jag med hjälp av de tyska forskarna Wolfgang Beschnitt och Thomas Mohnike att redogöra för det autenticitetskrav som ofta förknippas med svensk invandrarlitteratur⁴.

I korthet handlar Trotzigs essä om de problem som uppstår då en del litteratur ”belönas” med en prefix av typen invandrar- eller arbetar- eller kvinno-. Den handlar om hur den enda som har förmånen att leva utan prefix är den vita medelklassmannen och om hur prefixer således är förnedrande och förringande.

Trotzig inleder sin essä med att rikta kritik mot det vita västerländska samhället vilket hon beskriver som rasistiskt. Det är främst den vita medelklassmannen och författaren som utgör problemet eftersom det inom den rasistiska tradition som Trotzig hänvisar till finns en tanke om att denna man besitter förmågan att skriva om och tala för allt och alla i världen (Trotzig 2005:104). En tanke som i grunden är problematisk eftersom en person med makt sällan eller aldrig kan tala för dem han har makt över, en tanke som framförts redan av Gayatri Spivak i essän ”Can the subaltern speak?” (Spivak 1988)⁵.

Trotzig tar avstamp i seminarier och andra tillställningar hon och författarkolleger som Jonas Hassen Khemiri eller Johannes Anyuru blivit inbjudna till. Hon ifrågasätter motiven för inbjudningarna och frågar sig om det inte kunde tänkas vara så att hon och de två manliga kollegerna bjudits in som något slags representanter för ett nytt mångkulturellt Sverige (Trotzig 2005:106).

Trotzig konstaterar visserligen att prefixen invandrare givit henne, Anyuru och Khemiri en plats på det litterära fältet men påtalar samtidigt det djupt problematiska i att det är just på grund av att de passar en modell för en tilltänkt invandrarförfattare som de får vara med. Det är för att de ser ut på ett visst sätt och skriver om vissa ämnen som de är inbjudna till tillställningarna, som ett slags ”exotisk krydda” (Trotzig 2005:106).

⁴ Behschnitt och Mohnike hör även de till de forskare Nilsson hänvisar till. Jag har av Nilssons källor valt dem som är relevanta då jag försöker presentera det etniska filter som Nilsson själv presenterar i *Den föreställda mångkulturen*

⁵ Spivak menar att kategorin den subalternen består av dem i ett samhälle som helt saknar makt, i många fall även ett språk på vilket de kan göra sig hörda för att inte tala om förmågan att skriva. Enligt henne är det visserligen möjligt för en person från denna lägsta möjliga kategori att klättra uppåt i den samhälleliga hierarkin men att personen i fråga i och med klassresan och förvärvandet av ett nytt språk, det förtryckarna talar, samtidigt förlorar förmågan att tala för den samhällsklass eller verklighet den lämnat bakom sig. Detta stämmer inte minst för akademiker som i sitt nya liv vill tala för de mest utsatta.

Det hela blir enligt Trotzig inte mindre problematiskt om man jämför henne med Khemiri och Anyuru. Hon är nämligen som den enda av de tre kvinna och dessutom adopterad. Att Trotzig i motsats till de två manliga kollegerna har helsvenska föräldrar och således saknar en dubbel kulturell identitet (Trotzig 2005:106) understryker på ett utmärkt sätt hur orättvist och rasistiskt det är att kategorisera författare utgående från etnicitet (utseende).

Det etniska filtret

I *Den föreställda mångkulturen* (Nilsson 2010) presenterar Magnus Nilsson ”det etniska filtret”, ett begrepp som är sprunget ur Astrid Trotzigs ”Makten över prefixen”. I sin essä talar Trotzig om hur hon och författarkollegerna Johannes Anyuru och Jonas Hassen Khemiri verkar bli inbjudna till diverse evenemang inte på grund av sina litterära meriter utan främst på grund av sitt ickesvenska utseende. Att de av kritiker och andra aktörer på det kulturella fältet uppfattas som invandrarförfattare innebär att de utsätts för en rasifierande blick som uppfattar invandrarförfattarna som vore de barn, ”mer natur än kultur” (Trotzig 2005:126). Det är i denna förringande blick vi finner det etniska filtret.

Här handlar det nämligen förmodligen inte om medveten rasism. Snarare är det frågan om de förväntningar på invandrarlitteratur som finns hos mottagarna. Den ska vara på ett visst sätt. Författarna tillskrivs en gemensam ”invandrarerfarenhet” som ska garantera maximal autenticitet och trovärdighet. Samtidigt innebär den tillskrivna gemensamma erfarenheten och kravet på äkthet ett ifrågasättande eller förnekande av författarnas förmåga att skapa litteratur (Trotzig 2005:126).

Kravet på autenticitet är något som är typiskt för den svenska invandrarlitteraturen. Om detta vittnar Wolfgang Behschnitt som både ensam och tillsammans med kollegan Thomas Mohnike skrivit om genren och hur den fungerar i Sverige. Enligt Behschnitt är förväntningarna på autenticitet inget nytt. ”It is remarkable for the multicultural situation in Sweden that there was an interest, an enthusiasm, for young suburban literature years before it’s actual appearance” konstaterar Behschnitt i essän ”The voice of the ’Real Migrant’: Contemporary Migrant literature in Sweden” (Behschnitt 2010:77).

Alltså väntade den svenska allmänheten och det kulturella etablissemanget på en roman som skulle förmedla rösten från förorten. Detta fick de i och med att Khemiri

debuterade med *Ett öga rött* år 2003, en roman som för övrigt också leker med konceptet autenticitet i och med att huvudpersonen Halim konstaterar att det han skriver måste vara ”Äktast möjliga” (Beschnitt& Mohnike 2007 och Khemiri 2003:13, citerad i Beschnitt& Mohnike 2007:79), vilket visar på att författaren själv verkar vara medveten om förväntningarna.

Inte heller Behschnitt och Mohnike ser kravet på autenticitet som helt oproblematiskt, snarare menar de att detta krav tillsammans med hoppet om att få höra den riktiga förortsinvandrarens röst ställer verkens konstnärliga förtjänster i skymundan och invandrarlitteraturen framstår som mindre litterär än övrig litteratur (Beschnitt& Mohnike 2007:82), en effekt som rimmar väl med den rasifierande praxis Trotzig talar om och som även Magnus Nilsson oroar sig för (Trotzig 2005 och Nilsson 2010:35).

Även Beschnitt och Mohnike visar utan att använda termen på ett etniskt filter då de kommenterar den roll som verk av Khemiri, Alejandro Leiva Wenger, Marjaneh Bakhtiari och Johannes Anyuru fått. De menar att anspråket på autenticitet som hör ihop med invandrarlitteraturen syns tydligt då man begrundar reception och författarnas reaktion på receptionen. Bland annat Khemiri har tagit avstånd från tanken att hans roman skulle utgöra den äkta invandrarens röst (Beschnitt& Mohnike 2007:85). Att exempelvis recensenter vill tillskriva författare egenskaper som dessa inte vill kännas vid⁶ måste ses som ett bevis för att det bland mottagarna finns en vilja att läsa litteratur skriven av invandrare genom ett etniskt filter.

Som redan Behschnitt och Mohnike⁷ konstaterar är begreppet autenticitet då det används i samband med invandrarlitteratur problematiskt. Inte minst för att det är nedvärderande och särskiljande gentemot både författarna och invandrarna (Behschnitt& Mohnike 2007:95-96).

Behschnitt och Mohnike menar ändå att det under vissa omständigheter är möjligt att bortse från kravet på autenticitet utan att det påverkar läsningen av invandrarlitteratur. Detta fungerar om vi väljer att betrakta invandrarlitteraturen som en litterär praxis som

⁶ I den *Föreställda mångkulturen*, presenteras till exempel en läsning av *Ett öga rött* som verkar föga förankrad i verkligheten (Nilsson 2010: 39)

⁷ ”Interkulturelle Authentizität?” är den äldsta texten, varför jag väljer att använda den. Samma tankar förekommer hos Trotzig och Nilsson som dessutom stöder sig på Behschnitt och Mohnike

består av ett bestämt diskursivt regelverk och bestämda medier⁸. De föreslår en modell där autenticiteten betraktas som en funktion inom den litterära praxis som kallas invandrarlitteratur (Behschnitt& Mohnike 2007:97).

Min tes är att vi, om vi kombinerar Behschnitts och Mohnikes modell, med det etniska filter Nilsson och Trotzig talar om, kan göra det etniska filtret till vårt eget. Vi kan ta ett fenomen som bygger på fördomar, stereotypier och är sprunget ur en rasifierande praxis och tillsammans med tanken om en diskursiv praxis omvandla det etniska filtret och göra det till ett analysverktyg som låter oss förstå hur texter med invandringstematik är konstruerade utan att samtidigt förringa deras konstnärliga värde.

I en etniskt filtrerad läsning fäster läsaren sin uppmärksamhet vid hur ett verk är uppbyggt. Den som läser ställer sig frågor som: Innehåller berättelsen skildringar om erfarenheter med anknytning till Invandring, utspelar sig berättelsen i en förort eller på ett område med låg socioekonomisk status och finns det i texten ett anspråk på autenticitet?

Filtret tillåter alltså läsaren att ta ställning till huruvida ett skönlitterärt verk kan anses passa in i genren invandrarlitteratur. Läsaren har också med hjälp av filtret möjlighet att fokusera de problem som har uttryckligen med invandring och etnicitet att göra. Om det etniska filtret sedan kombineras med andra filter, till exempel kön- och klass-, blir det möjligt att ta ställning till hur skönlitteratur skildrar orättvisor i samhället och hur olika kategorier samverkar för att skapa den maktstruktur som presenteras i de skönlitterära verken. Jag kommer att gå närmare in på detta i kapitlet där jag presenterar min metod.

Den föreställda mångkulturen

Magnus Nilsson presenterar i *Den föreställda mångkulturen* (Nilsson 2010) ett fenomen som för oss kan vara värt att känna till eftersom det kan hjälpa oss förstå förekomsten av ett etniskt filter som vissa betraktar invandrarlitteratur genom, nämligen det fenomen som gett namn åt boken och som Nilsson kallar den föreställda mångkulturen. Nilsson menar att man i Sverige skapat ett historiskt narrativ som bygger på en föreställning om ett "kulturellt homogent Sverige som till följd av invandring förvandlats till ett samhälle som präglas av kulturell mångfald". Utöver detta menar Nilsson också att kultur – i detta sammanhang avses folk med olika härkomst, social bakgrund och sätt att leva, inte

⁸ "es ist möglich- aber nur, wenn man, 'invandrarlitteratur' als eine literarische Praxis betrachtet, die durch ein bestimmtes diskursives Regelwerk konstituiert wird." (Behschnitt& Mohnike 2007:96)

kultur i bemärkelsen konst – och framförallt etnicitet gjorts till nyckelkod för förståelsen av det Svenska samhället (Nilsson 2010:18).

Efter detta slår Nilsson hål i föreställningen genom att först konstatera att ett "kulturellt homogent samhälle är en fiktion" (Nilsson 2010:19). Det är för att tala med Nilsson absurt att tänka sig att det någonsin funnits ett homogent samhälle eftersom det redan inom ett enskilt land oavsett mängden invandrare finns ett otal olika kulturer och subkulturer. Det har alltid funnits olikheter då det kommer till etnicitet, religion, språk och angelägenheter som är specifika för en viss region (Nilsson 2010:19).

Samtidigt som Nilsson menar att kulturell homogenitet ur ett historiskt perspektiv är en fiktion medger han också att föreställningar om ett kulturellt homogent samhälle naturligtvis kan finnas och att dessa föreställningar i viss mån också är nödvändiga för att föreställningen om ett mångkulturellt samhälle ska kunna växa fram. Tanken om kulturell homogenitet behövs för att den ska kunna ersättas av en tanke om ett kulturellt heterogent samhälle med plats för många olika slags människor (Nilsson 2010:19).

Men, konstaterar Nilsson, en förutsättning för att det ska vara värt att beskriva samhällen som mångkulturella är att fenomenet kultur tillmäts en central betydelse. Något han menar har skett på alla plan i det svenska samhället under de senaste decennierna (Nilsson 2010:19).

Som jag tidigare var inne på finns det enligt Nilsson i Sverige en föreställning om att det är just invandringen som spelat en central roll i tillkomsten av detta tilltänkta nya mångkulturella samhälle. Enligt honom är det av betydelse att det är just invandringen som tillmätts denna viktiga roll i och med att en följd av detta är att etnicitet kommit att uppfattas som nyckelkod för förståelsen av det samtida svenska samhället. Vilket för att tala med Nilsson ytterligare förstärker den betydelse invandringen har för samma förståelse. Detta leder Nilsson till slutsatsen att den föreställda mångkulturen och den roll etnicitet fått för förståelsen av samtiden är varandra förstärkande fenomen (Nilsson 2010:25).

Med tanke på detta och den roll den föreställda mångkulturen, det etniska filtret och kravet på autenticitet verkar ha då vi närmar oss litteratur skriven av invandrare, ter det sig nödvändigt att på något sätt beakta även den tematik som specifikt tangerar flytten till det nya landet och själva assimilationsprocessen, utan att ändå haka upp oss vid den.

En analys av ett verk som behandlar invandringen bör vara så nyanserad att även övrig samhällskritik och verkets litterära kvaliteter får komma fram.

Den sverigefinska litteraturen och det etniska filtret

Går den sverigefinska litteraturen att betrakta som invandrarlitteratur? Är det rimligt att anta att också den betraktas genom ett etniskt filter. Jo och jo. Den sverigefinska litteraturen skrivs av invandrade finnar eller barn till dessa. Litteraturen och framförallt folkgruppen betecknas av en term som särskiljer den från majoritetsbefolkningen. I detta fall handlar det visserligen om ett suffix istället för ett prefix men likväl visar suffixet –finnar att dessa människor inte är svenskar, att de är andra och inte vi.

Det är också värt att notera att recensioner av både *Svinalängorna* (Alakoski 2006) och *Ingenbarnsland* (Hetekivi Olsson 2012) lyfter fram det finska och i bägge fallen görs finsheten till en slags kod med hjälp av vilken romankaraktärerna går att placera in i arbetarklassen. Det är särskilt i recensionerna av *Svinalängorna* som härkomsten tillmäts en stor betydelse (Bjelvhammar 2006, Löfvendahl 2006 och Thente 2006), men också recensionerna av *Ingenbarnsland* innehåller spår av liknande läsningar (Bergström 2012, Johansson 2012, Ullgren 2012 och West 2012). Med andra ord kunde man alltså tala om att recensenterna åtminstone i viss mån verkar utsätta den sverigefinska litteraturen för etniskt filtrerade läsningar⁹.

Dessutom finns det i Sverige bland den svenska majoriteten, som jag snart kommer visa klara förutfattade meningar om hurdana finnarna är. Dessa stereotyper verkar också i viss mån bekräftas av litteraturen vilket kunde antas innebära att författarna är väl medvetna om fördomarna och i sina författarskap använder sig av dem för att nå fram till läsarna och svara på deras förväntningar.

Utöver det ovannämnda är det skäl att beakta det faktum att många av de finnar som flyttade till Sverige inte talade de svenska makthavarnas språk. Alltså befann de sig åtminstone i det hänseendet i en liknande position som de subalternerna som Spivak talar om. De författare som behandlas i denna avhandling skriver på svenska och kan åtminstone språkligt anses vara assimilerade i det svenska samhället. Har de då förlorat sin förmåga att tala för de utsatta? Antagligen inte, men helt klart är att till exempel den i Sverige uppvuxna akademikern Alakoski som visserligen skriver om sådant hon

⁹ Tyvärr har jag inte lyckats få tillgång till recensioner av *Asfaltblomman* som är den äldsta av de tre romanerna. För en fullständig lista över de recensioner jag använt mig av, se källförteckningen.

känner till inte längre tillhör den samhällsklass hon någon gång tagit avstamp i. Hon talar för de utsatta men är inte längre en av dem. Det är inte deras röst som hörs i Alakoskis roman, men ur ett tillbakablickande utanförperspektiv lyckas hon ändå visa på problem som invandrare och medlemmar av arbetarklassen konstant är tvungna att tampas med.

Klass

I och med att den sverigefinska litteraturen inte enbart behandlar fenomen med anknytning till invandring utan också behandlar orättvisor i samhället är det viktigt att påpeka att jag i min avhandling använder begreppet klass som en beteckning på en socioekonomisk kategori.

”Klass ger skillnader i makt, status, lön, hälsa, arbetsvillkor och arbetsmiljö” skriver Susanna Alakoski och Karin Nielsen i förordet till antologin *Tala om klass* (Alakoski & Nielsen 2006). Jag upplever att deras definition i högsta grad är användbar i den analys av förhållandet mellan etnicitet, klass och kön i den sverigefinska litteraturen vilken min avhandling kommer att utmynna i, men vill av förekommen anledning tillfoga kategorin kön till den ovan presenterade definitionen.

För att ge begreppet klass en tydligare teoretisk förankring är det nyttigt att här lyfta fram Åsa Arping, som menar att de akademiker som idag skriver om klass i stort sett har övergivit Marx. I stället är det Pierre Bourdieu och framförallt hans kapitalbegrepp (Skeggs 2002 och s.8-9 Arping 2010:213) som intagit en central roll. Enligt Bourdieu bildas klass av en kombination av fyra olika slags kapital. Det ekonomiska, det kulturella, det sociala och det symboliska. Han menar också att klass inte är någon statisk kategori utan att individer kan röra sig uppåt och neråt på klassskalan beroende på hur mycket av de olika kapitalen de ackumulerat (Skeggs 2002:8-9). Även om jag inte explicit kommer använda mig av Bourdieu tar jag avstamp i hans teori eftersom de fyra kategorier han presenterar enligt mig utgör ett fundament för förståelsen av hur klass bildas.

Klass är alltså i denna avhandling att betrakta som en icke-statisk socioekonomisk kategori inom vilken aktörer med olika mängder kapital gör klassresor klättrandes upp och ner längs en social stege. Riktningen bestäms av hur mycket och vilket slags kapital individen samlar på sig.

Arbetarlitteratur

Den sverigefinska litteraturen går som tidigare konstaterats inte att betrakta som bara invandrarlitteratur. Det faktum att den tematiserar problem som i första hand kan anses hänga ihop med kategorin klass innebär att det ligger nära till hands att beskriva den som ett slags arbetarlitteratur. Detta står helt i linje med vad Magnus Nilsson konstaterar i sin bok *Den föreställda mångkulturen: Klass och etnicitet i svensk samtidsprosa* (2010) i vilken han både talar om hur den ekonomiska kategorin klass kommit att ersättas av den kulturella kategorin etnicitet och om hur etniskt filtrerade läsningar riskerar skymma de problem som förknippas med klass som tas upp i det han kallar den nyare arbetarlitteraturen (Nilsson 2010:57). Han definierar också Susanna Alakoskis *Svinalängorna* (Alakoski 2006) som tillhörande en ny våg av arbetarlitteratur (Nilsson 2010:54-55 och 159) och visar att den svenska pressen gjort huvudpersonernas finska bakgrund till en nyckel för förståelsen av romanen, vilket inte överensstämmer med Nilssons tolkning. Enligt honom är ju *Svinalängorna* arbetarlitteratur (Nilsson 2010:57).

Då jag här talar om arbetarlitteratur menar jag en litteratur som för att tala med Lars Furuland handlar ”om arbetare och kroppsarbete” är skriven ”av författare med ursprung i arbetarklassen” och för ”arbetare”(Furuland& Svedjedal 2006:23). Det säger sig självt att inte all den litteratur som betraktas som arbetarlitteratur håller måttet om vi utgår från dessa tre kriterier. Därför är det viktigt att i enlighet med vad Furuland påpekar komma ihåg att det är verkens ”ideologiska förankring, som är det viktigaste kriteriet på arbetardiktningen” (Furuland& Svedjedal 2006:24).

Det är värt att här fråga sig huruvida den ideologiska förankringen som anspelar på kopplingar till rätt parti är relevant idag. Snarare torde det för arbetarlitteraturen vara viktigt att som Furuland säger visa hurdan arbetaren är som människa (Furuland& Svedjedal 2006:24) och utöver det lyfta fram orättvisor i samhället, vilket kan ses som en nog så ideologisk handling även då den inte är sprungen ur en partipolitisk agenda.

Magnus Nilsson har i sin bok *Arbetarlitteratur* problematiserat Furulands definition av arbetarlitteratur. Nilsson menar bland annat att det är svårt att avgöra vem som är arbetare (Nilsson 2006:15), att ”för arbetare” låter förstå att innehållet är viktigare än författaren och formen. Det är också här Furulands tankar om ideologisk förankring

kommer med i spelet. Det är för att tala med Nilsson nära till hands att tänka sig att författarna förväntas skriva för arbetarrörelsen snarare än klassen (Nilsson 2006:18-19), vilket ju skulle innebära att texterna är att se som politiska snarare än litterära. Vidare menar Nilsson att det är ovanligt att definiera arbetarlitteratur enbart utgående från kriteriet ”om arbetare”, vilket är intressant om vi beaktar till exempel Susanna Alakoskis *Svinalängorna* som analyseras i denna avhandling.

Faktum är nämligen att det skulle vara ytterst problematiskt att läsa till exempel Alakoski som utpräglad arbetarlitteratur utgående från Furulands tre kriterier. Det skulle te sig utmanande även om läsaren skulle nöja sig med att endast ett av kriterierna uppfylls.

För trots att Furuland förespråkar en utvidgning av arbetarbegreppet till att omfatta även kontorsarbetare (Furuland & Svedjedal 2006:25) – det vill säga folk som inte uttryckligen kroppsarbetar – är det svårt att se Susanna Alakoski som en arbetare, tillhörande något slags akademiskt proletariat. Inte heller går det att säga att hon skulle skriva uttryckligen för arbetare. Snarare kunde man argumentera för att hennes litteratur får en stor del av sin genomslagskraft av det faktum att hon skriver om klassamhället – vilket arbetarklassen är en del av – för en bredare publik. Det går alltså att tänka sig att Alakoski i viss mån skriver om arbetarklassen, men det förblir också det enda av Furulands kriterier som helt stämmer in på henne. För även om *Svinalängorna* kan tänkas ha en viss ideologisk innebörd, ett par av hennes karaktärer har uttalade vänstersympatier (Alakoski 2006:72) och Alakoski själv skriver litteratur med en utpräglad feministisk innebörd och har ett förflutet i Vänsterpartiet kan själva romanen knappast anses vara bunden till en specifik rörelse eller ett visst parti.

Det verkar alltså som om Furulands definition av arbetarlitteratur nog är användbar, men att det lönar sig att vara kritisk och försöka anpassa den till samhället i dag. Jag frågar mig om den samhällskritiska tendens som kan skönjas hos Susanna Alakoski inte kunde anses vara ett av de kriterier som kan vara utmärkande för 2000-talets arbetarlitteratur.

Kön

För att kunna utföra en rättvis analys bör vi föra in ytterligare en analyskategori, nämligen kön. Kategorin är i denna avhandling att förstå som omfattande både det biologiska könet och det socialt konstruerade könet, det vill säga genus. Lösningen ter sig nödvändig eftersom de verk som kommer att behandlas senare i denna avhandling - inte minst Eija Hetekivi Olssons *Ingenbarnsland* (Hetekivi Olsson 2012) - lyfter fram problem som uppstår då barn på basen av sitt biologiska kön förväntas bete sig och vara på ett visst sätt.

Det finns också, som Åsa Arping påpekar, i den litteratur som handlar om klasskillnader vissa ”motivkretsar” som har med förhållandet mellan klass och kön att göra. Arping menar bland annat att mödrarna spelar en avgörande roll för att döttrarna ska våga inleda en klassresa och lyfter fram ”städningens påtagligt identitetsskapande roll”, bägge ”områden som den sociologiska forskningen också lyft fram som väsentliga i svenska klassresenärers erfarenheter”(Arping 2010:216).

Min uppfattning är att denna solidaritet mellan mor och dotter och städningen som identitetsskapande faktor är fenomen som förekommer även i den sverigefinska litteraturen. Således är de att betrakta som delar i en klasskamp, men även i en kamp för jämställdhet där mödrarna strävar efter att ge sina döttrar ett bättre liv än de själva haft. Begrunda till exempel Hetekivi Olssons Miira och hennes Mamma i *Ingenbarnsland* (Hetekivi Olsson 2012). Mamman jobbar som städerska och tar banklån för att ge dottern möjligheten att, familjens svaga ekonomi till trots, åka på språkresa (Hetekivi Olsson 2012:230), eller mamman i Alakoskis *Svinalängorna* som trots den skam hon känner då hon måste erkänna att hon är beroende av andra anhåller om bidrag hos socialen så att dottern Leena ska kunna åka på träningsläger till Spanien (Alakoski 2006:48).

Den uppenbara skärningspunkten mellan kön och klass i den sverigefinska litteraturen, gör det nödvändigt att beakta även kategorin kön. Detta stöds ytterligare av det faktum att den svenska arbetarlitteraturen traditionellt både tematiskt och när det kommer till upphovsmännen setts som en rätt mansdominerad litteratur (Nilsson 2006:111). Det är alltså viktigt att undersöka hur kategorin kön interagerar med de två övriga kategorierna klass och etnicitet.

4. SVERIGEFINNARNA

Flyttvågen från Finland till Sverige på 1950-, 60- och 70- talen berodde bland annat på att stora mängder människor var tvungna att flytta bort från de områden som under kriget antingen förstörts av eller förlorats åt Sovjetunionen. Från de områden som kom att bli en del av Sovjetunionen flyttade omkring 400 000 personer till andra delar av Finland. Kvar på de orter de lämnade blev ofta arbete och egendom (Ågren 2006:107). Det säger sig självt att det inte i Finland fanns arbete för alla, varför många valde att flytta från Finland till Sverige. Under 1950-, 60- och 70 talen ökade både antalet i Finland födda individer och individer med finsk medborgarskap bosatta i Sverige kraftigt. År 1980 bodde 251 342 i Finland födda personer i Sverige, jämfört med 44 821 år 1950. Av de finlandsfödda hade 181 481 år 1980 finskt medborgarskap (Befolkningsstatistik 2002 del 3:16 och 20).

Många av de finnar som flyttade till Sverige kom från den finska landsbygden. Detta innebar att finnarna i praktiken inte bara bytte land utan även samhällsklass. De flesta av dem hade en bakgrund inom jordbruket men fick nu finna sig i att bo i städer och jobba på fabrik. Bönder hade plötsligt blivit arbetare (Vallenius 2002:231).

En flytt innebär i sig enligt J.P.Roos en enorm förändring i en individs liv (Roos 1987:46). För sverigefinnarna innebar flytten till Sverige en ”i jämförelse med individens livslängd alltför snabb – social, ekonomisk och kulturell omvälvning” (Vallenius 2002:232). Detta ledde inte bara till svårigheter att anpassa sig till det nya samhället utan även till problem som inte explicit kan anses höra ihop med invandring. Exempelvis verkar alkoholkonsumtionen ha varit hög bland både de svenska och de finska arbetarna (Ågren 2006:116).

I en intervju i Marja Ågrens *”Är du finsk eller...?”* (Ågren 2006) talar informanten Pirkko om varför det kan kännas svårt att till exempel på basen av namnet bli identifierad som invandrare. Intressant nog ser hon inget problem i sig i att folk kan räkna ut att hon är finländare. Det hon upplever som problematiskt är att svenskar kopplar invandring till arbetarklass och fattigdom, och att de således på basen av hennes namn kan räkna ut vilken samhällsklass hon tillhör (Ågren 2006:106-107). Alltså kan vi på basen av det Pirkko säger konstatera att den finska härkomsten går att se som ett slags klassmarkör. Om vi talar om sverigefinnar talar vi också om arbetare vilket torde

innebära att den litteratur de skriver går att läsa som en hybrid mellan invandrar- och arbetarlitteratur.

Sociala problem

Erkki Vallenius talar om att den finska invandrarlitteraturen visar ”hur invandrare på individnivå löser problem som uppstår i samband med modernisering och individualisering.” (Vallenius 2002:231). Med andra ord menar han att sverigefinnarna som i och med flytten bytt ett agrart samhälle mot ett modernt industrialiserat dito i sin litteratur behandlar den verklighet de mötte i och med flytten från Finland till Sverige.

Det är inte bara skönlitteraturen som behandlar detta tema. Forskning från 1970-talet visar på att de finnar som flyttat till Sverige stött på en hel del sociala problem, inte minst på grund av flytten från jordbruk till arbetarklass. Bland annat har finnarna fått möta en hel del fördomar om att de inte klarar av att anpassa sig till de olika moderniteterna i det svenska samhället (Velure 1975).

Utbildning

Det är värt att nämna att de finnar som flyttade till Sverige utöver att i hög grad ha jobbat inom andra branscher än industrin¹⁰ också i regel var lågutbildade. Enligt den forskning som finns att tillgå hade ingen studentexamen och bara 11% hade en yrkesexamen. Dessutom bör det påpekas att samtliga yrkesutbildade var kvinnor (Suikkila 1974:26).

Av detta kan vi sluta oss till att längre klassresor för den först invandrade generationen var så gott som uteslutna. Det var den andra generationen, eller barnen som skulle komma att ha möjlighet att ta sig fram i samhället. Om detta vittnar också de skönlitterära berättarna hos exempelvis Susanna Alakoski¹¹ vars *Svinalängorna* (Alakoski 2006) är ett av de verk denna avhandling tar avstamp i.

Sverigefinnarna var alltså lågt utbildade. Detta kan i viss mån bidra till en förståelse av ett annat socialt problem de var tvungna att uthärda, nämligen att det för en del invandrare vållade enorma problem att lära sig svenska (Suikkila 1974:33). Detta är i sin tur en del av den kulturchock Erkki Vallenius talar om då han redogör för de

¹⁰ Av en tabell på s. 24 i Juhani Suikkilas delstudie ”Finnar i Sverige: en studie av social identitet” som är en del av *Botkyrkaprojektet*, framgår att bara dryga 30% av de finnar som flyttade till Sverige i Finland varit verksamma inom industrin. Siffran hade i Sverige klättrat till dryga 70% (Suikkila 1974).

¹¹ jfr Alakoski 2006 och ”Torgmöte” i Alakoski & Nielsen 2006

negativa erfarenheter sverigefinnarna hade i samband med flytten från Finland till Sverige (Vallenius 2002:232).

Alkohol

Läser vi Susanna Alakoski eller Antti Jalava blir det snabbt uppenbart att alkoholen verkar spela en framträdande roll inom den sverigefinska kulturen. Även om detta säkert i viss mån stämmer menar Velure - vars rapport för övrigt i hög grad handlar om fördomar mot den finska minoriteten- att både massmedia och allmän stereotypning kan ligga bakom den allmänna uppfattningen om den ständigt berusade finnen (Velure 1975:11).

Om Velures teori stämmer och finnarna de facto har ett rykte om sig att dricka mer än svenskarna kan man fråga sig om detta rykte inte i viss mån påverkar läsningen av den sverigefinska invandrarlitteraturen vilken som vi redan varit inne på ofta behandlar problem med anknytning till migration och klass. Kan det vara att alkoholismskildringarna bidrar till att den sverigefinska litteraturen läses genom ett etniskt filter?

5. METOD

Intersektionalitet

Eftersom målet med min avhandling är att bevisa att etnicitet och klass då vi talar om sverigefinsk litteratur, inte går att koppla ifrån varandra och för att jag vill visa att även kategorin kön måste beaktas då vi talar om litteratur av detta slag har jag i mina analyser valt att använda mig av en intersektionell metod. Detta beror i första hand på att denna metod tillåter oss att skapa en analysmodell där flera olika huvudkategorier är representerade.

Enligt hemsidan www.intersektionalitet.org är grundtanken bakom intersektionalitet att

”makt agerar på flera nivåer eller dimensioner samtidigt. Varje person påverkas av flera olika strukturer och alla individer delas in i olika sociala kategorier såsom kön, klass, etnisk bakgrund, religion, ålder, sexuell läggning etc. I allt arbete för ett mer jämställt eller jämlikt samhälle är det viktigt att ta hänsyn till maktens *hela* struktur. Generellt sett kan man inte säga att en dimension är viktigare än någon annan.”(*Intersektionalitet.org*)

Alltså kan vi i enlighet med det som konstateras på webbplatsen dra slutsatsen att all ojämlikhet har sin grund i ett tänkande där olika kategorier ställs mot varandra. Så innefattar exempelvis kategorin kön dikotomin man-kvinna. Klass i sin tur bygger på motsattsförhållandet rik-fattig och etnicitet på förhållandet inhemsk-invandrare/utlännig (*Intersektionalitet.org*).

Som en fortsättning på och en vidareutveckling av hemsidans något förenklade konstaterande att det är ”viktigt att ta hänsyn till maktens *hela* struktur” (*Intersektionalitet.org*) är det värt att begrunda det Paulina de los Reyes och Diana Mulinari konstaterar i boken *Intersektionalitet* (de los Reyes& Mulinari 2005), nämligen att ”maktrelationer inte kan reduceras till en fråga om kön, klass eller ras” (de los Reyes& Mulinari 2005:14)¹². Konstaterandet låter med all önskvärd tydlighet påskina att det finns ett behov för analyser som beaktar fler kategorier simultant och tar ställning till hur dessa samverkar för att skapa det samhälle vi lever i. De los Reyes och Mulinari menar att ”intersektionalitetens sprängkraft” ligger just här, i dess förmåga att visa ”individens möjlighet att agera som subjekt inom ramen för samhällets strukturer” (de los Reyes& Mulinari 2005:16). Vidare ser de två forskarna ”intersektionalitet således i första hand som ett teoretiskt instrument för att analysera maktens komplexa konstruktion utan att hamna i en ontologisk hierarkisering av ojämlikhet” (de los Reyes& Mulinari 2005:125). Syftet med en intersektionell analys blir således för att tala med Nina Lykke, att förstå hur de olika kategorierna som samspelar för att skapa makt ”konstruerar varandra” (Lykke 2005:8).

De tre forskarnas åsikter om intersektionalitet är helt i linje med den analys jag önskar göra och vars mål är att visa att de tre kategorierna etnicitet, klass och kön varken är oförenliga eller underordnade varandra utan att de tillsammans bidrar till att skapa den bild av verkligheten läsaren möter i de tre romaner jag kommer att analysera nedan.

Då jag i min analys tillämpar en intersektionell metod blir målet alltså, inte bara att undersöka i vilken mån kategorin klass är representerad i den sverigefinska litteraturen, utan även att försöka visa att den finska härkomsten leder till att en finsk arbetare hamnar i en ofördelaktig position i förhållande till den svenska just på grund av finskheten, att den finska härkomsten i hög grad försvårar inledandet av en klassresa

¹² Med tanke på vad Magnus Nilsson säger om att begreppet etnicitet är en omskrivning av begreppet ras tänker jag mig att begreppet ras i citatet går att byta ut mot etnicitet. Detta gör citatet än mer relevant i förhållande till min avhandling.

och att kategorin kön spelar en viktig roll, inte minst för att de kvinnliga arbetarna arbetar med de mest slitsamma och minst uppskattade uppgifterna. Detta tillsammans med det faktum att svenskarna har en del fördomar mot finländarna leder till att den sverigefinska litteraturen, som jag kommer att visa, visserligen handlar om klass, men också om en kamp på många plan för jämställdhet och att den finska härkomsten som ger litteraturen prefixet invandrar- spelar in som en klassmarkör och således inte får förbises.

Ur det ovannämnda låter sig tre huvudsakliga analyskategorier utkristalliseras. För att fortgå i en följdriktig ordning kommer jag först att behandla kategorin ”etnicitet” och presentera förhållandet mellan de etniska svenskarna och de finska invandrarna. Sedan kommer jag att visa att de finska invandrarna i första hand hör till arbetarklassen och således inte besitter något ekonomiskt eller symboliskt kapital att tala om. Därefter kommer jag att se på hur makten fördelas inom kategorin kön. Avslutningsvis kommer jag genom en sammanfattande diskussion att knyta ihop de olika trådarna och som jag lovat, bevisa att den finska invandrarlitteraturen bör läsas inte blott som invandrar- eller arbetarlitteratur, utan som en litteratur som tar ställning till en mångbottnad samhällelig problematik. Genom valet av en intersektionell metod kommer jag alltså att visa hur bilden av det svenska samhället i den sverigefinska litteraturen skapas i skärningspunkten mellan etnicitet, klass och kön.

Tre filter: Etniskt-, klass- och kön-

Magnus Nilsson säger om det etniska filtret, att det är ett uttryck för en (omedveten) vilja att förenkla litteratur som behandlar en mångfacetterad problematik till litteratur som enbart handlar om problem förknippade med ett visst slags samhälleliga problem, nämligen dem som har med invandring att göra (Nilsson 2010). Om vi utgår ifrån det och dessutom beaktar Nilssons egen benägenhet att behandla begreppet etnicitet som underordnat begreppet klass och att betrakta invandrarlitteraturen som en ny, modern form av arbetarlitteratur kan vi skönja en tendens till läsningar som sker genom ett filter av förväntningar. Stöd för ett antagande att denna praxis sträcker sig även till kategorin kön får vi då vi beaktar det Åsa Arping säger i essän ”Folkhemmet tur och retur”, där hon konstaterar att litteraturvetenskapen inte i lika hög grad som andra vetenskaper har anammat intersektionaliteten (Arping 2010:212) och påpekar att ”kvinno- och genusforskare ofta förbisett klassaspekten” men passar på att nämna att samma gäller för klassanalytiker och kön (Arping 2010:213).

Jag uppfattar det som naturligt att forskare som vill ta fasta på en form av samhälleliga problem i sina verk framhäver de frågor de vill fokusera. Denna ”ensidiga” forskning behövs på grund av sin förmåga att lyfta fram specifika problem, men den bör kompletteras med sådan forskning som strävar efter att belysa de större sammanhang där de enskilda, mer specifika problemen skapas.

Därför tänker jag att det är rimligt att i en intersektionell analys ta avstamp i Nilssons etniska filter och utöver det utvidga filtertänkandet så att det omfattar även klass och kön. Med hjälp av de tre filter som då uppstår, låter tendensen att genom ensidiga läsningar förenkla komplicerad litteratur sig förvandlas till en analysmetod bestående av tre olika infallsvinklar som lämpar sig för den analys av kategorierna etnicitet, klass och kön som jag ämnar ha som grund för min intersektionella analys.

Det bör i detta skede påpekas att jag är medveten om att delar av min analys riskerar att se ut som det Nina Lykke kallar ”additiv intersektionalitet”, en form av intersektionalitet där de olika analyskategorierna ses som från varandra ”avgränsade enheter som interagerar men inte intra-agerar” (Lykke 2005:9). Enligt Lykke innebär en analys av detta slag en risk för att det sätt på vilket de olika kategorierna intra-agerar för att skapa varandra faller i skymundan (Lykke 2005:10).

Jag förstår Lykkes oro och kan även i viss mån omfatta den. Men jag vill hävda att en analys av det slag som jag här ämnar utföra förutsätter ett slags dekonstruktion av det digra material jag arbetar med. För att jag ska kunna ta ställning till hur de olika analyskategorierna i den sverigefinska litteraturen skapar varandra måste jag först isolera de tre kategorierna i de olika verken och ta ställning till hur de aktualiseras i de tre olika romanerna.

När detta är gjort kan jag sedan ta ställning till hur klass, etnicitet och kön skapar varandra i de tre verken. Eftersom jag på basen av min analys – trots ett relativt litet sampel- vill kunna peka på något som jag uppfattar som en allmän tendens i den sverigefinska litteraturen, uppfattar jag det inte som särskilt problematiskt att min analys riskerar innehålla en additiv aspekt. Snarare ser jag denna aspekt som ett nödvändigt ont, som ett medel som helgas av målen.

Mitt etniska filter

Min läsning av de verk som analyseras i denna avhandling kommer alltså att ske genom filter av på förhand utvalda förväntningar. Det etniska filter jag använder mig av kommer i enlighet med det som presenterats tidigare att utgå ifrån att en roman som behandlar invandring och som kan anses vara invandrarlitteratur bör fylla åtminstone något av följande krav: Verket ska skildra något slags **invandrarerfarenhet**, berättelsen ska gärna utspela sig i en **miljö med låg socioekonomisk status** och göra anspråk på att på ett **autentiskt** sätt skildra den verklighet de skönlitterära invandrarna lever i.

Mitt etniska filter fokuserar alltså **invandrarerfarenheten, den miljö romanen utspelar sig** och ett tilltänkt anspråk på **autenticitet**.

Klassfiltret

Om det etniska filtret är uppbyggt så att det tillåter oss fokusera frågor med anknytning till invandring och härkomst, låter klassfiltret oss göra samma sak med den socioekonomiska kategorin klass. En etniskt filtrerad läsning tillåter oss ta ställning till hur ekonomiska frågor och bakgrund i olika samhällsklasser påverkar de skönlitterära karaktärernas liv. Frågan läsaren får ställa sig är alltså **i vilken mån påverkar tillgång till olika slags kapital individens möjligheter att klara sig i samhället**. Här gäller det alltså att hålla Bourdieus kapitalbegrepp¹³ i tankarna, även om det kanske inte är nödvändigt att använda begreppsapparaten i själva analysen.

Könsfiltret

Målet med könsfiltret är att reda ut hur en huvudpersons kön påverkar hans eller hennes möjligheter att klara sig i det fiktiva samhälle som skildras på boksidorna. Filtret tillåter alltså läsaren att fokusera frågor med anknytning till kön och genus. Den ledande frågan vid bruket av detta filter är: **stys de skönlitterära karaktärernas möjligheter att klara sig i samhället av deras biologiska och sociala kön. Hur konstrueras det sociala könet? Är det kvinnorna eller männen som styr? Vilka är det som har de bästa förutsättningarna att klara sig?** Även vid bruket av detta filter kan vi ha nytta av att tänka på vilka förväntningar texten kan förväntas svara på. I fallet sverigefinnar kan det till exempel vara bra att komma ihåg att forskning har visat att flickorna ofta ärver mödrarnas färdigheter medan pojkarna ärver fädernas problem och en problematisk mansbild (Rosenberg& Toukomaa 1994:139-141).

¹³ jfr s.15

Intersektionell filtrering

Intersektionaliteten och tanken om de olika filtren ger upphov till den metod jag kommer att tillämpa på mitt material och som jag kommer att kalla *intersektionell filtrering*. Metoden består av **tre** steg varav det **första** tar avstamp i ett filtertänkande som utgående från frågeställning och vald infallsvinkel låter mig välja ett för den aktuella läsningen lämpligt filter. I detta fall handlar det om filter genom vilka jag kan fokusera etnicitet, klass och kön. Syftet med de filtrerade läsningarna är att kunna isolera det stoff som är relevant för de analyskategorier jag presenterat tidigare.

Det **andra** steget följer på filtreringen och utgår från att det nu finns tillräckligt med information för att göra en intersektionell analys och undersöka de olika kategoriernas inbördes relationer. I och med att jag arbetar utgående från tre skilda skönlitterära verk innehåller detta steg även en komparativ del. För att kunna säga något alls om hur bilden av det svenska samhället skapas i den sverigefinska litteraturen – i motsats till det enskilda verket – måste jag nämligen först sinsemellan jämföra resultaten från romanerna.

Efter att jag sammanfört materialet och gjort de komparativa analyserna kan jag nu ta det **tredje** steget och utföra den intersektionella analysen. Målet med denna analys är att visa att gestalterna i den sverigefinska litteraturen inte är bara arbetare, invandrare eller kön utan att dessa kategorier (och naturligtvis många andra) samverkar för att tillsammans skapa de människoöden vi möter på boksidorna. Och att den skönlitterära bilden av det svenska samhället således uppstår i intersektionen mellan de tre ovannämnda kategorierna.

6. ANALYS

I följande kapitel kommer jag att analysera tre skönlitterära verk utgående från metoden *intersektionell filtrering* som jag presenterade i föregående kapitel¹⁴. De verk jag kommer att arbeta med är Antti Jalavas roman *Asfaltblomman* (Jalava 1981), Susanna Alakoskis *Svinalängorna* (Alakoski 2006) och Eija Hetekivi Olssons *Ingenbarnsland* (Hetekivi Olsson 2012).

Jag kommer att gå tillväga så att jag först analyserar *Svinalängorna* sedan *Asfaltblomman* och till sist *Ingenbarnsland*. Valet att inleda analyskapitlet med

¹⁴ Se "Intersektionell filtrering" s.27

Alakoski och att således inte undersöka verken i en kronologisk ordning har sin grund i det faktum att *Svinalängorna* till sin struktur är tydligare än de två övriga verken vilket också gör det enklare att isolera de olika analyskategorierna. Alakoskis roman behandlas alltså först eftersom den öppnar för en djupare förståelse av analyserna av de två övriga verken, av vilka *Asfaltblomman* på ytan i första hand är en roman om invandring och de erfarenheter som hänger ihop med fenomenet medan *Ingenbarnsland* till sin utformning framstår som mer intersektionell än de två övriga verken. Hos Hetekivi Olsson vävs de olika kategorierna in i varandra på ett sätt som gör det svårt att se var en kategori tar slut och en annan tar vid.

Jag har valt att strukturera detta kapitel så att jag först kort sammanfattar romanerna och sedan analyserar dem parallellt. De tre kategorierna etnicitet, klass och kön utgör alltså tre skilda delar av detta kapitel och får således alla egen rubrik. Avslutningsvis kommer jag att diskutera fynden i de tre kategorierna och sammanfatta kapitlet.

Sammanfattningar

Svinalängorna

Susanna Alakoskis roman *Svinalängorna* handlar om finska Leena och hennes familj och deras liv efter flytten från Finland till Ystad i Sverige. Romanen går att dela in i tre delar som delvis flyter in i varandra. Inledningsvis handlar boken om de svårigheter som den vid romanens början relativt nyinflyttade familjen stöter på då de försöker skapa sig ett liv i det nya hemlandet.

Den här delen av romanen präglas av en viss optimism som föranleds av det faktum att de materiella förutsättningarna för ett gott liv faktiskt har blivit bättre. Familjen får bland annat en ny stor lägenhet att bo i. Samtidigt finns här ett utanförskap och en känsla av att inte höra hemma i det nya hemlandet som ständigt gör sig påminda.

Efter den del som främst handlar om problem som kan förknippas med invandring övergår boken till att handla om problem som närmast kan anses ha med huvudpersonernas arbetarklasstillhörighet att göra. I det här skedet är familjen redan relativt välintegrerad i Sverige. Smekmånaden är slut och familjen är tvungen att möta livets krassa realiteter. Livet är tungt och det är ont om pengar.

De sociala och ekonomiska problem föräldrarna utsätts för leder till missanpassning och vidare till missbruk. Bokens sista del handlar om Leenas upplevelse av att växa upp i en

familj där mamma och pappa ständigt är fulla. Leena slits mellan det ansvar hon känner för sin mor och framförallt den yngre brodern Sakari och hunden Terrie och hennes egna behov att få ta avstånd och själv göra allt för att överleva. Det är en otrygg tillvaro som Leena klarar av med hjälp av skolan, hobbyn simning och de närmaste vännerna Åse och Riitta.

Det är värt att notera att romanen trots att det mörka och tunga ofta dominerar inte enbart handlar om misär. I boken varvas korta glada perioder med långa och dystra. Således skapas en allt annat än svartvit bild av Alakoskis huvudpersoner.

I *Den föreställda mångkulturen* (Nilsson 2010) gör Magnus Nilsson en i sig förtjänstfull analys av Alakoskis roman. Hans metod är ändå inte i första hand intersektionell, utan fokus är på just klass. Detta trots att även kategorierna etnicitet och kön nämns. Min metod skiljer sig något från Nilssons i och med de filtrerade läsningarna. Jag kommer därför att på de punkter jag upplever det nödvändigt, hänvisa till Nilssons analys och visa på likheter och olikheter i våra resonemang. Detta för att Nilsson visserligen gör många iakttagelser som är relevanta, men samtidigt i min mening i och med det övergripande fokuset på klass också riskerar förenkla och förringa en del av den samhällsproblematisering som lyfts fram i *Svinalängorna*. Det händer bland annat att fenomen som jag ser som i första hand förknippade med antingen etnicitet eller kön underordnas klass och således riskerar osynliggöras.

Asfaltblomman

Antti Jalavas roman *Asfaltblomman* handlar om berättaren Erkki och de i första hand finska bekanta han umgås med i Sverige. Genom Erkki får läsaren via tillbakablickar och en skildring av den verklighet han och de övriga finnarna lever i följa med livet i det nya hemlandet. Romanen är en dyster skildring av missanpassning och sociala svårigheter till följd av den.

Utöver Erkki får Sirkka, en ung finsk kvinna som vill identifiera sig som svensk mycket utrymme i romanen. Sirkka lider svårt av missanpassning, har inget riktigt språk och saknar dessutom utbildning vilket lett till utanförskap och att hon sett sig tvungen att arbeta som prostituerad. Under romanen inleder Erkki och Sirkka ett förhållande och genom skildringen av detta får läsaren följa med Erkkis försök att stöda den yngre kvinnan som har det väldigt svårt. Erkkis välvilja och tidvis gränslösa förståelse för Sirkka låter läsaren ana att han själv varit med om liknande problem som hon.

Läsaren möter också Hannu, huvudpersonen i den roman Erkki försöker skriva. Hannu är som en karikatyr av en sverigefinne. Han är rotlös och på många sätt svårt missanpassad. Till en början verkar han och Erkki dela många erfarenheter men ju längre romanen framskrider, desto mer av Sirkka finns det också i honom.

När romanen är slut har Sirkka försökt ta livet av sig och alltså nästan gått under av den känsla av maktlöshet som missanpassningen orsakat. Erkki har så gott som avslutat sin roman och alltså slutit kapitlet om Hannu och samtidigt ett kapitel i sitt liv vilket görs tydligt av att han, precis som sin nomadiska huvudkaraktär, drar vidare till nästa ort.

Ingenbarnsland

Eija Hetekivi Olssons roman *Ingenbarnsland* från 2012 är den av de tre romanerna som kanske i allra högsta grad är intersektionellt skriven. Romanens skildring av livet som ung kvinna med invandrarbakgrund i samhällets lägsta socioekonomiska klass är uppbyggd så att det blir uppenbart att kategorierna etnicitet, klass och kön konstruerar varandra.

I Eija Hetekivi Olssons roman *Ingenbarnsland* möter läsaren Miira, dottern till föräldrar som utvandrat från Finland och nu bor i en förort till Göteborg. I romanen får vi följa med hennes uppväxt genom barn- och ungdom och ända fram till de sena tonåren.

Läsaren får ur Miiras perspektiv se hurdant det är att växa upp som finne i ett Sverige där hemspråksklasser samtidigt försäkrar att ursprungskulturen inte glöms bort och att en eventuell klassresa görs så svår som möjligt. Något Miira redan som ung tar fasta på eftersom hon upplever att en skolgång på finska innebär att hon inte har samma möjligheter att ta sig fram i samhället som hennes svenska gelikar.

Miiras familj är inte särskilt dysfunktionell och de flesta samhällsproblemen får läsaren ta del av i skildringen av hur Miiras vänner och andra människor i omgivningen har det. Detta sker till exempel genom Miiras finska kompis Susanna som känner sig tvungen att rymma hemifrån på grund av det oavbrutet pågående supandet och de ständiga slagsmålen.

Miira själv möter också motgångar. Exempelvis blir hon tvungen att tillbringa en sommar omhändertagen eftersom föräldrarna inte har möjlighet att ta hand om henne sommartid. På sommarhemmen vantrivs hon och väntar ständigt på mamma och pappa. Senare blir hon tvungen att mot sina egna principer tacka ja till ett jobb som städerska.

Ett jobb hon svurit att aldrig ta eftersom hon sett hur fruktansvärt tungt det varit för hennes mor. Som städerska blir hon tvungen att jobba i förhållanden som ingen ungefär femtonåring borde behöva jobba i.

Ingenbarnsland är en berättelse om klass men också en berättelse om att som flicka växa upp i en finsk arbetarklassfamilj i Sverige och de problem som förknippas med såväl klass, kön som etnicitet.

Etnicitet

I detta kapitel kommer jag att visa vilken roll kategorin etnicitet spelar för förståelsen av de fiktiva representationerna av det svenska samhället som återges i de tre romanerna. Min mening är att det är omöjligt att helt bortse från huvudpersonernas finska härkomst eftersom det är allmänt känt att de finska invandrarna i regel var verksamma inom arbetarklassen, ett faktum som gör finsheten till ett slags klassmarkör, vilket innebär att den i sig är av betydelse vid en läsning av romanerna.

Etnicitet i *Svinalängorna*

Som jag redan varit inne på framhävs huvudpersonernas finshet i början av *Svinalängorna*. Dels möter familjen en hel del problem som verkar bero på just den finska eller ickesvenska bakgrunden och dels blir det uppenbart att en stor del av familjens umgängeskrets består av personer som invandrat till Sverige (Alakoski 2006:74-78).

Finsheten markeras redan helt i början av romanen då familjens katt ”Tipu” gömt ett fågelkadaver under soffan och pappan svär en lång ramsa på finska (Alakoski 2006:7). Några sidor senare understryks familjens ickesvenskhet när pappan övar sig på att tala svenska. Meningar som ”Suttio vem okk en alv kvatrat meter” (Alakoski 2006:12) är skrivna på ett sätt som ger uttryck för de uttalssvårigheter som de fonetiska skillnaderna mellan finska och svenska ger upphov till.

Just pappan bjuder för övrigt på ett gott exempel på förhållandet mellan finnar och svenskar. Leena har tillfälle att iaktta hur hennes far umgås med chefen Sten Hård, som sällskapar med grannen Inga-Lill som i sin tur är mor till Leenas vän Åse. Leena noterar att hon inte gillar hur tyst hennes far talar med den svenska chefen (Alakoski 2006:54). Även om den underkastelse som pappan ger uttryck för säkerligen i viss mån går att förklara med den hierarkiskt ojämlika ställning de två männen befinner sig i på

arbetsplatsen, är jag benägen att dra slutsatsen att det här också handlar om ett ojämlikt förhållande som bottnar i de två karaktärernas olika härkomst. Leenas far som knappt kan svenska och dessutom på sitt jobb är underordnad den svenska Sten Hård, befinner sig i en situation där han inte kan hävda sig i förhållande till svensken. Jag frågar mig om inte Leenas far i umgänget med den svenska chefen ger uttryck för sådana känslor av underlägsenhet och skam som Erkki Vallenius presenterar i sin essä ”Ångest och skam i skönlitterär gestaltning” (Vallenius 2002).

Samtidigt är det inte så att kopplingen till Finland hela tiden är explicit framme. Det finska visas glimtvis då föräldrarna talar om det Finland de lämnat. Här finns för övrigt något intressant som är värt att påtala. Det är nämligen så att det främst är av mammorna (hennes egen och Helmi) som Leena lär sig om Finland och kriget och om nöd och brist (Alakoski 2006:32-33), medan papporna tenderar att tala om idrottsprestationer och tider som gått (Alakoski 2006:148-150).

Att Leena på detta vis av de två äldre kvinnorna får ta del av en viss sorts muntlig tradition är intressant, inte minst för att det muntliga och Leenas förmåga att ta åt sig det budskap som förmedlas på sätt och vis understryker vikten av språket. I detta fall kan man på goda grunder anta att det är finska som talas, vilket i sin tur bäddar för insikten att Leena i detta skede varken språkligt eller kulturellt fjärrmat sig från ”den egna gruppen”, vilket enligt Erkki Vallenius ofta kan hända barn till invandrare (Vallenius 2002:233).

Även om språket i kommunikationen med mamman Aili och hennes vän Helmi är finska tjänar episoderna där Leena sitter och formligen suger i sig information om Finland ett vidare syfte. Här antyds nämligen en törst för kunskap och ett intresse för språk som kan antas vara till nytta på den klassresa hon under hela romanen verkar förbereda sig för.

När Leena lyssnar till de två kvinnorna hör hon dem ofta använda ord hon inte känner till. Dessa lägger hon på minnet och sparar för framtida bruk (Alakoski 2006:30). Ofta lär sig Leena något om det kvinnliga men även andra ord gör intryck på henne. Språkkunskaper framstår i sammanhanget som ytterst viktiga oavsett vilket språk det handlar om.

Att förstå det faktum att det är mödrarna som för över familjens historia till barnen och att fäderna snarare hänger sig upp vid idrottsframgångar då de själva för en mer eller mindre framgångslös tillvaro i ett nytt hemland som frågor som bara har med etnicitet att göra vore en förenkling. Mammornas agerande bär en uppenbar koppling till klasskritik och kön och en solidaritet mellan mödrar och döttrar. Magnus Nilsson gör en liknande koppling (Nilsson 2010:165) men fäster i mitt tycke för stor vikt vid fenomenet klass, något som torde vara en direkt följd av det faktum att han ser klass som nyckelkod för förståelsen av *Svinalängorna* (Nilsson 2010:164). För övrigt är det intressant att Nilsson understryker att kategorin kön/genus är viktigare för förståelsen av *Svinalängorna* än kategorin etnicitet (Nilsson 2010:169). Är det möjligt att Nilsson upplever invandrarlitteraturen som ett hot mot en mer traditionell arbetarlitteratur? Det framstår som en reell möjlighet, men jag vill hävda att en sådan oro är obefogad. Som också Nilsson konstaterat är samhällskritiken i *Svinalängorna* uppenbar och min uppfattning är att ingen av de tre kategorierna förlorar något av sin udd bara för att också andra kategorier lyfts fram.

Nilsson kommenterar också det faktum att papporna talar om finska framgångar och att Leenas pappa då han är full vill framhäva sin förmåga som svarvare. Nilsson menar här att det inte i första hand är fråga om problem som beror på familjens finska härkomst utan att det är fråga om dåligt självförtroende till följd av hans klasstillhörighet (Nilsson 2010:171). Det är fullt möjligt att Nilsson har rätt i sin analys, men jag vill visa på att det faktiskt finns en koppling mellan skam och känslor av underlägsenhet och det finska. I essän "Finska invandrares ångest och skam i skönlitterär gestaltning" (Vallenius 2002:134) konstaterar Erkki Vallenius att finnarna i den sverigefinska litteraturen ofta kopplar känslorna av mindervärdighet till just finskheten och utvecklar resonemanget genom att visa på forskning som lyfter fram en osund finska nationell självkänsla som alltså inte begränsar sig till enbart sverigefinnarna. Detta utvecklade resonemang kommer jag inte här att fästa någon större uppmärksamhet vid. Det är den för den sverigefinska litteraturen gemensamma tendensen som jag uppfattar som viktig. Detta för att den ger oss orsak att ifrågasätta Nilssons resonemang om skammen som beroende på klasstillhörighet. Kanske är det så att det rätta svaret på den här punkten finns någonstans mitt emellan kategorierna klass och etnicitet?

Ovan har jag redogjort för förekomsten av mer explicita exempel på finskhet hos Alakoski. Det är ändå värt att notera att det också förekommer en hel del mer implicita

kopplingar till finskhet och etnicitet. Till dem hör till exempel skildringen av hur Leena och de övriga barnen lär sig svenska mycket snabbare än föräldrarna (Alakoski 2006:27), ett fenomen som ligger helt i linje med något Erkki Vallenius är inne på i sin essä då han i en hänvisning till just *Asfaltblomman* talar om hur barn ofta kan ha svårt med att deras föräldrar talar sämre svenska än de själva (Vallenius 2002:236). Något liknande går att skönja i *Svinalängorna* då Leena retar sin far för att denne felpratatar på svenska (Alakoski 2006:65).

En annan koppling till det finska finns i tangon som presenteras i samband med en av Hälsobackenfesterna¹⁵ och en lycklig stund mellan Leenas mamma och Pappa (Alakoski 2006:46). Fenomenets finskhet understryks senare då familjen är på besök hos mormor i Finland och hon och pappan tillsammans sjunger finska tangoklassiker. Det är också värt att notera att familjen under detta finlandsbesök verkar trivas avsevärt bättre hos just mormor som lever i fattiga förhållanden i Kokkola eller Karleby som staden heter på svenska än vad de gör i farmors fina lägenhet i Helsingfors (Alakoski 2006:158-159).

Avslutningsvis vill jag ännu lyfta fram ett par problem som kan uppfattas hänga ihop med det etniska. Först och främst vill jag kommentera föräldrarnas besök hos kommunens fastighetsförmedlare Britta Petterson. Magnus Nilsson har på ett förtjänstfullt sätt framhävt kopplingen mellan denna episod och kategorin klass (Nilsson 2010:168) och jag nöjer mig med att här kort konstatera att de regler som Petterson läser upp för Leenas föräldrar (Alakoski 2006:16-17) i så hög grad korrelerar med de fördomar mot sverigefinnar som presenterats tidigare i denna avhandling¹⁶ att det här är nödvändigt att anta att Alakoski varit mycket medveten om dessa förutfattade meningar då hon skrivit sin roman, och att fördomarna i reglerna således är att se som en koppling till familjens finska härkomst.

Ett annat problem som via etniciteten bidrar till skapandet av klass är frågan om rösträtt. Leenas mor som är engagerad i samhällseliga frågor påtalar det faktum att finnarna saknar rösträtt i Sverige¹⁷ (Alakoski 2006:72). På den här punkten är det nära till hands

¹⁵ Veikko och Helmi föräldrarna till Leenas goda vän Riitta bor på Hälsobacken (Alakoski 2006:42), där ordnar Veikko fester som med tiden blir allt större och i romanen tidvis kallas Hälsobackenfester (Alakoski 2006:76-77).

¹⁶ Se s. 20-21

¹⁷ I dag har invandrare i Sverige rösträtt i kommunalvalet men inte i riksdagsvalet. Rösträtten i kommunalvalet infördes 1976 (Gustafsson) och eftersom det på basen av de personer och händelser

att anta att Alakoski låter delen stå för helheten. Då hon tar upp det faktum att finnarna saknar rösträtt lyfter hon fram ett problem som är gemensamt för de flesta invandrare och som kan leda till sociala problem. Det är inte rätt att en del av den befolkning som är bosatt i ett land saknar rätten att påverka de beslut som fattas i hemlandet.

Slutsats-etnicitet i *Svinalängorna*

I och med huvudpersonernas finska härkomst är kategorin etnicitet ständigt närvarande i *Svinalängorna*. Det finska framhävs främst i början av romanen vilket ger intrycket att invandrerfarenheten kan ses som en inkörsport i arbetarklassen och den misär som senare kommer att drabba familjen. En annan bidragande orsak kan vara den skam och de känslor av mindervärdighet som pappan i Alakoskis familj upplever i förhållande till svenskarna, och då framförallt i förhållande till den svenska chefen Sten Hård.

Härkomsten görs också relevant för förståelsen av romanen av att många av Leenas vänner är finnar och att föräldrarnas umgänge består av finnar och personer med annan utländsk bakgrund. Det är alltså inte bara det finska som ständigt är närvarande, utan via föräldrarna görs det klart att arbetarklassen består av människor som invandrat från många olika orter.

Utöver det i romanen som kan anses knyta an till en negativ invandrerfarenhet innehåller Alakoskis roman ett element som jag utgår ifrån att är typiskt för åtminstone de finska invandrarna. Viljan att försäkra sig om att ens barn inte glömmer bort den egna härkomsten, familjens och det ursprungliga hemlandets historia är starkt närvarande, liksom en vilja hos Leena att få reda på vad mamman och moderns goda vän Helmi varit med om i det Finland de lämnat bakom sig.

I det muntliga överförandet av familjens och folkets historia gömmer sig också överförandet av språket från föräldrarna till barnen. Min mening är att språket dessutom i sammanhanget får en utvidgad betydelse eftersom Leena samlar på svåra ord och på sätt och vis bygger sig ett verktyg som hon kommer ha nytta av senare i livet.

Underförstått är att intresset för ord och språk kommer vara till stor nytta för det invandrade barnet som försöker skapa sig ett liv i det fiktiva svenska samhället som skildras i romanen. Att pappans svaga kunskaper i svenska påtalas vid upprepade

som det hänvisas till i stycket ur *Svinalängorna* är omöjligt att avgöra om diskussionen mellan modern och Helmi äger rum före eller efter kommunalvalsreformen, anser jag att det är tryggast att utgå från att det är bristen av all slags rösträtt som kritiserats i passagen.

tillfällen understryker vikten av att lära sig svenska och tjänar dessutom som en ytterligare betoning av det viktiga fenomenet språk.

Svinalängorna behandlar problem som har en uppenbar koppling till kategorin etnicitet och finskheten i synnerhet. Det går visserligen att fråga sig huruvida kategorin utgör ett centralt tema i Alakoskis roman, men inte om den är viktig för förståelsen av romanen. Det finska fungerar som en slags kuliss för den berättelse som utspelar sig i boken. Alakoski tar avstamp i finskheten för att sedan skapa en berättelse om de klassorättvisor som den finska familjen utsätts för i det nya hemlandet.

Etnicitet i *Asfaltblomman*

I Antti Jalavas *Asfaltblomman* är etnicitet den mest dominanta kategorin. Handlingen i romanen kretsar kring frågor om rotlöshet och missanpassning men även svenskarnas inställning till finnarna och andra invandrargrupper finns med. Därför har jag valt att strukturera kapitlet så att jag först presenterar de problem som har med missanpassning att göra, sedan kort redogör för svenskarnas inställning så som den presenteras i romanen för att sedan avsluta med en kort sammanfattning av kategorin etnicitet i *Asfaltblomman*.

Missanpassning

I jämförelse med *Svinalängorna* och *Ingenbarnsland* är Jalavas roman i mycket högre grad en skildring av missanpassning. Det är påfallande att den i mycket högre grad än de två övriga romanerna motsvarar den bild av sverigefinsk litteratur som presenteras i Erkki Vallenius essä ”Finska invandrares ångest och skam i skönlitterär gestaltning” (Vallenius 2002). Framförallt det parti där Vallenius för att belysa den sverigefinska verkligheten hänvisar till Pertti Toukomaas forskning ter sig viktigt för förståelsen av den verklighet läsaren möter i *Asfaltblomman*. Med hänvisning till Toukomaas konstaterar Vallenius att:

Pertti Toukomaas konstaterar att mindervärdeskomplex, till och med rent självhat och en negativ inställning till den egna gruppen kan vara ett resultat av ett assimileringstryck som uppstår då majoriteten förvägrar minoriteten dess rätt till dess egen kultur och kräver att den anpassar sig till majoritetens vanor, språk och livsstil (Vallenius 2002:232-233)¹⁸.

¹⁸ Tyvärr har det visat sig vara omöjligt att få tag på Toukomaas ursprungliga text, varför jag valt att hänvisa till Vallenius artikel (Vallenius 2002).

Medan Alakoskis och Hetekivi Olssons romaner nog innehåller exempel på missanpassning är det intressant att notera att det Vallenius med hjälp av Toukomaa lägger fram, framstår som något av en schablon för hur *Asfaltblomman* är uppbyggd. Den missanpassning som skildras hos Jalava ser ut att ha sitt ursprung i just de fenomen som beskrivs ovan och beror med andra ord i första hand på svårigheter som resultat av invandringen. Hos Alakoski är dessa sociala problem närmast förknippade med klass. Denna skillnad kan naturligtvis bero på att de två författarna valt olika infallsvinkel. Härnäst kommer jag visa hur missanpassningen tar sig uttryck hos karaktärerna Erkki, Sirkka och den två gånger fiktiva Hannu.

Erkki

Av de tre av Jalavas karaktärer som här presenteras är Erkki den mest stabila. Han verkar ha hittat en balans även om det ofta antyds att han nog under sitt liv varit med om en hel del motgångar. Det är nästan så att man anar att han redan gått igenom mycket av det som Sirkka och Hannu är med om under själva romanen. Faktum är att den fiktiva karaktären Hannu framstår som ett försök av Erkki att skildra och bearbeta en turbulent ungdom (Jalava 1981:29-30). Men, det är inte så att läsaren inte skulle få veta något alls om Erkki, om hans förflutna och om de problem han tampas med i den samtid som skildras i romanen.

Genom tillbakablickar får man till exempel läsa om hur Erkki rest till Finland på jakt efter en egen identitet och hans dröm om att få tillhöra ett finskt vi, något som ändå aldrig verkar lyckas. Här ger Erkki också uttryck för den frustration som denna rotlöshet väcker och för avund mot dem som känner att de är en del av ett större sammanhang (Jalava 1981:27). Värt att notera är också att Erkkis skrivande faktiskt på många plan framstår som ett försök att för sig själv förklara denna känsla av rotlöshet och att inte höra hemma någonstans.

Förutom en väg till insikt om sig själv, förefaller den roman Erkki skriver för honom också vara ett försök att erövra svenskan, att göra språket till sitt eget. Ett uppdrag som han själv medger är svårt eftersom språket tvingats på honom och han tidigare hatat det "till vansinne". I samma passage konstaterar Erkki för övrigt att han inte besitter tillräckliga kunskaper i finska för att kunna författa romaner på språket" (Jalava 1981:166-167).

I romanens vardag stöter Erkki på en del problem. På jobbet pekas han av chefen föraktfullt ut som finne och konstaterar att chefens beteende tidigare nog hade irriterat honom, men att han inte längre skäms för sin finska bakgrund (Jalava 1981:39), vilket går att tolka som att han kommit rätt långt i assimilationsprocessen och i kampen för att acceptera sig själv som den han är.

Det är ändå intressant att notera att Erkki, trots sin skenbara anpassning, identifierar sig själv och Sirkka som ”de andra” (Jalava 1981:74) och även i övrigt ger uttryck för en hållning som låter läsaren förstå att en finne aldrig kan bli helt svensk. Att en finne alltid står lite utanför (Jalava 1981:72). Det är alltså befogat att utgå ifrån att Erkki, trots att han i hög grad verkar ha gjort upp med sitt förflutna, då romanen utspelar sig fortfarande befinner sig i ett tillstånd av rotlöshet. Jag frågar mig om det inte är just denna rotlöshet han i själva verket med tiden kommit att acceptera.

Sirkka

Sirkka i *Asfaltblomman* framstår som ett typexempel på en missanpassad sverigefinne. Hon har avbrutit skolan tidigt (Jalava 1981:154) och aldrig egentligen lärt sig att klara sig på svenska, hon klarar till exempel inte av att läsa på språket men vet inte vem hon ska anklaga för att det blivit så (Jalava 1981:165). Dessutom har Sirkka glömt bort finskan vilket försvårar kommunikationen med brodern Juha som i sin tur aldrig lärt sig ordentlig svenska (Jalava 1981:52) och modern som lider av samma problem (Jalava 1981:156).

De svårigheter Sirkka har i att kommunicera med modern, och de problem de överlag har när det gäller att förstå varandra illustrerar på ett förtjänstfullt sätt den klyfta som kan uppstå mellan barn och föräldrar som vuxit upp i olika kulturer och som en följd av detta har olika språk. I ”Finska invandrades ångest och skam i skönlitterär gestaltning” konstaterar Erkki Vallenius om just denna klyfta att ”Vägen tillbaka till den egna gruppen och identifieringen med denna är ofta också avstängd. Ett barn kan inte identifiera sig med en grupp som det har lärt sig att förakta. Vägen har blockerats även språkligt och kulturellt” (Vallenius 2002:233). Dessa problem blir som sagt uppenbara hos Sirkka. Vid flera tillfällen ger hon uttryck för en ovilja att bli identifierad som finsk och ett rent och skärt förakt mot Finland (Jalava 1981:68). Sirkka visar också, vilket även Vallenius påpekar, att hon skäms då hennes mor försöker tala svenska för att den

finska brytningen så uppenbart visar att hon och modern inte är från Sverige (Jalava 1981:109 och 111 och Vallenius 2002:236). Intressant nog verkar det också som om Sirkka skulle skämmas för sin reaktion(Jalava 1981:111). Här inställer sig en intressant fråga. Är det så att Sirkka här ger uttryck för ett inlärt självförakt som hon gärna vill skylla på finskheten och som egentligen beror på alla de svårigheter hon genomlidit under sitt korta liv? Är det så att hennes beteende reflekterar ett beteendemönster som hon antar att svenskarna förväntar sig av henne¹⁹.

Utöver skammen för att vara finsk håller Sirkka nästan krampaktigt fast vid en föreställd svenskhet. Hon vägrar till exempel se likheten mellan sig själv och en grupp mörkhyade män som hon och Erkki stöter på under ett krogbesök. Hon menar att hon alldeles utmärkt kan vara svensk trots att hon är född i Finland, medan en mörkhyad person, även om den skulle vara född i Sverige, aldrig skulle kunna känna sig riktigt svensk (Jalava 1981:71-72). Denna föreställning har hon heller inte släppt då Erkki vid slutet av romanen hänvisar till samma episod (Jalava 1981:165), Sirkka vägrar se att hennes problem beror på missanpassning, eller också har hon – i motsats till Erkki – inte kommit tillräckligt långt i sin utveckling för att förstå att så är fallet.

Förutom de ovannämnda problemen tampas Sirkka även med andra problem som förknippas med sverigefinnar och marginalisering²⁰. Inte minst då det kommer till hennes hutlösa alkoholkonsumtion som i grunden torde vara ett försök att bedöva de känslor av svärmod och utanförskap hon känner (Jalava 1981:53 och 63-66) och som Erkki har förståelse för (Jalava 1981:55). Missanpassning och den låga utbildningen har också lett till att Sirkka varit tvungen att prostituera sig (Jalava 1981:107). Det finns skäl att fråga sig om inte detta är ett problem som har mer med kategorierna klass eller kön än med etnicitet att göra. Min uppfattning är att det inte hör hemma i kategorin klass eftersom det enligt mig i romanen framställs som en följd av finskheten och missanpassningen. Däremot kommer jag att behandla prostitutionen mer omfattande då jag presenterar kategorin kön.

Sirkka framstår alltså som något av en karikatyr av en finsk invandrare. Hon bär på många av de problem som bland annat Erkki Vallenius tar upp. Hon hör inte hemma i

¹⁹ Erkki Vallenius konstaterar att "I invandrarnas mindervärdeskänslor möts både svenskarnas och invandrarnas förväntningar. Med sitt på mindervärdeskänslor baserade uppträdande speglar invandrarna sina egna uppfattningar om svenskarnas förväntningar". (Vallenius 2002:235)

²⁰ Se s.20-21

en svensk kultur men inte heller i den finska. Hon har förlorat finskan och samtidigt misslyckats med att lära sig en sådan svenska att hon skulle kunna klara sig på språket. Hon saknar dessutom utbildning. Ur romanen framgår en uppfattning att många av de problem Sirkka lider av visserligen beror på att hon inte klarat av att anpassa sig till det svenska samhället och att samhället inte förmått göra nog för henne, men under ytan tycker jag mig skönja en kritik mot Sirkka själv. Hon vill inte se sin egen andel i problemen eller också saknar hon förmågan att se denna andel eftersom hon saknar ett språk som skulle kunna ge henne insyn i sig själv.

Hannu

Som jag redan nämnt är Hannu huvudpersonen i en roman som Antti Jalavas romankaraktär Erkki arbetar med genom hela *Asfaltblomman*. Den roman Erkki skriver framstår på basen av textutdragen om Hannu som en bok med självbiografiska inslag och ett försök att redogöra för den inte alltid trevliga verklighet finnarna och framförallt de finska barnen mötte i samband med flytten till Sverige. Erkkis roman blir på sätt och vis en roman inom romanen samtidigt som den behandlar en tematik som också Jalava behandlar i sin roman.

Det är påfallande att det sist och slutligen inte är genom Erkki och Sirkka som läsaren får läsa om de verkligt stora med uppväxten i ett främmande land förknippade problemen, man ser dem med Hannus ögon istället.

I Hannu möter läsaren bland annat ett barn som känner skam för att inte ha lyckats skaffa sig förutsättningar för det bättre liv hans föräldrar velat ge honom – vilket förtydligas av en scen där Hannu skamset med det svaga betyget i handen väntar på att hans mor ska sluta jobba (Jalava 1981:17-18) – och ett barn som aktivt gör motstånd mot det nya svenska. Motståndet illustreras talande av att Hannu vägrar lära sig tycka om kungen, vilket hans lärarinna bestraffar honom för. Hannu själv anser att kungen inte är hans kung och att han därför inte behöver tycka om honom. I sammanhanget ger Hannu också uttryck för en vilja att flytta tillbaka till Finland, vilket hans far inte har förståelse för. Tvärtom menar också han att Hannu måste lära sig tycka om Kungen (Jalava 1981:20). Att Hannu gör motstånd torde bero på att han har svårt att anpassa sig till det nya hemlandet och kan dessutom vara en reaktion mot ett assimileringstryck som han känner att både lärarinnan och föräldrarna riktar mot honom. Men det är inte bara genom fröken som pressen att anpassa sig som Hannu upplever i skolan blir uppenbar.

De som allra hårdast och mest brutalt arbetar ”för” att Hannu ska anpassa sig är hans skolkamrater.

Skildringen av hur Hannu behandlas av de övriga eleverna i skolan är obehaglig. De andra vill kuva honom, han misshandlas utan att ha gjort något fel och kan inte förstå vad det beror på

Hannu tror fortfarande att han har rätt till motstånd och egenvärde, det som nu händer förstår han inte, han förstår inte varför de slår, varför hans närvaro skapar ett sådant hat, i skolan och på gårdarna mellan husen (Jalava 1981:30).

Men faktum är att Hannu blir slagen för att han är finsk. För att de andra eleverna vill visa honom att han inte hör hemma i Sverige. I samband med misshandeln visas också den svenska skolans och det svenska samhällets otillräcklighet. När Hannu efter att ha blivit slagen blodig lämnar skolgården stöter han på en lärare som måste se att allt inte står rätt till men som inget gör för att hjälpa honom (Jalava 1981:31). Bilden av det utsatta barnet som här målas fram är hjärtskärande.

Det är inte mycket bättre hemma. Hela familjen mår illa på grund av flytten. Hannu ber till Gud om att föräldrarna ska förstå att flytta tillbaka till Finland och här blottas en klyfta mellan föräldragenerationen och barnen. Föräldrarna har en tilltro till assimileringen i det svenska samhället som barnen saknar, antagligen för att föräldrarna inte ser hur otryggt barnens liv blivit i och med flytten till Sverige (Jalava 1981:32-34).

Det Hannu måste vara med om i skolan räcker förmodligen i sig för att en känsla av missanpassning och att inte höra hemma i ett samhälle ska uppstå, men trots det får han utstå mer hån. Bland annat blir han mobbad för att han inte lär sig behärska svenskan (Jalava 1981:43). Till slut går det så långt att Hannu för att passa in förtränger sitt egentliga jag, undviker att bli sedd med sina föräldrar och avstår från att tala finska (Jalava 1981:78) vilket i förlängningen leder till att Hannu som inte har en fungerande svenska till slut också förlorar finskan.

Detta leder till att han klarar sig dåligt i skolan, men där ser ingen kopplingen till det bristande språket. De tror han är dum, och det gör Hannu också, även om han skarpsinnigt noterar att han har tvingats avstå från sitt modersmål och samtidigt förväntas lära sig nya främmande språk (Jalava 1981:79).

Att Hannu inte behärskar något språk leder till att han inte klarar av att uttrycka sitt illamående (Jalava 1981:80). Här finns en intressant parallell till Sirkka som ju också saknar ett ordentligt språk. Utöver språket berövas Hannu också sin egen, sina föräldrars och sitt lands historia. Dem får han inte lära sig om i skolan. Det han blir kvar med är en känsla av självförakt, ett förakt mot Finland, en känsla av rotlöshet och en längtan efter att få lära känna sig själv och sina rötter (Jalava 1981:80).

Till slut leder känslan av rotlöshet till att Hannu river upp sina rötter och försvinner från Sverige. Här tycker jag mig skönja en antydd parallell till Erkki, men det finns också likheter till Sirkka som ju med tiden blir en allt större del av Erkkis liv. Dels säljer Hannu på sin resa sexuella tjänster för att få ihop pengar (Jalava 1981:128-129) och dels börjar han, precis som Erkki, skriva för att förstå den värld han lever i (Jalava 1981:132).

Skrivandet och det faktum att Hannu efterhand återvänder till Sverige öppnar också för en törst för kunskap och ett ihärdigt arbete för att lära sig självmant och på egna villkor (Jalava 1981:168-169). Här finns en uppenbar parallell till Erkki som verkar vara autodidakt både som författare och översättare (Jalava 1981:122). Dessutom företar sig även Hannu en cykeltur i Finland för att hitta sina rötter (Jalava 1981:175). Hos Hannu finns en dröm om att hitta en plats han kan kalla hem och ett hopp om att det kan lyckas.

I Hannu – som alltså är en romankaraktär i den roman Antti Jalavas huvudperson Erkki arbetar med – finns alltså något av både Erkki och Sirkka. I den yngre Hannu som porträtteras i början av Erkkis roman går det att skönja mycket av den aggression, uppgivenhet och oförsonlighet som är karakteristisk för Sirkka, medan Hannu mot slutet, i takt med att han i sin fiktiva värld inom den fiktiva i Jalavas roman åldras slår an en försonligare ton som till en högre grad påminner om Erkkis syn på världen.

Det är för övrigt intressant att notera att den språk- och maktlöshet som både Sirkka och Hannu ger uttryck för, för dem väldigt nära Spivaks subalternerna som ju saknar makt att förändra sin egen situation²¹.

²¹ Se not 5

Svenskarnas inställning till Sverigefinnarna i *Asfaltblomman*

Om man beaktar framförallt de övergrepp som Erkkis romankaraktär Hannu fått utstå och den missanpassning Sirkka ger uttryck för är det nära till hands att tänka att finnarna i *Asfaltblomman* på sätt och vis ”speglar sina egna uppfattningar om svenskarnas förväntningar” (Vallenius 2002:235) men också att finnarnas uppfattningar har sin grund i faktiska upplevda orättvisor. Här kommer jag att presentera den bild av svenskarnas inställning till sverigefinnarna och invandrare i allmänhet som *Asfaltblomman* ger uttryck för.

Jag har redan berättat om att Hannu blir misshandlad på grund av sin finskhet och att detta bottnar i att hans skolkamrater inte accepterar att han är annorlunda. Utöver det Hannu utsätts för finns det i Jalavas roman ett par andra episoder som ger uttryck för något som i det närmaste måste karakteriseras som rasism.

På sin arbetsplats på en verkstad blir Erkki utpekad som finne, han möter förakt och får ta hand om de sämsta uppgifterna, som att skrubba toaletten (Jalava 1981:39) där kollegan Börje avsiktligt har urinerat på golvet (Jalava 1981:41). Erkki får också senare problem med Börje som rör sig ihop med fascister. En dag efter att jobbet är slut ska Börje med sina vänner tvätta sina bilar på verkstan. Erkki som är på väg hem ser hur Börje antastar en ung finsk flicka, ingriper och blir misshandlad i rasistiska förtecken (Jalava 1981:83-87). Börjes sätt att handla både mot den finska flickan och mot Erkki ger uttryck för ett förakt mot det som är annorlunda och ett behov att hävda sig i förhållande till dem han vill uppfatta som svagare än han själv.

Utöver den rasism finnarna möter innehåller *Asfaltblomman* också vittnesmål om rasism på ett mer allmänt plan. När Jalava låter Erkki berätta om en diskussion han hört mellan ett svenskt par där mannen är verksam inom militären får läsaren ta del av ett vittnesmål fyllt av fördomar. Mannen vill inte att hans dotter ska gifta sig med en turk, inte trots att frun bedyrar att dottern är förälskad. Istället för att försöka förstå situationen tar han avstånd från det hela genom att förringa dotterns känslor och konstatera att dotterns blivande man saknar alla förutsättningar att bli något annat än arbetare. Dessutom vill mannen inte kännas vid sin egen rasism utan menar att han snarare är realist. När det blir klart att dottern är gravid, ger mannen uttryck för en vild konspirationsteori där graviditeten är en metod för att tvinga dottern att gifta sig med den turkiska mannen och således öppna dörrarna för hela hans släkt att flytta till Sverige (Jalava 1981:58-60).

Den svenska mannens uttalande osar av rasism och en negativ inställning till invandrare. Utöver det ger uttalandet uttryck för ett oförskyld klassförakt och visar på en tendens hos svenskar att inte se det kränkande i deras eget beteende. Det är naturligtvis skäl att fråga sig om detta är representativt för verkligheten i det Sverige som skildras i romanen, eller om det är menat som ett uttryck för romankaraktärernas upplevelser.

Slutsats-etnicitet i *Asfaltblomman*

Om det finns en kategori som kunde höjas till nyckelkod för förståelsen av *Asfaltblomman* skulle det vara etnicitet. I den intersektionellt filtrerade läsningen ger kategorin överlägset mest utslag. Det framstår som uppenbart att det är invandrarerfarenheten som skildras och att det är denna erfarenhet som är inkörsporten till allt det övriga problematiska romankaraktärerna är tvungna att vara med om.

Romanen handlar i hög grad om svårigheter som huvudpersonerna till följd av invandringen är tvungna att tampas med. Fenomen som skildras är känslor av utanförskap och att inte höra hemma i det nya hemlandet och allt vad detta kan leda till. Missanpassning och känslan att karaktärerna lever mellan två världar är ständigt närvarande och läsaren får uppfattningen att det fiktiva Sverige som finnarna flyttat till inte är särskilt välkomnande.

Finnarna har oavsett ålder svårt att lära sig språket. I skolan vill såväl lärare som elever ta ifrån dem det finska. Det hårdaste och mest brutalt handgripliga assimilationstrycket riktar de svenska barnen genom sparkar och knytnävsslag mot de finska. Mycket bättre är det inte i förhållandet mellan en del vuxna svenskar och finnar, men här bör påtalas att de vuxna svenskarna fått en mer diversifierad bild av vad och vilka de kan hata och rikta sin frustration mot. Invandrarfientligheten är mer allmän.

Att lära sig svenska framstår som absolut nödvändigt med tanke på överlevnaden i det fiktiva svenska samhälle som presenteras i Jalavas roman. Som bevis för detta tjänar främst Erkki vars svenska är så stark att han kan översätta och författa på språket som en gång tvingats på honom. Även Hannu visar en liknande tendens och är dessutom i den roman inom romanen som Erkki är i färd med att författa, på väg att själv erövra svenskan och göra den till ett verktyg som tjänar hans syften.

Av de tre karaktärer som får mycket utrymme i romanen är det egentligen bara Sirkka som inte bemästrat svenskan tillräckligt bra för att kunna klara sig på den. Då hon heller

inte lärt sig finska blir det snart uppenbart att det blir hon som råkar illa ut medan allt verkar ordna sig för Erkki och hans romankaraktär Hannu.

Kategorin etnicitet är alltså i allra högsta grad relevant för förståelsen av *Asfaltblomman*. Det som skildras är en invandrarerfarenhet som sträcker sig bortom den enskilda finnen och ända ut till invandrare med en helt annan härkomst än den finska.

Etnicitet i *Ingenbarnsland*

Som enskild analyskategori är etnicitet den som ger minst utslag i *Ingenbarnsland*, vilket inte är alls konstigt om vi utgår från att den finska härkomsten hos Hetekivi Olssons huvudpersoner utgör en slags klassmarkör. Etniciteten betonas inte, men finns med och påverkar romankaraktärernas vardag, oftast på ett negativt sätt.

Bland karaktärerna i romanen finns de som precis som Miira har finskt ursprung, men karaktärer med annan härkomst förekommer också. Då etnicitet behandlas i *Ingenbarnsland* sker detta ofta så att karaktärernas härkomst presenteras som en bidragande faktor i en process som leder till att en del människor redan från början har sämre förutsättningar än andra att leva ett gott liv²².

För att på ett så mångsidigt och överskådligt sätt som möjligt kunna behandla kategorin etnicitet har jag valt att vidare dela in den i tre underkategorier, nämligen **livet i Sverige** som handlar om det fiktiva Sverige som presenteras i romanen, **Finland** med fokus på Finland och det finska och **Miira**, där huvudpersonen Miira – som är den karaktär genom vilken de problem som hänger ihop med en utländsk bakgrund belyses – presenteras.

Livet i Sverige

Även om etnicitet inte är den mest framträdande kategorin i romanen, berättar Hetekivi Olsson en hel del om hur det är att som person med ickesvensk bakgrund växa upp och leva i Sverige. Det är en existens som andra klassens medborgare som författaren målar fram.

I *Ingenbarnsland* är skolan det första stället där barn blir ojämlikt bemötta på grund av sin härkomst och således kan man anta att det också är den instans som lägger grunden för hur människor med olika bakgrund bemöts ute i samhället. Det framstår som

²² Med "ett gott liv" avses här inte ett liv i överflöd, utan ett liv utan större ekonomiska utmaningar, med fast anställning och en relativt trygg framtid.

osannolikt att ett skolsystem som det i Hetekivi Olssons roman, vilket alltså delar in elever i olika kategorier beroende på hemspråk och således, som huvudpersonen Miira uppfattar det ger dessa olika förutsättningar att klara sig i livet (Hetekivi Olsson 2012:11 och 197), skulle uppfostra individer som i framtiden ser alla oberoende av härkomst som lika värda.

Ironiskt nog är skolan och det särskiljande systemet ett resultat av de finska föräldrarnas vilja att kämpa för sina barns rätt till en utbildning på det egna modersmålet (Hetekivi Olsson 2012:11). Föräldrarnas försök att kämpa för sina egna och barnens rättigheter har lett till att de berövat sina barn rätten att lära sig på det nya hemlandets språk. Således har de grävt den sverigefinska ungdomen en djup startgrop med branta väggar som försätter dem i en ofördelaktig position i förhållande till de svenska barnen och ungdomarna.

Det finska och värnandet om det tar sig inte uttryck enbart i de frågor som berör skolan. För att den finska kulturen inte ska gå förlorad har de finska invånarna i Gårdsten med omnejd byggt en klubbstuga (Hetekivi Olsson 2012:26) där de kan umgås och ordna evenemang av olika slag. På klubbstugan stärks också bilden av den stereotypa finnen genom att fester med fylla och finsk dansbandsmusik skildras (Velure 1975:11 och Hetekivi Olsson 2012:26).

Att finnarna värnar om sin egen kultur och känner ett behov att stå på sig i förhållande till svenskarna är förståeligt. De finska invandrarna har arbetarklassyrken och finner sig ofta i en underordnad position i förhållande till de etniska svenskarna. Det är påfallande att Miiras pappa som jobbar på Volvo, i förhållande till sina chefer beter sig på ett lika kuvat och underordnat sätt som Leenas pappa i *Svinalängorna* (Alakoski 2006:54 och Hetekivi Olsson 2012:15). Detta beteende kan naturligtvis ha sin grund i en förståelse för auktoriteter och en insikt om att man på grund av sin samhällsklass inte har lika mycket att säga till om som ens överordnade – vilket i sig är ojämlikt – men i just detta fall utgår jag från att det är invandrarskapet som underkastelsen i första hand beror på, även om det här utan tvekan måste vara frågan om en intersektion mellan klass och etnicitet.

Trots att det är de finska invandrarna som står i fokus bör det konstateras att *Ingenbarnsland* i motsats till de två övriga romanerna innehåller ett anspråk att belysa särbehandling på grund av härkomst som ett mer övergripande problem. Om detta

vittnar till exempel efternamnen i Veras trapphus (Hetekivi Olsson 2012:101) och att Ali med rötter någonstans i Afrika givits en relativt framträdande roll och en chans att berätta om hur han behandlats fel i skolan (Hetekivi Olsson 2012:284). De övriga invandrarnas problem behandlas inte explicit, men genom att låta dem komma med i berättelsen visar författaren att de problem som presenteras i romanen inte nödvändigtvis är att uppfatta som typiska enbart för sverigefinnar.

Finland

Finland spelar en relativt framträdande roll i *Ingenbarnsland*. Ändå uppfattar jag inte det så att Finland skulle vara något föräldrarna längtar efter. Det finns inget idealiserande av det finska som kunde uppfattas som uttryck för hemlängtan, på samma sätt som det finns i *Svinalängorna*. Snarare är det så att Finland är ett slags motvikt till Sverige. Att det forna hemlandet är viktigt för föräldrarna visas snarare i det att de trivs bra i Finland, att de är mer avslappnade där, pappan redan på finlandsbåten och mamma hemma hos mormor (Hetekivi Olsson 2012:39 och 50).

Miira däremot, har ett mycket mer invecklat förhållande till Finland och finskhet. Hon har ingen likadan förankring i Finland som föräldrarna, tvärtom har den svenska verklighet hon lever i fått henne att se finskheten som en icke önskad egenskap. Om detta vittnar till exempel det faktum att Miira hos mormor som inte är finne²³ kan bada bastu utan att stämplas som finne. Det är här underförstått att hon inte kan göra det i Sverige.

Samtidigt är det på resorna till Finland som Miira lär sig om föräldrarnas hemland och familjens historia, något hon visar sig ha ett intresse för till exempel då hon smygläser i mormors dagbok (Hetekivi Olsson 2012:52).

Att Finland finns med i *Ingenbarnsland* och att landet får förhållandevis mycket utrymme understryker i min mening det faktum att romanens mest centrala karaktärer kommer från ett annat land än det de lever i. Samtidigt ger finlandsresorna författaren möjlighet att på ett behändigt sätt kort redogöra för vad den stora finska invandringen berott på, något som är viktigt med tanke på en förståelse av verkligheten i det Gårdsten som presenteras på boksidorna.

²³ Miiras mormor är karelare. Här är det alltså skäl att fråga sig huruvida Miiras uppfattning att mormodern inte är finne stämmer. Kanske är detta ett exempel på den svaga allmänbildning som verkar vara en del av karaktären Miira.

Miira

Jag har redan nämnt att de finska barnen blir orättvist behandlade i det att de tvingas gå sin skola på så kallade hemspråksklasser där undervisningen inte sker på svenska utan finska. Detta innebär i sin tur att de finska barnen rent språkligt inte har samma förutsättningar att klara sig i det svenska samhället som de svenska barnen. I *Ingenbarnsland* är det genom Hetekivi Olssons huvudperson Miira som läsaren får ta del av det strukturella förtryck som åtminstone Miira anser sig bli utsatt för.

Miira är nämligen arg och gör ingen hemlighet av det. Redan i början av romanen, då karaktären är riktigt ung kommer det fram att hon ogillar det faktum att hon på grund av sin finska härkomst tvingas gå skolan på vad hon kallar en ”CP-klass” (Hetekivi Olsson 2012:11). Miira inser alltså tidigt att det faktum att hon har finsk bakgrund innebär att hon är lite sämre än de som är svenskar. Åtminstone är det så Miira upplever det (Hetekivi Olsson 2012:12).

Insikten om att inte räknas som lika bra som de svenska eleverna och att inte erbjudas samma möjligheter som de är något som kommer att följa med Miira hela romanen igenom. I takt med att handlingen framskrider och Miira blir äldre fördjupas också hennes förståelse för de strukturella orättvisor hon upplever att hon faller offer för, och för de konsekvenser som denna särbehandling kommer att få.

Det är inte bara en gång som Miira ger uttryck för en känsla av vanmakt inför det svenska skolsystemet. För att hon är finsk är hon tvungen att skaffa sig en utbildning på ett språk som hon inte kan studera vidare på i det land hon lever i. Det är talande att Miira i en av dessa stunder konstaterar att hon istället för att slutföra skolgången kunde byta namn till ”Sirkka Städeläinen”, att i ett sent skede av skolgången byta till en helsvensk klass skulle ändå inte vara ett sätt att förändra något på (Hetekivi Olsson 2012:197).

Resonemanget kring namnbytet visar tydligt hur Miira uppfattar det svenska skolsystemet och de möjligheter det erbjuder en finsk invandrare. Det säger också något om hur Miira tror att svenskarna uppfattar finnar – som lämpade endast till städerskor – men kanske inte så mycket om hur svenskarna i själva verket ser på de finska invandrarna.

Miira visar också gång på gång att hon inte tänker låta sig kuvas av de tilltänkta förtryckarna. Detta motstånd blir synligt inte minst i hennes kamp för att erövra svenskan, att tygla språket och göra det till sitt eget, vilket inte alltid bemöts positivt av omgivningen. En av hennes lärare belönar exempelvis en praktikrapport med följande kommentar:

*”Du stökar till det svenska språket och hittar på egna ord. Det ska du inte göra. Du ska följa skrivreglerna. Ja, det är jag som bestämmer. Det är inte du som är läraren.”*²⁴ (Hetekivi Olsson 2012:272)

Miira vägrar ge efter (Hetekivi Olsson:273) och hela romanen präglas av hennes nyskapande språkbruk, vilket i sig ofta går ut på att skapa nya ord genom att på ett eller annat sätt låta två redan existerande ord smälta- eller sättas samman. Alltså sker det språkliga upproret på ett sätt som i det stora inte på något avgörande sätt bryter mot språkets konventioner och Miiras uppror är att se som en vägran att underkasta sig och ta på sig den roll som invandrare som samhället vill ge henne.

Oavsett om den strukturella särbehandling som de finska barnen utsätts för är medveten eller inte, är det svårt att förneka det faktum att det system som skolan i samarbete med barnens föräldrar byggt upp är ett särskiljande system i vilket de finska barnen systematiskt förtrycks på grund av sin härkomst. Det är kritiken av detta särskiljande system som är kärnan i den i Hetekivi Olssons roman förekommande samhällskritik som riktar sig mot särbehandling med etniska företecken.

Slutsats – etnicitet i *Ingenbarnsland*

Etnicitet i sig är inte en kategori som behandlas särskilt utförligt i Hetekivi Olssons roman. Det är uppenbart att fokus inte ligger på fenomenet. Ändå är det hela tiden närvarande, främst i och med huvudpersonens härkomst och hennes vänner som har allt från finsk till afrikansk påbrå. Mångkulturen framstår som en naturlig del av vardagen.

Om en specifik invandrarerfarenhet skildras, görs detta via det finska. Förorten Gårdsten där finnarna och deras klubbstuga finns är ständigt närvarande. Det är ändå intressant att notera att invandrarerfarenheten är långt ifrån gemensam. De facto vill jag påstå att barnen och föräldrarna har två helt olika erfarenheter av livet i landet som i många fall framstår som föräldrarnas nya- och barnens enda hemland.

²⁴ Författarens kursiv.

Då föräldrarna kämpar för sin rätt att bevara den finska kulturen genom att kämpa för sina barns rätt till skolgång på finska verkar de förbereda barnen för en återflytt till Finland. En återflytt som man kan anta att aldrig kommer äga rum.

Det föräldrarna åstadkommer med kampen för hemspråksklasser är att de försvårar sina barns liv i och med att de genom valet av skolspråk väljer att ge sina barn sämre förutsättningar att klara av livet i det svenska samhället. Detta val är högst antagligen inte medvetet, men som Hetekivi Olsson via sin huvudperson Miira visar, är följderna av en skolgång på finska att barnen förankras i föräldrarnas samhällsklass, en klassresa innebär en kamp mot alla odds. På så vis blir finskheten en börda för de finska barnen. Med tanke på detta är det föga förvånande att Miira gör uppror mot systemet och kämpar för att göra svenskan till ett eget språk, inte minst genom ett kreativt språkbruk. Hon vet att språket är ett verktyg hon kommer behöva för att ta sig ur den samhällsklass hon lever i.

Slutsats-Etnicitet

Resultaten från den intersektionella filtreringen av de tre romanerna visar på en del gemensamma tendenser. På basen av dessa framstår det som uppenbart att romanerna skildrar en på många sätt gemensam invandrarerfarenhet. I samtliga verk betonas det finska och svårigheter som kan anses förbundna med härkomsten.

Bland annat kan det konstateras att språket utgör en stor utmaning för finnarna. De karaktärer som ges mest plats i de tre romanerna är alla tvungna att på ett eller annat sätt förhålla sig till språk. Dels framhävs sambandet mellan finskan och förmågan att lära sig om den egna härkomsten och hos Alakoski även det kvinnliga och sexualitet, och dels hur nödvändigt det är för någon som vill klara sig i Sverige att lära sig svenska.

Språket är ändå inte den enda faktorn som försvårar assimilationen i det svenska samhället. Ett minst lika stort problem är en längtan till Finland och en vilja att hålla fast vid det finska som man med goda grunder kan anta att tidvis försvårar anpassningen.

I *Svinalängorna* ger Leenas far uttryck för en längtan hem till Finland, inte minst genom kärleken till den finska tungan och det faktum att han många gånger verkar föredra att blicka tillbaka till det förgångna – till exempel genom att komma ihåg viktiga finska idrottsprestationer – istället för att fokusera nutiden i det nya hemlandet. I

Asfaltblomman möter läsaren den fiktiva romankaraktären Hannu som aktivt kämpar emot att anpassa sig till det svenska trots lärares och skolkamraters aktiva försök att tvinga honom att passa in i ett tilltänkt mönster, medan *Ingenbarnsland* innehåller en klubbstuga för bevarandet av finsk kultur och föräldrar som i sin iver att ge sina barn en finsk identitet försvårar deras framtid i det Sverige som ska vara deras hemland.

Det är också värt att notera att samtliga romaner, om än i varierande utsträckning, även skildrar invandrare med annan än finsk härkomst. Gemensamt för samtliga invandrare är att de lever på botten av klassamhället och att de som arbetar har jobb som är typiska för arbetarklassen.

På basen av den etniskt filtrerade läsningen av de tre romanerna anser jag att det går att konstatera att de sverigefinska romanerna skildrar en på många plan gemensam invandrarerfarenhet. Det finns också tecken på att en del av invandrarerfarenheten är att de som invandrat förpassas till arbetarklassen där de för en tillvaro i fattigdom. Med hänsyn till detta känns det inte långsökta att hävda att det finns en tydlig intersektion mellan kategorierna etnicitet och klass och att de i viss mån skapar varandra.

Klass

I den här delen av min avhandling kommer jag att diskutera i vilken mån *Asfaltblomman* (Jalava 1981), *Svinalängorna* (Alakoski 2006) och *Ingenbarnsland* (Hetekivi Olsson 2012) kan läsas som skildringar av klass. Det är värt att notera att de tre romanerna, trots att de på ytan kan te sig olika, ändå i grund och botten behandlar en liknande tematik, nämligen den som befattar sig med hur individer upplever existensen i samhällets periferi. Berättaren i *Svinalängorna* är barnet Leena och hennes upplevelser skildras ur hennes perspektiv vilket innebär att romanen återger ett barns upplevelser. Detta är fallet även i *Ingenbarnsland* med den skillnaden att huvudpersonen Miiras erfarenheter återges av en utomstående berättare. Antti Jalavas roman *Asfaltblomman* i sin tur berättas ur den aspirerande författaren Erkkis perspektiv. De tre huvudpersonerna har det gemensamt att de är barn till föräldrar som utvandrat från Finland i hopp om ett bättre liv i Sverige. Alla tre har dessutom föräldrar som är eller har varit verksamma inom arbetarklassen.

Klass i *Svinalängorna*

Redan på basen av den analys jag gjort är det möjligt att konstatera att den grundläggande samhälleliga problematik som behandlas i *Svinalängorna* – vilket även

Magnus Nilsson påpekar²⁵ – har att göra med frågor om klass²⁶. Denna problematik manifesteras i form av olika svårigheter som huvudpersonen Leenas familj är tvungen att tampas med. I det stora handlar det om problem med anknytning till ekonomi och sociala problem som alkoholmissbruk. Dessa problem utmynnar i det som jag uppfattar som en problematisering av barnets ställning i en familj som riskerar förintas av fattigdom och missbruk. Jag har valt att dela in detta stycke i tre kategorier: Ekonomiska problem, sociala problem²⁷ och Leenas upplevelse av klass.

Det är också värt att redan i detta skede konstatera att många av romankaraktärerna har arbeten som i första hand går att placera i arbetarklassen. Leenas mor Aili städar på ett hotell och pappa Kimmo är svarvare. Mamman till Leenas nära vän och granne Åse, Inga-Lill städar på samma ställe där Kimmo jobbar. Också den finskbördige Riittas, Leenas andra goda väns föräldrar har arbetarklassyrken, mamma Helmi städar medan pappan Veikko är plåtslagare.

Dessutom kan man fråga sig om inte Alakoski gör en markering då hon presenterar de författare – bland annat Moa och Harry Martinson, Ivar Lo Johansson och Väinö Linna – som Leenas mamma har i sin bokhylla. Det verkar som om Alakoski vill skriva in sig i en arbetarlitterär kanon. Magnus Nilsson nämner böckerna i mammans bokhylla, men går vidare genom att hänvisa till det hon säger om att många böcker inte blivit skrivna för att de som kunde ha skrivit dem dött innan de fått chansen (Alakoski 2006:67), varmed Nilsson påpekar den koppling mamman verkar göra mellan skrivande och klassorättvisor (Nilsson 2010:174). Också Satu Gröndahl påtalar i ”Från *Fångarnas kör* till *Svinalängorna* bandet mellan *Svinalängorna*, Alakoski och den svenska arbetarlitteraturen och nämner vidare att Alakoski setts som en arvtagerska till Moa Martinson (Gröndahl 2010:241), men hos Gröndahl ligger fokus i första hand på hur en kvinnlig arbetarklassidentitet ser ut i *Svinalängorna* varför jag kommer att återkomma till hennes text i samband av analysen av kategorin kön.

²⁵ Nilsson menar att ”fenomenet klass får status av nyckelkod för förståelsen av den värld som skildras i *Svinalängorna*” (Nilsson 2010:164)

²⁶ För definition se s.15

²⁷ Denna kategori inbegriper även interaktion med etniska svenska för att denna interaktion oftast präglas av en känsla av underlägsenhet från finnarnas sida som snarast får mig att tänka på klasskillnader

Ekonomiska problem

Alakoskis roman är uppbyggd så att de första problemen som faller inom kategorin klass som familjen stöter på är ekonomiska²⁸. Det är ändå värt att notera att dessa problem inledningsvis inte behandlas som explicita problem, utan snarare som utmaningar. Dessa framstår i sammanhanget – familjen har flyttat in i en ny lägenhet och nya möbler behövs – inte som uttryckligen negativa. Snarare handlar det om utmaningar som ska vara en del av det nya, bättre livet.

Faktum är nämligen att familjen på det hela taget till en början är nöjd med den nya lägenhet de får flytta in i (Alakoski 2006:13). Visserligen blir barnen tvungna att dela rum, men det finns möjlighet att ha teve och allt är bättre än familjen haft tidigare (Alakoski 2006:14-15), vilket pappan Kimmo också understryker då han talar om för barnen att de aldrig får klaga på något för att de har fått det så väldigt bra (Alakoski 2006:21). Med tanke på vad Erkki Vallenius säger om finska invandrades upplevelser i samband med flytten till Sverige är det nära till hands att här argumentera för att de med ekonomin förbundna positiva upplevelserna snarare har med invandring att göra (Vallenius 2002:232), men jag vill hävda att de i detta sammanhang är att uppfatta som en slags kuliss för det förfall som snart kommer att drabba familjen. Visserligen har allt blivit bättre, men det handlar om en kort stund som sedan försvinner i takt med att familjen integreras i det svenska samhället.

Till en början handlar det alltså i hög grad om ekonomiska utmaningar snarare än problem. Dessa löser familjen genom att främst pappan bland annat fyndar möbler som folk som har det bättre ställt ekonomisk gjort sig av med och den nya lägenheten möbleras efterhand (Alakoski 2006:22). Familjen är också duktig på att få pengarna att räcka till. De köper sådant de får tag på för ett billigt pris för att få pengarna att räcka till (Alakoski 2006:22-24). Det är från början klart att föräldrarna är medvetna om att de inte har pengar i överflöd, vilket bland annat illustreras av att pappan i familjen talar om sina ”fattigmans-canariefåglar” (Alakoski 2006:22) och av att barnens drömmar om en egen sommarstuga skrattas bort (Alakoski 2006:70). Det blir uppenbart att det är ont om pengar, men här går det ännu att ironisera över problemet. Det tar ändå inte länge innan det blir svårare och svårare för familjen att få det hela att gå runt och redan vid den

²⁸ Till ekonomiska problem räknar jag sådana som har med utkomst att göra, men även sådant som begränsar familjens möjligheter att anamma materiell egendom

första i boken skildrade julen kommer det fram att familjen för att alla kunna fira högtiden är beroende av den peng barnens farmor skickar varje jul (Alakoski 2006:38).

Allteftersom berättelsen framskrider blir det uppenbart att den tillvaro som präglas av ekonomisk osäkerhet sakta men säkert leder till sociala problem som missanpassning och först och främst alkoholism. Alakoski sår fröet för detta redan tidigt i boken och senast då Leena dagen efter familjens lilla inflyttningsfest (Alakoski 2006:24) konstaterar att hennes far än en gång ser ”ångrig” ut uppstår frågan om inte detta med alkohol funnits med redan ett tag (Alakoski 2006:24). Leena gör det ändå klart att saker bara kommer bli värre då hon konstaterar att ”Jag hade inga misstankar om att livet plötsligt kunde ta slut” (Alakoski 2006:25).

Sociala problem

Finnarna i *Svinalängorna* drabbas av en del sociala problem. De som jag uppfattar som mest framträdande är de känslor av underlägsenhet som framträder i interaktionen med etniska svenskar och alkoholmissbruket som visar sig vara ödesdigert för hela familjer.

Även om man kan fråga sig om inte föräldrarnas möte med bostadsförmedlaren Britta Petterson i första hand ska ses som en manifestation av de fördomar svenskarna har mot finnar²⁹ vilket kan tolkas som ett problem som i första hand har med invandringen att göra, menar jag att det sätt som föräldrarna reagerar på alla regler som läses upp för dem kan ses som ett uttryck för en viss underlägsenhet inför ”auktoriteter”. Dessutom konstaterar Leenas mamma att hon upplever att de blivit behandlade som ”andra klassens medborgare” (Alakoski 2006:16-18). Det verkar alltså som om det här också, utöver upplevelsen av ett fördomsfullt bemötande, skulle finnas en medvetenhet om osynliga klasshierarkier som snarare har att göra med att en människa behandlar andra som om de skulle vara mindre värda än en själv.

Jag känner mig här tvungen att kommentera det Magnus Nilsson säger om mötet med Britta Petterson. Han menar nämligen att Petterson verkar ”utsätta alla som är i behov av kommunens hjälp för att hitta bostad – inte bara finnar – för samma fördomsfulla behandling” (Nilsson 2010:168). Visserligen ligger det något i Nilssons resonemang, men begrundar man det faktum att merparten av den del av familjens umgängeskrets som presenteras i samband med en av Hälsobackenfesterna verkar bestå av invandrare

²⁹ Se s.20-21

(Alakoski 2006:74-78) och likheten mellan de regler Britta Petterson rabblar upp och de fördomar mot finska invandrare som presenterats tidigare i denna avhandling³⁰ ter det sig omöjligt att i enlighet med Nilsson helt och hållet överföra det negativa bemötande familjen utsätts för på kategorin klass.

Min uppfattning är att det här är frågan om en skärningspunkt mellan kategorierna klass och etnicitet och att det är i denna intersektion som det fördomsfulla bemötandet uppstår.

Ett annat bra exempel på hur Leenas föräldrar känner sig underlägsna får vi då vi begrundar Leenas observation av sin fars umgänge med Åses mors pojkvän, Sten, som dessutom råkar vara chef för både Kimmo och Inga-Lill. Leena menar nämligen att hon inte tycker om att hennes pappa pratar så tyst med Sten, ”Han såg ut som om han hade svansen mellan benen” (Alakoski 2006:54). Leena ger här uttryck för den underkastelse hennes pappa visar i umgänge med en person som trots allt i första hand är hans chef. Det är här av intresse att lyfta fram en aspekt som eventuellt i första hand tangerar kategorin kön men som också kan anses passa in i detta sammanhang, nämligen att Inga-Lill som på jobbet är underställd Sten verkar vara det också i sitt eget hem (Alakoski 2006:113).

Också Magnus Nilsson kommenterar detta, men även om han tar fasta på samma frågor som jag gör ovan skiljer sig vår analys beträffande Inga-Lill. Nilsson menar nämligen att det är den ekonomiska och sociala situationen som gjort Inga-Lill beroende av Sten och gör således klass till orsak och kön till verkan, medan jag vill hävda att det är tvärtom (Nilsson 2010:169). Att könet kvinna kommit först och försatt Inga-Lill i en ofördelaktig position i förhållande till männen och att detta har lett till att hon inte klarat av att ta sig framåt. Att Nilsson spekulativt konstaterar att Inga-Lills förutsättningar hade varit andra om hon fötts rik saknar relevans, eftersom hon fötts som kvinna i arbetarklassen.

Det är inte bara i umgänget med ”överordnade” som känslor av underlägsenhet blir synliga. En annan situation då detta märks är Leenas skildring av hur jobbigt det är för familjen att gå till rådhuskällaren för att få kläder. Här finns en skam och förödmjukelse som också kan antas böttna i ett ojämlikt maktförhållande (Alakoski 2006:68). På denna

³⁰ se s. 20-21 och Alakoski 2006:16-17

punkt håller jag med Nilsson: det är mammans känsla av skam inför det faktum att hon är tvungen att be om välgörenhet som får henne att känna sig som en av samhällets förlorare (Nilsson 2010: 168), vilket i sammanhanget nog bör ses som ett problematiserande av klassamhället.

Ett liknande beroendeförhållande finns då barnen ska till söndagsskolan där farbror Helge och tant Elly verkar se ner på barnen och föräldrarna från en överordnad position och fördöma föräldrarna då de talar om synden (Alakoski 2006:81-82). Det är värt att fundera över om inte Leenas bror Markku på sitt sätt illustrerar detta snedvridna maktförhållande då han på filtbion låter gud hoppa på människornas huvuden (Alakoski 2006:83).

Jag frågar mig också om inte det faktum att Leenas föräldrar så gott som aldrig besöker fester på skolan (Alakoski 2006:17 och 56) har att göra med en viss skam de känner inför andra föräldrar och om inte även detta kan ses som en form av missanpassning.

Missbruk

De sociala problem som jag skildrat ovan kan säkerligen antas ha bidragit till följande sociala problem, nämligen missbruket av alkohol. Jag väljer att se alkoholismen som ett skilt socialt problem snarare än som ett symptom eftersom det är så övergripande. Stora delar av boken kretsar kring den vanmakt Leena känner inför sina föräldrars alkoholism.

Detta illustreras bäst genom hur Leena ser på föräldrarnas utdragna perioder av supande:

En period började på sista dagen med rengjorda skåp, fyllda brödkorgar och varm choklad. Den kom som en chock varje gång. Men jag visste precis när det var dags. Jag hade lärt mig. Tygpåsen på cykelstyret, mjölkglasvinglasen, mammas skrikande och allt snabbare kroppsrörelser och pappas sätt att stirra i golvet, svära. De utlösande fraserna.

Det är inte lönt, det är hopplöst. Det är ingen idé. Jag kunde vädra den återkommande besökspatrullen. Det kändes som någon knuffade omkull mig varje gång jag reste mig och jag föll pladask på marken (Alakoski 2006:185).

Med Leenas ögon får vi här se hur livet förändras då föräldrarna sjunker in i missbruket och glömmer bort att vara föräldrar. Alakoski visar här barnets totala utsatthet och låter Leena fråga sig vart föräldrarna försvinner då de är fulla (Alakoski 2006:177). Det är också intressant att märka att Alakoski väljer att alltid beskriva början på en ny period

på ett nästan likadant sätt som det i citatet ovan. Detta bidrar till intrycket att perioderna är något som upprepas gång på gång.

I takt med att föräldrarnas alkoholmissbruk trappas upp blir också språket mer fragmentariskt och tidvis rentav poetiskt, bildligt (Alakoski 2006:178). Leena börjar också fråga sig varför ingen anmäler familjen för socialmyndigheterna (Alakoski 2006:178). Det är uppenbart att familjen behöver hjälp men de får den först efter att mamman gjort ett misslyckat självmordsförsök och hamnar in på sjukhus (Alakoski 2006:237-241). Under tiden hinner också Leena försvinna, göra sig osynlig och bli en betraktare av sig själv och familjen (Alakoski 2006:219).

Med och super finns naturligtvis också familjens vänner och det är här värt att påpeka att den enda vuxna som står nära Leena och som inte super är Riittas mor Helmi, som uppenbarligen är en trygghetsfaktor för barnen. Däremot är Helmis man Veikko grovt alkoholiserad och med på de fester som ordnas hemma hos Leena. Samma gäller även för Åses mor Inga-Lill, även om det är värt att understryka att hon inte alls är så nedgången som de andra.

Leena själv uppskattar inte gästerna men levererar en belysande bild av dem då hon konstaterar att ”Gästerna var inte bjudna och kom som vi från platser utan rötter och familjer utan funktion” (Alakoski 2006:185). I citatet blir missanpassningen nästan påtaglig och framstår rentav som något som går i arv³¹.

Leenas upplevelse av klass³²

Leena är berättare i *Svinalängorna* och den person som visar läsaren all den samhällseliga problematik som belyses i verket. Det verkar faktiskt som om Leena skulle utgöra ett filter genom vilket orättvisorna projiceras på boksidorna. Efter en fest hos det rika barnet på klassen, Bo-Peter, där Leena för första gången blir riktigt uppmärksam på hur olika livet kan se ut för olika människor (Alakoski 2006:179-181), börjar hon se orättvisor överallt och frågar sig varför saker är som de är. Leenas mamma menar visserligen att det handlar om avundsjuka (Alakoski 2006:182), men jag uppfattar det snarare som om en helt ny slags medvetenhet skulle ha vaknat inom henne.

³¹ Thomas Rosenberg och Pekka Toukomaa tangerar detta i sin essä om finska invandrare, ”Om kvinnors makt, mäns marginalisering och pojkars kosmiska ensamhet”. De menar att framförallt pojkarna tenderar att ärva sina fäders problem (Rosenberg & Toukomaa 1994:141)

³² Även Magnus Nilsson tar upp det faktum att Leena blivit medveten om klass. Vidare gör han en koppling mellan Leenas och hennes mors fattigdom. Denna koppling kommer jag att gå närmare in på då jag diskuterar fenomenet kön.

Leena börjar se budskap överallt. Budskap som talar om klass. Sättet på vilket hon grubblar över varför just hennes mamma är så utsatt är illustrerande:

Det fanns budskap i mammas torra händer. Jag började undra över sambanden mellan hennes krökta rygg och de allt värre grälen hemma hos oss. Jag orkade inte höra henne gråta på kvällarna och nätterna. Frågorna la sig som en blöt gasbinda över min hjässa. Jag fylldes av frågor utan svar. Jag fick ofta ont i huvudet och det oroliga sökte upp mig om nätterna, jag kunde inte sova fast mamma och pappa var nyktra. Det satte sig på min sängkant och tryckte in mitt bröst med händerna. Hur kunde det vara så himla olika när vi gick i samma klass och läste samma skolböcker (Alakoski 2006:183).

Trots att Leenas mamma menar att det är avundsjukan som har vaknat i dottern vill jag hävda att det i själva verket är något helt annat. Leena har blivit medveten om att det finns skillnader mellan människor. Att en person kan vara mer eller mindre värd än en annan, men hon förstår inte varför. Här tar Leena ett av sina första steg på en klassresa, som vi inte får läsa om men kan ana att kommer äga rum. Detta antagande styrks av att Leena vid upprepade tillfällen talar om att hon ställer sig i kö och att hon upplever skolan som något av en räddning (Alakoski 2006:184). Skolans roll för överbyggande av klasskillnader understryks vidare av Leenas magister som menar att hon kan bli lärare och därmed, som jag uppfattar det, sår ett frö för en stundande klassresa (Alakoski 2006:99-100).

Slutsats - klass i *Svinalängorna*

I *Svinalängorna* får läsaren ta del av en skildring av klass och livet på botten av samhället. berättelsen tar avstamp i invandringen och en ohållbar ekonomisk situation som till slut leder till det helvete som Leena blir tvungen att leva i.

Min uppfattning är att alkoholismen och det djupa förfall som familjen i *Svinalängorna* drabbas av har sin grund i en känsla av värdelöshet och otillräcklighet. Då familjen inte får det stöd den skulle behöva går det utförs och hjälpen uteblir ända tills läget är så dåligt att det nästan är för sent att få hjälp.

Det är värt att notera att det är genom barnet, Leenas ögon som berättelsen skildras. Barnperspektivet innebär att läsaren på ett väldigt konkret plan får ta del av den maktlöshet ett barn känner mitt i en familj som håller på att gå under på grund av sociala problem.

Samtidigt som Leena känner sig ensam och maktlös blir hon medveten om alla dem som har det så fruktansvärt mycket bättre än hon själv och fattar beslutet att ta sig ur

misären. Att blicken ständigt är riktad på orättvisorna och att Leena ger uttryck för hoppet om ett bättre liv, bidrar till en roman som skildrar klasserfarenheten och hur ojämlikt fördelade resurserna i samhället är. Samtidigt blir läsaren tvungen att inse hur stor benägenheten hos dem som har allra mest är att blunda för den nöd de fattigaste lider av.

Det framstår alltså som självklart att *Svinalängorna* i första hand är en skildring av klass. Det är problem som är förknippade med just denna kategori som löper genom berättelsen som en röd tråd. Likväl bör det konstateras att det inte bara är arbetarklasstillhörigheten som orsakar problemen utan att de är ett resultat av en mycket mer invecklad problematik bestående av många olika faktorer.

Klass i *Asfaltblomman*

Kategorin klass i Antti Jalavas *Asfaltblomman* är inte lika lätt att avgränsa från kategorin etnicitet som den är i Susanna Alakoskis *Svinalängorna* eller Eija Hetekivi Olssons *Ingenbarnsland*, men den finns och i följande ska jag redogöra för hur den tar sig uttryck i den äldsta av de tre romanerna. Först vill jag ändå förklara vad det är som gör avgränsningen problematisk.

För det första handlar det om att Jalava så starkt tar avstamp i invandrarskapet. Det är det han i första hand tycks vilja skildra. Detta leder till att kategorierna klass och etnicitet i en mycket högre grad än i *Svinalängorna* går in i varandra. Till exempel de problem som hos Alakoski framstår som sociala och beroende av klass, verkar hos Jalava vara en följd av svårigheten att anpassa sig till det svenska samhället. För det andra – och detta kan vara en orsak till det föregående – är det skillnad på infallsvinklarna i de två verken. Medan det kunde påstås att Alakoski medvetet vill lyfta fram klass och kön verkar Jalavas infallsvinkel och inkörsport till den problematik han behandlar uttryckligen vara kategorin etnicitet.

Likväl innehåller *Asfaltblomman* teman som passar in i kategorin klass. Dels handlar det om de yrken som huvudpersonerna är sysselsatta med och deras bakgrund och dels om något som jag uppfattar som samhällskritik på ett bredare plan än en sådan som främst hänger ihop med kategorin etnicitet.

Utöver det ovannämnda finns också en detalj som jag uppfattar som intressant men väljer att redogöra för här. Nämligen det faktum att Erkkis romankaraktär Hannu går

med i en politisk organisation som kallar sig ”Anarkistiska Federationen” och vars talare på mötet Hannu besöker kallar sig bland annat Marxist och anarkist (Jalava 1981:171-173). Att Hannu går med i en politisk organisation för tankarna till Lars Furulands klassiska definition av arbetarlitteratur som jag presenterat tidigare i min avhandling³³. Enligt den är en ideologisk förankring ett viktigt kriterium då man definierar ett verk som arbetarlitteratur. Det som gör exemplet med Hannu intressant är att han visserligen går med i en politisk organisation vars syfte är att rubba rådande samhälleliga normer, men att han sedermera inte hör något från organisationen (Jalava 1981:173). Jag frågar mig om detta är en medveten positionering av Jalava och om denna positionering visar att författaren visserligen är medveten om att hans roman kan läsas som arbetarlitteratur men att den inte är avsedd som sådan?

Arbetarklassyrken och bakgrund

De flesta av de karaktärer som presenteras i *Asfaltblomman* har sin bakgrund i arbetarklassen. Detta gäller för Erkki även om det bara antyds då han konstaterar att hans familj inte ens haft bokhylla – och underförstått inte heller råd med böcker – när han var liten (Jalava 1981:50) och för hans svenska vän Arne som sedermera gift sig med en svensk kvinna från en högre samhällsklass och vars äktenskap enligt honom gått i kras uttryckligen på grund av skillnader i klassbakgrund (Jalava 1981:23). Och det gäller för Sirkka och hennes bror Juha vars föräldrar varit arbetare (Jalava 1981:64) och vars äktenskap gått dåligt på grund av Sirkkas fars önskan att flytta hem till Finland och moderns vägran på grund av att familjen på ett ekonomiskt plan klarat sig bättre i Sverige.

I och med de problem som porträtteras i samband med klassbakgrunden finns det orsak att anta att kategorin klass nog är av betydelse för förståelsen av *Asfaltblomman*. Detta antagande förstärks ytterligare om man begrundar inom vilka branscher de karaktärer som omnämns i romanen är verksamma.

Sirkkas bror Juha arbetar som plåtslagare (Jalava 1981:9) och hans fru som sedermera lämnar honom har jobbat på fabrik. I sitt avskedsbrev skriver Pirkko om hur det är att vara arbetare och jobba på fabrik. Hon talar bland annat om hur hon känner sig som en maskin och om hur pengar inte är allt. Därför flyttar hon tillbaka till Finland, även om hon erkänner att hon även där kommer att vara tvungen att vara arbetare, det är det

³³ Se s.16-17

sociala sammanhanget hon saknar (Jalava 1981:5-9). Att Pirkko flyttar tillbaka till Finland har alltså främst med kategorin etnicitet att göra, ändå vill jag hävda att det sätt på vilket hon beskriver livet som arbetare, det monotona i det, måste tolkas som en kritik mot själva klasstillhörigheten. Arbetet bidrar inte till att skapa ett tillfredsställande liv.

Också Erkki har ett arbetarklassyrke och i och med att det är honom stora delar av romanen kretsar kring upplever jag att det är lämpligt att avsluta detta stycke genom att redogöra för hans erfarenheter.

Erkki jobbar med att tvätta bilar på en verkstad utan att känna någon som helst slags entusiasm för jobbet. Han gör det för att tjäna pengar, inget annat (Jalava 1981:37). Dessutom går verkstan dåligt och ligger under nedläggningshot (Jalava 1981:38). Den nomadiska Erkki verkar inte bekymra sig alltför mycket över detta och inte heller över det faktum att han bor på hyra och att hans hyresvärd snart ska återvända till lägenheten (Jalava 1981:28). Detta kan bero på att Erkki till synes befinner sig mitt i en klassresa som illustreras av det romanprojekt han är i färd med (Jalava 1981:42) och det översättningsuppdrag han senare får (Jalava 1981:109).

Alltså finns arbetarklassen och dess yrken med i *Asfaltblomman*, men särskilt mycket plats får de inte. Då de får det utgör de en bakgrund som är viktig för förståelsen av romanen.

Samhällskritik

Jalavas roman innehåller ett mått av kritik mot det samhälle som skildras på dess sidor. I första hand kanaliseras denna kritik genom huvudpersonen Erkki. Här finns en kritik av hur svårt det är att få jobb, framförallt för den som saknar utbildning (Jalava 1981:55), här finns en kritik mot materialismen (Jalava 1981:55) och en kritik mot det slitsamma arbetet (Jalava 1981:51) och framförallt en kritik mot samhället som inte tar hand om de individer det stött ut.

Den sistnämnda kritiken aktualiseras främst av hur Erkki ser på Sirkka och hennes hela tiden eskalerande förfall och hur hon ända från början saknat förutsättningar att klara sig. Sirkka har ingen eller bara en vag uppfattning om sina egna svagheter, hon saknar självinsikt och har inga verktyg för att klättra uppåt i samhället. Ett bra exempel på detta är att hon i ett skede talar om för Erkki att hon i tre år köat för en bostad på Söder

(Jalava 1981:69), som om en flytt till ett lite bättre område skulle innebära en bättre ställning i samhället.

I ett av sina första intryck av Sirkka konstaterar Erkki att hon är på väg att bli alkoholist (Jalava 1981:72), men här kan man ana att det inte är ensam hon som bär skulden. Om detta får läsaren en ytterligare antydning senare när det kommer fram att Sirkka lider av depression (Jalava 1981:106) och att hon upplever att det inte finns någon som kan hjälpa henne eftersom ingen professionell hjälpare känner till det hon har gått igenom (Jalava 1981:124-125). Här tycker jag mig skönja en kritik mot en hjälp som kommer uppifrån, där den som hjälper inte står på samma plan som den hjälpta utan ställer sig ovanför den som behöver hjälp och i och med hjälpen bekräftar en hierarkisk position.

Erkki uttrycker också sin oro för att Sirkka kommer att gå under om inte hon får något förnuftigt att syssla med (Jalava 1981:178). Här får man uppfattningen att Erkki vet vad han talar om, han är orolig för Sirkka som hamnat utanför alla system och helt saknar en väg in.

Sirkkas totala hjälplöshet och utanförskap blir uppenbart i samband med ett misslyckat självmordsförsök. De poliser som anländer till parets lägenhet betraktar själva försöket och kaoset med en sådan likgiltighet att det blir uppenbart att detta för dem är vardagsmat och att de inte ser det som sin uppgift att ingripa.

Alltså rymmer *Asfaltblomman* alla gånger en kritik mot samhället, men det som kritiserar verkar vara det faktum att samhället inte tar ansvar för sina medborgare, dem som är på gränsen att hamna utanför all skyddsnät eller redan gjort det

Slutsats-klass i *Asfaltblomman*

Att *Asfaltblomman* så kraftigt tar avstamp i invandrarskapet gör kategorin klass svår att avgränsa. Med detta inte sagt att romanen skulle vara fri från en klasstematik. Snarare handlar det om att denna tematik skildras på ett i förhållande till härkomsten så subtilt sätt att den tidvis är svår att uppfatta.

Ändå innehåller romanen många indikatorer på att den går att läsa som en klasskildring. Det kanske tydligaste tecknet på detta är det faktum att karaktärerna i romanen är sysselsatta med typiska arbetarklassyrken. Men romanen innehåller även andra indicier. Inte minst handlar det om den uppenbara kritik mot ett samhälle som inte förmår ta hand om sina svagaste medlemmar som skildringen av Sirkkas förfall innebär.

Att författaren dessutom tar upp fenomen som hur svårt det är att hitta jobb, speciellt för den som saknar utbildning är även det att uppfatta som en kritik mot ett system som genom att göra det svårt för en del människor att skaffa sig utbildning dömer dessa till ett liv i en viss samhällsklass.

Det som ändå känns allra viktigast här är den kritik som riktas mot samhället och dess oförmåga att ta hand om sina svagaste medlemmar. Detta inte minst därför att detta är något som finns även i de två övriga romanerna.

Klass i *Ingenbarnsland*

Av de tre analyskategorierna är klass den som i Eija Hetekivi Olssons roman ger flest utslag. Klass är inte att se som den viktigaste kategorin, men skildringen av de missförhållanden som förknippas med kategorin utgör en röd tråd i en roman som i min mening förtjänstfullt nystar upp sådana samhälleliga strukturer som bidrar till att ge vissa människor bättre förutsättningar än andra att klara sig i livet.

Romanen innehåller också en hel del detaljer som understryker vikten av att komma ihåg klassaspekten. Miiras föräldrar har arbetarklassyrken. Pappa jobbar på Volvo (Hetekivi Olsson 2012:15) och mamma som städerska (Hetekivi Olsson 2012:14). Dessutom drygar mamman ut familjens inkomster genom att nattetid väva mattor (Hetekivi Olsson 2012:34). Det är påfallande hur lik *Svinalängorna* Alakoskis roman ter sig i detta hänseende och möjligtvis tyder intertexten på att det här rör sig om erfarenheter som är gemensamma för finska arbetare i Sverige.

Beträffande kategorin klass har *Ingenbarnsland* och *Svinalängorna* en annan intressant beröringspunkt. Faktum är nämligen att mammorna till huvudpersonerna i bägge roman är intresserade av att läsa böcker. Att den svenska arbetarlitteraturen hos Hetekivi Olsson fått ge vika för den ryska (Alakoski 2006:67 och Hetekivi Olsson 2012:24) saknar i detta sammanhang betydelse, eftersom den litteratur som hänvisas till, precis som hos Alakoski tjänar ett syfte i det att den låter läsaren placera boken i ett litteraturhistoriskt och varför inte ideologiskt sammanhang.

För att göra analysen av kategorin klass möjligast överskådlig har jag valt att dela in den i tre underkategorier, nämligen: **Ekonomiska problem**, **Sociala problem** och **Skola och utbildning som klassbildande faktorer**.

Ekonomiska problem

Hetekivi Olssons roman skildrar de utmaningar som förknippas med ekonomi ur två perspektiv. Först och främst får läsaren genom huvudpersonen Miira och hennes familj se hur hårdt livet är för de fattiga, men Hetekivi Olsson belyser också de ekonomiska utmaningarna på ett mer övergripande samhällsligt plan.

Ekonomi i hem och familj

Eija Hetekivi Olssons huvudperson Miira kommer från en relativt stabil familj. De svåra sociala problemen som präglar vardagen hos Susanna Alakoskis familj i *Svinalängorna* (Alakoski 2006) lyser med sin frånvaro. Men pengar är det ont om även här.

Till exempel maten ska i Miiras familj, precis som i familjen i Alakoskis roman, räcka länge. Det gäller att laga stora mängder av det som är förmånligt (Alakoski 2006:61 och Hetekivi Olsson 2012:18). Annat som understryker bristen av pengar är till exempel de slitna kläderna som syns på Miiras förskolefoto (Hetekivi Olsson 2012:23) och skvallrar om en fattig tillvaro, så även skildringen av julen med slitet julgranspynt och anspråkslösa julklappar – Miira får en pennvässare (Hetekivi Olsson 2012:28-29).

Det framstår alltså som uppenbart att familjen hos Hetekivi Olsson lever ett liv i Fattigdom. Några extra utsvävningar har de inte råd med. Men de ekonomiska utmaningarna aktualiseras inte enbart i familjens materiella tillgångar. Det faktum att de har ont om pengar syns också i att föräldrarna inte har möjlighet att ta hand om Miira sommartid, varför hon som hon själv uttrycker det ”tvångsomhändertas ” först av en svensk och sedan av en finsk familj (Hetekivi Olsson 2012:58). Bortsett från det hemska i att inte få bo hemma med sina föräldrar över sommaren innebär omhändertagandet också att Miira ser olika familjer med olika ekonomiska förutsättningar.

Hos värdfamiljerna aktualiseras ekonomisk klass på olika sätt. Hos den finska familjen – som för övrigt inte verkar ha mer pengar än Miiras egen familj – behandlas Miira så illa att det känns rimligt att anta att familjen tagit sig an henne främst för egen ekonomisk vinning (Hetekivi Olsson 2012:65).

Hos den svenska familjen möter Miira däremot en för henne från tidigare obekant verklighet. Skillnaderna i klass mellan henne själv och barnen i värdfamiljen synliggörs då Hetekivi Olsson låter sin huvudperson förundra sig över hur de andra barnen leker

affär. Medan Miira själv är van vid att leken går ut på att någon rånar butiken, går de rika barnens lek ut på att artigt konversera om olika plagg och deras priser (Hetekivi Olsson 2012:59). Andra saker som tar Miira på sängen är att det på området som värdfamiljen bor på finns privata gårdar och lekplatser (Hetekivi Olsson 2012:58) medan alla slags uteliggare och missbrukare vid vilka hon vant sig i Gårdsten, helt och hållet saknas (Hetekivi Olsson 2012:59).

Skillnaderna i klass aktualiseras också hemma hos värdfamiljen, där Miira känner sig klumpig eftersom hon inte vet hur hon ska vara och till exempel inte har ett likadant bordsskick som familjen hon bor hos (Hetekivi Olsson 2012:61). Miira blir överlag förvirrad av familjens praxis med mat. För henne har det alltid varit en självklarhet att äta upp all den mat hon har på tallriken – vilket inte är fallet i familjen – medan det för henne är en främmande tanke, att som familjen, slänga den mat som blir över (Hetekivi Olsson 2012:61).

Medan hon är omhändertagen möter Miira alltså människor som kommer från en helt annan ekonomisk verklighet än hon själv. Hos dessa lider hon inte brist på något, men förmår samtidigt inte njuta av att hon har det bra eftersom hon tänker på dem som har det sämre ställt (Hetekivi Olsson 2012:61). Att Miiras ögon för hur andra har det ställt ekonomiskt öppnas i och med vistelsen hos en av värdfamiljerna påminner i så hög grad om hur Leena i *Svinalängorna* blir medveten om klasskillnader (Alakoski 2006:179-181) att det här är värt att fråga sig om det kanske rör sig om något slags allmän upplevelse av klass.

Hur som helst kommer medvetenheten om samhällseliga orättvisor att följa Miira genom hela romanen. Bland annat manifesteras detta medvetande i Miiras förhållande till vännen Vera som hon gärna vill men inte förmår hjälpa, eftersom handlingen ”att hjälpa” innebär ett medlidande som får den som tar emot hjälpen att känna sig förlägen och värdelös. Det vet hon eftersom hon en gång hjälpt Vera och sett effekten (Hetekivi Olsson 2012:112). Det är också bland annat genom vänskapen med Vera som den skam Miira känner för att hon vet att hon har det bättre än andra gestaltas (Hetekivi Olsson 2012:110).

Ekonomiska skillnader i samhället

Miira har alltså en otrolig förmåga att uppfatta skillnader i klass. Hon ser överallt tecken på att människor har det sämre ställt ekonomiskt. Hemma i Gårdsten är det hon som

ofta känner att hon har mer än andra, men då hon rör sig utanför den egna stadsdelen, exempelvis i centrala Göteborg, är situationen plötsligt en annan. Inne i staden känner Miira att det är hon som inte passar in, att det är hon som är annorlunda. Skillnaderna manifesteras här i klädsel och smink. ”Snobbarna” i centrum ser enligt Miira ut som ”modeller” vilket får henne i slitna och illa sittande kläder att känna sig malplacerad (Hetekivi Olsson 2012:124).

Malplacerad känner sig Miira även i Bergsjön, stadsdelen familjen flyttar till då pappan får jobb som fastighetsskötare där (Hetekivi Olsson 2012:279). Mötet med pappans chef, mannen som äger huset Miira bor i, öppnar Miiras ögon för en rikedom hon inte trodde fanns. Genom att låta Miira omvandla priset på mannens lyxbil till makaronipaket och räkna ut de inkomster han får av hyrorna, visar Hetekivi Olsson här hur orättvist samhällets ekonomiska resurser är fördelade (Hetekivi Olsson 2012:280).

I Bergsjön utspelar sig också en episod där Miira förstör ett rum som hennes pappa är i färd med att renovera för henne, för att sedan själv inreda det med saker som hon med lånepengar köper på Ikea (Hetekivi Olsson 2012:286). Min uppfattning är att det som händer i denna episod är att Miira vägrar underkasta sig de ekonomiska förhållanden under vilka hennes föräldrar lever och under vilka hon själv vuxit upp. Istället gör hon ett slags uppror mot ett system som hon uppfattar som orättvist. De nya möblerna som hon själv skaffar får här stå som en symbol för det nya liv hon är på väg att skaffa sig.

Ekonomiska skillnader i skolan

Klasskillnaderna och den ekonomiska ojämlikheten är synliga även i skolan. När Miira inleder studierna på högstadiet möter hon ungdomar från andra stadsdelar än den egna. I skolan finns elever som bor i radhus, håller på med fäktning och gillar att fika och som alltså kommer från en helt annan värld än Miira. Hon vet inte ens vad man gör när man fikar (Hetekivi Olsson 2012:201). Även radhusbarnens klädsel skvallrar om skillnad i klass. Hetekivi Olsson antyder märkeskläder bland annat då hon skriver om ”kragtröjor med krokodilbroderier” (Hetekivi Olsson 2012:201).

Klasskillnaderna i skolan aktualiseras inte enbart i skillnader eleverna emellan. Ett av de mest talande exemplen för hur ekonomiskt utmanande det är för någon från arbetarklassen att bilda sig får läsaren när Miira ska besöka bokmässan i Göteborg. När Miira ser vad bokmässobiljetten kostar omvandlar hon summan till mat och konstaterar att en fattig person kunde leva länge för de 80 kronor biljetten kostar (Hetekivi Olsson

2012:312). Underförstått är alltså att de som saknar bildning och dessutom är fattiga knappast kommer att bilda sig eftersom behovet att äta alltid är större än behovet att lära sig.

Sociala problem

I följande kapitel kommer jag att presentera de sociala problem som presenteras i *Ingenbarnsland*. En del är visserligen sådana att de på basen av stereotypier kunde förknippas med finnarna som etnisk grupp, men min uppfattning är att missbruket – även missbruket av alkohol – är ett fenomen som omfattar såväl finnarna som de etniska svenskarna och de andra invandrarna.

För att göra kapitlet möjligast överskådligt har jag valt att dela in det i fyra underkapitel. Dessa är ”Utslagning”, ”Alkohol”, ”Droger” och ”Vera”. Beslutet att ge Miiras goda vän ett helt eget kapitel har sin grund i att hon, som jag uppfattar det representerar det Miira kunde bli ifall det skulle gå henne illa. Veras historia är också ett praktexempel på hur missbruk och fattigdom leder till missbruk och fattigdom och utslagning och en berättelse om hur barn far illa när ingen tar hand om dem.

Utslagning

Utslagning³⁴ framstår som ett centralt tema i *Ingenbarnsland*. Det är ett dystert Gårdsten Hetekivi Olsson målar fram med hjälp av sina karaktärer. Gatorna och trapphusen där Miira tillbringar sin vardag verkar krylla av allehanda missbrukare (Hetekivi Olsson 2012:74-75). I romanen presenteras en verklighet där de unga alltid kommer sist. Ungdomarna saknar ställen att tillbringa fritiden på, och även då en fritidsgård finns att tillgå har Miira svårt att välja mellan att hänga där eller i de trapphus hon är van vid, för henne är det inte självklart att trygghet och värme är viktigare än den skenbara frihet hon upplevt dittills (Hetekivi Olsson 2012:166).

Det framstår som en självklarhet att det i romanens verklighet finns ett samband mellan det faktum att ungdomar utvecklar sociala problem, och det faktum att ungdomarna inte erbjuds några fritidsaktiviteter som skulle stimulera dem på ett mer uppbyggande sätt. De unga i Gårdsten lever i en verklighet där brott mot regler är norm och att vara tuff gjorts till dygd. Även Miira påverkas av detta. Det är därför hon börjar röka (Hetekivi

³⁴ Nationalencyklopedin definierar utslagning som ”det att uteslutas från viss funktion i samhället” och konstaterar vidare att termen kan användas för att beskriva ”social missanpassning med åtföljande alkoholisering etc.” (”Utslagning”, Nationalencyklopedin 2013)

Olsson 2012:122) och experimentera med alkohol (Hetekivi Olsson 2012:139), för att hon vill vara tuff.

Då en betraktar de förhållanden som de unga i Hetekivi Olssons roman tar avstamp i känns det klart att det inte kan vara lätt att inleda en klassresa. Omständigheterna som de unga lever i är sådana att det inte känns konstigt att Miira som vet om många som begått självmord lakoniskt konstaterar att det inte finns någon framtid i Gårdsten (Hetekivi Olsson 2012:115-116).

Det är uppenbart att samhället i Hetekivi Olssons roman misslyckats med att skapa optimala, eller ens goda eller acceptabla förutsättningar för ungdomarna att skapa sig ett gott liv. Detta intryck förstärks ytterligare då en beaktar verkligheten i skolan och det faktum att olika elever inför det svenska samhället framstår som i olika grad värda en god utbildning. Detta kommer jag att gå närmare in på i kapitlet om utbildning.

Alkohol

Till skillnad från exempelvis *Svinalängorna* (Alakoski 2006) är *Ingenbarnsland* ingen skildring av en uppväxt i en trasig familj med periodvis berusade föräldrar. Men alkoholen finns här också. Och den spelar en roll för förståelsen av den verklighet Hetekivi Olsson gett sig i kast med att skildra. Jag vill ändå hävda att alkoholen i *Ingenbarnsland* inte framstår som ett i första hand finskt fenomen, utan att det snarare verkar som ett problem som florerar inom den samhällsklass som skildras i romanen.

Det är inte så att den ständigt berusade finnen (Velure 1975:11) helt lyser med sin frånvaro, men den finns med som i en bisats. Då Hetekivi Olsson skriver om lillajulsfirandet på den finska klubbstugan låter hon till exempel Miira se tomten kråkas. Det är underförstått att det beror på att han är berusad men fokus ligger över huvudtaget inte på alkoholen utan på hur Miira upplever tillställningen (Hetekivi Olsson 2012:28).

Alkohol och dryckenskap är alltså fenomen som finns i det fiktiva samhälle som omger Miira, men snarare än ett ledmotiv i berättelsen är det ett tema som till och från fokuseras av berättaren. Det är också påfallande att det hos Hetekivi Olsson inte är hemma hos huvudpersonen som spriten flödar. Tvärt om verkar Miiras föräldrar ha en förhållandevis konservativ inställning till alkohol. Inte i något skede framställs föräldrarna som suputer. Tvärt om kommer det fram att föräldrarna inte är ”fullisar” utan ”renisar” (Hetekivi Olsson 2012:20). De enda gångerna föräldrarna nämns i

samband med alkohol är då det blir tal om pappans hemlagade vin (Hetekivi Olsson 2012:20) och när Miira, den gång hon första gången ska supa, kommer ihåg hur hon sett sin stupfulla far mata en nallebjörn med sprit (Hetekivi Olsson 2012:141). Men detta är ett dåligt minne, som inte framstår som representativt för livet i familjen.

Jag har redan konstaterat att alkohol hos Hetekivi Olsson tydligare verkar förknippat med klass än med etnicitet. Det verkar också som om alkoholen finns hos folk i alla åldrar. Såväl ung som gammal dricker. Däremot dricker de som gör på olika sätt.

Genom att följa med Miira ser läsaren hur hon tillsammans med sina vänner första gången dricker sig full. Man förstår att det i fråga om ungdomarna främst handlar om rekreation och om att uppnå en viss social status (Hetekivi Olsson 2012:139), men det är också uppenbart att just ungdomarna löper en större risk att fastna för starkare droger än alkohol. De som köper ut alkohol åt dem är nämligen personer som i sin tur själva missbrukar narkotika (Hetekivi Olsson 2012:141), vilket gör steget från alkohol till droger farligt kort. Bland de ungdomar som presenteras i romanen är det i själva verket bara Jussi – som Miira under ett sommarlov ser dricka folköl mitt på dagen (Hetekivi Olsson 2012:185) – som verkar vara en blivande alkoholist. Faktiskt framstår alkoholproblem i min mening som något som främst berör de vuxna i romanen, även om de ungas alkoholvanor knappast kan anses sunda.

Praktexemplet på en alkoholist är Miiras vän Susannas pappa, en periodare av samma kaliber som Leenas föräldrar i *Svinalängorna* (Alakoski 2006:185). Faktum är att karaktären Susanna med familj verkar utgöra en tydlig parallell till familjen i *Svinalängorna*. Pappan är periodare och slår sin fru, precis som pappan i *Svinalängorna* (Alakoski 2006:130 och Hetekivi Olsson 2012:220). När det går för vilt till hemma rymmer Susanna – på samma sätt som Alakoskis Leena tenderar att fly till grannen Åse – till Miira för att återvända när läget åter är lugnt (Alakoski 2006:190 och Hetekivi Olsson 2012:215-216). Det kommer också fram att Susanna inte alltid får mat hemma och att socialen precis som hos Leenas familj i *Svinalängorna* nog varit på besök men inte ingripit (Alakoski 2006:186 och 227 och Hetekivi Olsson 2012:223).

Susannas familj får alltså utgöra ett exempel på en familj där barnet far illa på grund av en förälders missbruk, men också på en familj där missbruket av alkohol är drivet till sin spets. Jag upplever att det med tanke på den stora samstämmigheten med *Svinalängorna* här är värt att ställa frågan om grov alkoholism är en del av

klasserfarenheten. Åtminstone verkar det vara en gemensam erfarenhet som både Hetekivi Olsson och Alakoski vill skildra³⁵.

Trots att läget i Susannas familj är förtvivlat är det inte i första hand hos Susanna som Miira lär sig om alkohol och missbruk. Ett av de sammanhang där Miira lär sig mest om missbruk, alkoholism och utslagning är i samband med trappstädarjobbet i Bergsjön (Hetekivi Olsson 2012:294). Bland annat får hon se hur det ser ut i en lägenhet där en person som kan antas ha varit en alkoholist tagit livet av sig (Hetekivi Olsson 2012:304).

Alkoholen finns alltså med i romanen och är ett av de sociala problem som de personer som skildras tampas med. Även Miira dricker men inte på samma sätt som de andra. Hon tar heller inte det korta steget från droger till alkohol, vilket en del av hennes bekanta gör.

Droger

Precis som alkoholen är även drogerna ständigt närvarande i Hetekivi Olssons roman. Tidvis verkar det som om hela Gårdsten skulle vara fullt av narkomaner. Men trots att läsaren ständigt vet att drogerna finns blir inblicken i missbrukarnas värld begränsad. Detta beror i första hand på att läsaren begränsas av vad berättaren ser. Och Miira ser bara en del av de problem man kan ana att finns under ytan.

Att narkotikan finns är ändå självklart. Då missbrukarna första gången dyker upp i romanen presenteras de obesvärat och som en naturlig del av vardagen. Det konstateras helt okonstlat att ”pundarna” ibland sover på altanen utanför Miiras rum och att det bland hennes samlarföremål finns kanyler (Hetekivi Olsson 2012:21).

Eftersom de köper ut alkohol åt minderåriga utgör de som knarkar också en kanal för dem som ännu inte gör det att komma åt droger. Och även om Miira inte känner till slanguttryck för narkotika (Hetekivi Olsson 2012:140) och heller inte använder droger framstår det som uppenbart att hennes vänner och bekanta gör det. Det sägs inte rakt ut att kompisen Vera skulle använda droger, men som läsare kan man nog ana sig till att så är fallet.

³⁵ Det kunde också vara intressant att fråga sig om det här handlar om en intertext, men att utreda hur det är med den saken får bli till en annan gång.

Detta beror på att Malin som Vera ofta hänger med alldeles uppenbart använder droger. Inte heller detta sägs rakt ut, men Hetekivi Olsson låter genom att visa vissa tecken läsaren förstå hur det är fatt. Till exempel ser Miira i en episod i romanen hur Malin spänner ett skärp runt sin arm inne i en pundarlägenhet (Hetekivi Olsson 2012:143). Vid ett senare tillfälle påtalas märken i Malins armveck (Hetekivi Olsson 2012:180).

Malin har alltså gått den korta vägen från att låta en knarkare langa sprit åt henne till att låta den samme langa droger. Överlag får man som läsare intrycket att det går utför för Malin och hon får i romanen vara ett exempel på vad som kan gå fel för den som blir beroende av droger, något som inte verkar vara helt ovanligt i den stadsdel Hetekivi Olsson skildrar i sin roman.

Vera

Det fiktiva Gårdsten där Miira växer upp verkar rymma otaliga tragiska människoöden. Ändå är det bara en människas förfall som läsaren får följa med på riktigt nära håll. Miiras goda vän Vera presenteras som en ”ball” tjej som går på de svenskspråkiga klasserna (Hetekivi Olsson 2012:72). De två flickorna följs åt genom nästan hela romanen men medan Miira sakta men säkert tar sats för att ge sig av på en klassresa bort från den gråa betongförorten verkar Vera ha fått tag på en biljett som för henne åt det motsatta hållet. Det är därför karaktären Vera är värd ett eget kapitel. För att läsaren i henne har både en beskrivning av det förfall som kan drabba en människa som tar avstamp i de sämsta av förhållanden och en bild för hur det kunde gå för Miira om hon inte skulle välja att skaffa sig en biljett ut ur eländet.

Vad är det då som går fel med Vera? För det första har hon av allt att döma inga föräldrar som klarar av att ta hand om henne. Om detta vittnar bland annat de eländiga förhållanden som Vera lever i. Lägenheten är ostädad och faktum är att det verkar som om Vera är den som ansvarar för städningen hemma (Hetekivi Olsson 2012:109-110).

Det är uppenbart att Vera mår illa. Hon skär sig (Hetekivi Olsson 2012:111), har koll på hur man får tag på sprit (Hetekivi Olsson 2012:139) och trots att det aldrig sägs rakt ut ger det faktum att Vera umgås med Malin – som det antyds att knarkar genom att märken i hennes armveck nämns – anledning att anta att Vera experimenterar med droger (Hetekivi Olsson 2012:180).

Vera varken trivs eller klarar sig i skolan (Hetekivi Olsson 2012:159 och 163). Det här bidrar till att skapa en klyfta mellan henne och Miira vilken aktualiseras bland annat i hur Vera förhåller sig till bokhandeln som Miira stjälar sin första smartbok från (Hetekivi Olsson 2012:160) och Miiras behov att ursäkta bokstölden med att säga att boken är åt hennes mamma (Hetekivi Olsson 2012:161). Medan Miira ser utbildning som en väg till en bättre tillvaro, verkar Vera inte se det fina i fenomenet utan nöjer sig med det hon har.

Vera utgör alltså ett exempel på hur illa det kan gå för någon som helt saknar stöd. Då hon inte passar in i skolan och inte får hjälp hemma, hamnar hon på fel bana. Miira vill, men har fruktansvärt svårt med att hjälpa sin vän (Hetekivi Olsson 2012:112 och 114) som om möjligt klassreser i en helt annan riktning än hon själv.

Skolan

Ett tema som ges mycket utrymme i *Ingenbarnsland* är skola och utbildning. Läsaren får genom huvudpersonen Miira se mycket dåligt och en del gott i den svenska skolan.

Även om Miira ser utbildning som en väg ut ur eländet i den samhällsklass hon lever i (Hetekivi Olsson 2012:324), kritiserar hon den för att den på ett avgörande sätt bidrar till att befästa klasskillnader. Dels handlar det om en orättvis indelning i finska hemspråksklasser och klasser med utbildning på svenska, en indelning som stöds av de finska föräldrarna (Hetekivi Olsson 2012:11) och dels om att skolan verkar befästa normer och förutfattade meningar om både de finska barnens roller som finnar och som pojkar och flickor (Hetekivi Olsson 2012:16 och 269).

I förhållandet mellan elever och lärare möter läsaren något som påminner om ett förhållande mellan olika samhällsklasser. Normen verkar vara den att eleverna befinner sig i en underordnad, för att inte säga kuvad position i förhållande till lärarna, vilket på ett tacksamt sätt illustreras av Miiras engelskastudier och de överdramatiska åtgärder läraren tar till för att få henne att lära sig (Hetekivi Olsson 2012:118).

Även om det kanske inte i sig är fel att en lärare är överordnad en elev, är det förhållande som i *Ingenbarnsland* presenteras lång ifrån sunt. Lyckligtvis finns det också undantag – som vikarien Hassan (Hetekivi Olsson 2012:96) och rektorn Hans (Hetekivi Olsson 2012:248) – som bekräftar regeln. Dessa bryter mönstret genom att bemöta eleverna som jämnbördiga och genom att ta dem på allvar. Tyvärr har de goda

lärarna en tendens att försvinna ur Miiras liv medan de svaga förebilderna kvarstår (Hetekivi Olsson 2012:196).

Det är intressant att notera att de övriga finska barnen, de som går på samma klass med Miira, verkar foga sig och nöja sig med det skolan och samhället vill erbjuda dem medan bara Miira gör uppror och vågar sträva efter något mera (Hetekivi Olsson 2012:324-325). Min uppfattning är att detta förhållande, att den övervägande majoriteten inte verkar intresserad av att ta sig ur den klass de befinner sig i, innebär att skolan är att se som en klasskapande aktör. Som sådan är den, i det att den inte ger alla barn samma möjligheter, i detta sammanhang att betrakta som en del av den samhälleliga problematik som förknippas med kategorin klass.

Slutsats – klass i *Ingenbarnsland*

Ovan har jag visat att den socioekonomiska kategorin klass bör beaktas vid en läsning av Eija Hetekivi Olssons *Ingenbarnsland*. Romanen innehåller flera element som talar för att klass är ett av de fenomen författaren har valt att skildra. Bland annat belyses ekonomiska problem vilka i sin tur leder eller bidrar till andra problem.

Den fiktiva verkligheten i Hetekivi Olssons roman präglas av utslagning och missbruk av alkohol och allra främst droger. Det är påfallande att missbruket presenteras som ett vardagligt fenomen. Det görs inget stort väsen om det utan det finns och som läsare får man en känsla av att det alltid funnits.

De karaktärer som är centrala för handlingen och som har ett jobb, arbetar med yrken som är typiska för arbetarklassen. Miiras pappa jobbar på Volvo och senare som fastighetsskötare medan hennes mamma och sedermera hon själv har jobb som städerskor. Arbetet som städerska är dessutom ett som anses vara typiskt för kvinnor inom arbetarklassen.

Det är uppenbart att romanen vill belysa problem som förknippas med klass. Dessutom är det värt att påtala att klassproblematiken skildras främst ur barns och ungdomars perspektiv vilket bidrar till att ge en bild av hur utsiktslöst livet på samhällets socioekonomiska botten kan vara för en ung person. Att skolan inte automatiskt är en väg ut ur misären visas genom att författaren tar fasta på problem i skolan och belyser dess funktion som en instans som istället för att luckra upp klassgränserna befäster dem.

Slutsats-Klass

Alla tre analyserade romaner skildrar klass. De invandrade karaktärerna som läsaren möter på romansidorna är – ifall de inte är arbetslösa – verksamma inom arbetarklassen. Att de har sin hemvist i just detta samhällsskikt medför att de liv som skildras präglas av en ibland extrem fattigdom. Denna fattigdom föder missanpassning och problem av olika slag.

I både *Svinalängorna* och *Ingenbarnsland* möter läsaren familjer som hotar gå under på grund av alkoholism. Missbruket av alkohol bär i sin tur ett sken av att vara ett resultat av svår missanpassning. Även i *Asfaltblomman* finns alkoholismen med. Där presenteras den med hjälp av karaktären Sirkka som även hon har väldigt svårt att anpassa sig till det svenska samhället.

Det är påfallande att samtliga romaner innehåller skildringar ur barnperspektiv. Det är främst i de två nyare verken som barnen skildrar den misär människor på samhällets bottenkikt lever i. Hos både Alakoski och Hetekivi Olsson finns familjer där en eller båda föräldrarna mår dåligt, där det finns tydliga tecken på att nöden är stor och att hjälp behövs. Men i båda fallen uteblir hjälpen trots att socialarbetare besökt familjerna och trots att det rimligtvis borde finnas många som ser barnens nöd.

Det är intressant att notera att så gott som alla arbetarklasskvinnor i de tre romanerna har arbetat eller arbetar med städning för att dryga ut sina eller familjens inkomster. Städning framstår alltså som en kvinnligt kodad kompetens, ett intryck som förstärks av det faktum att denna kompetens i de flesta fall verkar gå i arv från mödrar till döttrar.

En läsning genom klassfiltret ger alltså till handa att samtliga tre romaner går att läsa som arbetarklasskildringar, men också att kategorin klass innehåller intersektioner till de två övriga analyskategorierna, etnicitet och kön.

Kön

I detta kapitel kommer jag att redogöra för på vilket sätt kategorin kön påverkar huvudpersonernas liv i Antti Jalavas *Asfaltblomman*, Susanna Alakoskis *Svinalängorna* och Eija Hetekivi Olssons *Ingenbarnsland*. Som jag redan varit inne på kommer jag att ta ställning till om de skönlitterära karaktärernas möjligheter att klara sig i samhället styrs av deras biologiska och sociala kön. Jag ämnar ta ställning till hur det sociala könet konstrueras och även ta ställning till hur makten mellan könen fördelas i det

fiktiva samhället. Är det männen eller kvinnorna som styr och vem har de bästa förutsättningarna att klara sig? Jag kommer också att fästa uppmärksamhet vid frågor som i vilken mån mäns och kvinnors arbete skiljer sig från varandra, hurdana problem kvinnor och män möter i sin vardag och i sina liv samt hur det förflutna skildras i förhållande till männen/kvinnorna.

Det är intressant att notera att de tre författarna skriver i två olika traditioner, en manlig och en kvinnlig. Samtliga romaner kan anses ha tydliga band till arbetarlitteraturen. Men i och med att denna litteratur sedd ur ett litteraturhistoriskt perspektiv framstår som i första hand manlig och dessutom är en litterär tradition inom vilken kvinnor ofta blivit ”styvmoderligt behandlade” (Nilsson 2006:111) är det befogat att anta att Jalava som manlig författare i viss mån anslutit sig till en redan existerande manlig tradition. De två kvinnorna framstår däremot i förhållande till samma tradition som ett slags outsiders som i sitt skrivande hela tiden är tvungna att förhålla sig till och skriva mot den manliga traditionen.

Kön i *Svinalängorna*

Som jag nämnt tidigare menar Magnus Nilsson att kategorin kön i *Svinalängorna* är viktigare än kategorin etnicitet (Nilsson 2010:169). Ändå vill Nilsson även på denna punkt se att kön/genus underordnas kategorin klass. Jag har själv tidigare påpekat att det är viktigt att se att de olika kategorierna är sammanlänkade, men att det samtidigt är viktigt att se dem som fenomen för sig. Min uppfattning är att en huvudpersons kön snarare är orsaken till en mer utsatt position inom en viss klass än resultatet av socioekonomiska faktorer, även om dessa också i sin tur försvårar främst kvinnans möjligheter att ta sig ur den klass hon hamnat i. Jag vill i detta stycke belysa hur kvinnor positioneras i förhållande till män, men också att samtliga arbetarklasskvinnor i *Svinalängorna* har vissa gemensamma drag. Jag kommer också att visa på en viss solidaritet kvinnor och mödrar och döttrar emellan.

Den bild vi får av förhållandet mellan män och kvinnor, får vi i första hand då vi begrundar de tre familjer som får mest utrymme i *Svinalängorna*. En gemensam nämnare som jag uppfattar det är att det i första hand är mammorna som är ansvarsfulla och tar hand om barnen medan männen kommer in då det passar dem och briljerar genom att spela hjältar av olika slag. Ett gott exempel på detta får vi genast i början av boken då Leenas familjs katt har fått ungar. Pappa tar på sig rollen som Tarzan och

lovar dränka kattungarna, men till slut är det mamman som får ta hand om det tråkiga uppdraget och därmed ta ansvaret för familjens välmående medan pappan tillsammans med barnen bönar om att få behålla en och blir alldeles lycklig när mamman går med på att låta barnen få behålla en av de små katterna (Alakoski 2006:8-9).

Redan av denna episod får läsaren uppfattningen att det hemma hos Leena är mamman som bär ansvaret för de tunga besluten och för uppfostran medan pappan finns på plats då han kan vara trevlig och plocka lätta poäng. Denna bild förstärks då man begrundar det faktum att det är pappan som lagar den goda maten och briljerar med matlagningen medan mamman så att säga tar hand om vardagsmaten (Alakoski 2006:61). Att det är mamman som tar hand om familjen sägs dessutom så gott som rakt ut, då det berättas om hur hon visar barnen runt i omnejden (Alakoski 2006:24-25).

Också hos Riitta och Åse är det mammorna som tar hand om familjen. Riittas pappa Veikko är full mest hela tiden och mamma Helmi får se till att det finns mat på bordet. Förhållandet mellan Riittas föräldrar kan illustreras med hjälp av episoden då Veikko räddar en hund som familjen egentligen inte har råd att ta hand om (Alakoski 2006:43-44). Här är likheten till Leenas familj slående.

En kontrast till de finska familjerna erbjuder Åses familj, som egentligen består av Åse och hennes mor Inga-Lill. Utöver sin mor har Åse en pappa som inte lever tillsammans med mamman och som ibland besöker henne med presenter (Alakoski 2006:48). Med på ett hörn finns också Inga-Lills nya pojkvän Sten och det är genom Inga-Lill och honom vi får en chans att närmare begrunda ännu ett förhållande mellan man och kvinna. Sten är visserligen anständigare än Leenas och Riittas pappor, men han är också Inga-Lills förman och tar den överordnade hierarkiska positionen med sig hem från jobbet. Detta gör han genom att handla fullkomligt despotiskt gentemot Inga-Lill och Åse och dessutom ta sig an ansvaret för att uppfostra Åse (Alakoski 2006:113), trots att han rimligtvis inte borde ha något med det företaget att göra. Jag uppfattar Stens beteende på denna punkt som på många sätt likt det Riittas och Leenas pappor sysslar med då de på det hela taget finns på plats bara i sådana sammanhang som de gillar.

Ett annat fenomen som kopplar samman kvinnorna i *Svinalängorna* är att de är ekonomiskt beroende av männen³⁶. Av dem som får mest utrymme i romanen är det

³⁶ Också Magnus Nilsson ser detta samband, men hans infallsvinkel skiljer sig något från den jag antagit här (Nilsson 2010:168-169).

främst Leenas mamma Aili och Åses mor Inga-Lill som är beroende av sina män. I Inga-Lills fall tar detta sig uttryck i det fullkomligt ojämlika förhållandet mellan henne och Sten. Dels märks det i umgänget mellan dem att Sten är Inga-Lills chef och dessutom tillhör en lite högre samhällsklass (Alakoski 2006:50 och 113), och dels att Sten fört med sig en ekonomisk trygghet som Inga-Lill verkar beroende av, ett faktum som Sten gärna påtalar (Alakoski 2006:118).

I Leenas mammas fall härleds beroendeförhållandet från en bristande utbildning, ett missförhållande som leder till att mamman på olika sätt försöker bädda för att dottern ska få det bättre än hon själv haft det. Bland annat uppmanas Leena i samband med skolstarten att skaffa sig en utbildning innan hon gifter sig för att aldrig bli tvungen att vara beroende av mannen (Alakoski 2006:40). Också hos de andra mor-dotter paren går en viss solidaritet att skönja, men min uppfattning är att detta förhållande är allra mest uppenbart just mellan Leena och hennes mor. Inte bara uppmanar mamman Leena att skaffa sig en utbildning, hon ställer också i mån av möjlighet upp för Leena.

Trots att mamman super i takt med pappan finns någonstans en medvetenhet om hur detta beteende skadar barnen och inte minst Leena. Jag frågar mig om inte det faktum att mamman gör sitt yttersta för att Leena ska kunna åka på träningsläger till Mallorca med simklubben (Alakoski 2006:169), också är ett led i moderns kamp för att ge dottern ett bättre liv. Samtidigt låter mammans förmåga att ställa sina egna problem åt sidan och istället fokusera på dottern, oss förstå att hon fortfarande är den som tar hand om familjen, de gånger hon klarar av det.

För övrigt är det ju via Leena läsaren får följa med livet i det samhälle som skildras i Alakoskis roman, och det är också genom henne man får se hur familjens historia och den finska historien går i arv, från mor till dotter.

Leenas mamma och Helmi har för vana att träffas och samtala om världen i allmänhet men också om det kvinnliga, sexualitet och det egna förflutna. Vid dessa tillfällen passar Leena på att vara närvarande och formligen suga i sig den information de två äldre kvinnorna delar med sig av. Det är på det sättet som Leena hör om kriget och om den fattigdom modern upplevt i landet hon lämnat (Alakoski 2006:34). Samtidigt finns här också en antydning om hur modern mitt i kriget förberett en liknande klassresa som hon nu förbereder för sin dotter, ett spår som även Magnus Nilsson är inne på (Nilsson 2010:165).

Det är här, hopkurad i soffan, som Leena hör sin mamma och Helmi tala om mens och orgasmer och det är genom att lyssna och försöka förstå de nya ord hon samlar in som hon börjar förstå att det att män och kvinnor har olika rättigheter (Alakoski 2006:30). Att Leena ”förstår” att mens är fult och att det finns något djupt orättvist i att orgasmer är något män får och kvinnor fixar själva vittnar om att fröet såtts till en insikt om hur orättvist samhället är i fråga om jämställdhet mellan könen.

Via Leena får vi också erfara att det hos kvinnorna i *Svinalängorna* finns något som verkar gå i arv från mödrar till döttrar, nämligen städningen. Leenas, Riittas och Åses mammor jobbar alla med städning (Alakoski 2006:29 och 50) vilket också blir Leenas och Riittas första riktiga jobb (Alakoski 2006:139-140). Det är också värt att nämna att Leena innan detta haft som jobb att städa hemma hos Riitta och Helmi medan deras familj varit bortrest. Det är alltså spännande att notera att städningen verkar gå i arv från mor till dotter. Detta antagande styrks ytterligare då vi beaktar att Karin, den ena av Inga-Lills äldre döttrar, också kan städa och bland annat lär Åse och Leena att dammsuga (Alakoski 2006:55-56). Städning verkar alltså vara en kvinnlig färdighet som går i arv från moder till dotter, en hypotes som får stöd av Åsa Arping som i essän ”Folkhemmet tur och retur” med hänvisning till just *Svinalängorna* konstaterar att städning framstår som ”en kvinnligt kodad kompetens” (Arping 2010:230).

I sin essä ”Om kvinnors kraft, mäns marginalisering och pojkars kosmiska ensamhet” påpekar Tomas Rosenberg och Pekka Toukomaa att det verkar som om de finska kvinnorna i Sverige skulle klara sig bra bara de slapp sina män, att kvinnorna bättre klarar av att anpassa sig till det svenska samhället och att föräldrarnas färdigheter och problem verkar gå i arv på så vis att pojkarna ärver fädernas problem medan flickorna ärver mödrarnas färdigheter. Det konstateras också att de problem männen upplever beror på föräldrade finska könsrollsmönster (Rosenberg& Toukomaa 1994:139-141).

För det som sägs om att pojkarna ärver fädernas problem är det svårt att i *Svinalängorna* hitta några konkreta exempel. Däremot ligger det nära till hands att anta att det finns en sanning i detta med att många av de problem männen upplever beror på att de hänger kvar i ett föråldrat könsrollstänkande. Jag har redan tidigare visat att männen har svårt att hitta sin plats hemma och att det är mammorna som sköter uppfostran, samtidigt som männen har svårigheter med att livnära familjerna, vilket leder till att kvinnorna är tvungna att arbeta och till att männen på sätt och vis blir beroende av dem. Leenas

pappa framstår på många plan som sinnebild av en sådan man. Han klarar sig inte på jobbet, super och förstör i och med sin alkoholism som han även drar in mamman i, livet i familjen (Alakoski 2006:50 och 185-191).

Om vi begrundar det jag var inne på tidigare, om hur städningen verkar vara en kvinnlig färdighet, anser jag att det är rimligt att anta att detta är ett exempel på hur flickorna ärver mödrarnas färdigheter. Ett annat exempel på detta fenomen är simningen. Leena inleder hobbyn för att hennes mamma vill det, och mamman har själv varit simmare i sin ungdom (Alakoski 2006:161-162). Alltså kan simningen anses vara en färdighet som ärvt från mor till dotter och något som ju senare kommer att bli en överlevnadsstrategi för Leena.

Kvinnorna i *Svinalängorna* (Alakoski 2006) framstår som solidariska men också som även Satu Gröndahl konstaterar i "Från *Fångarnas kör till Svinalängorna*" som intelligenta, jämställda och medvetna individer (Gröndahl 2010:242). På basen av den analys jag gjort är jag visserligen benägen att lägga till ordet relativt framför Gröndahls omdömen, vilket kan bero på att vi gjort något olika läsningar och på det faktum att Gröndahl fokuserar den kvinnliga arbetarklassidentiteten, medan jag istället för att hitta en specifik identitet, vill visa på allmänna tendenser i förhållandet mellan kvinnor och män i Alakoskis roman.

Slutsats-kön i Svinalängorna

På många sätt är kategorin kön i *Svinalängorna* minst lika central som kategorin klass. Detta är i sig föga förvånande. De två kategorierna är nära förbundna och för att förstå varför det är skillnad på män och kvinnor är det viktigt att förstå att kön och klass går hand i hand.

Från första början har män och kvinnor olika förutsättningar att klara sig. I samhället som skildras i romanen är det ännu mannen som ska arbeta och skaffa familjen en utkomst. Kvinnorna sköter hemmet och drygar ut inkomsterna genom arbete som städerskor, men är trots detta extremt könade arbete ekonomiskt beroende av männen.

Det ekonomiska beroendet leder i sin tur till att en speciell solidaritet mellan mödrar och döttrar uppstår. Trots sina brister gör modern Aili sitt bästa för att dottern Leena ska kunna leva ett självständigt liv utan att vara ekonomiskt beroende av sin man. Bland

annat betonar hon vikten av utbildning och det framstår som uppenbart att moderns förfall i hög grad beror på det olyckliga äktenskapet med fadern.

Precis som i de övriga romanerna tar sig solidariteten mellan mor och dotter uttryck också genom städningen. Det är intressant att notera att både Leena och Riitta, döttrar till finska mödrar inleder sin yrkesverksamma karriär med städuppdrag. Städningen framstår alltså här som en färdighet som går från mödrar till döttrar.

Det är med andra ord uppenbart att romanen behandlar en jämställdhetsproblematik och det är spännande att mödrarna trots sina motgångar verkar ha förmågan att göra det bästa av den situation de befinner sig i, lära ut de färdigheter de har åt döttrarna och på det sättet ge barnen ett kapital som hjälper dem inleda sin klassresa. Männen i sin tur framstår som en börda för sina familjer.

Kön i Asfaltblomman

Kategorin kön i Antti Jalavas roman *Asfaltblomman* (1981) ser i viss mån annorlunda ut än i de två övriga romanerna som analyseras i denna avhandling. Den mest uppenbara skillnaden är att huvudpersonen och berättaren i Jalavas roman är en man, den finskbördiga Erkki, och att det fiktiva samhälle som skildras i romanen således återges ur en mans perspektiv. Detta får några praktiska konsekvenser. Mannen får mer plats, han ges tolkningsföreträde och i hans fiktiva verklighet framställs kvinnan som den andra mot vilken mannens erfarenheter speglas. För att på ett så täckande sätt som möjligt redogöra för hur kategorin kön ser ut i Jalavas roman, har jag valt att strukturera detta kapitel så att jag först redogör för den manliga infallsvinkeln för att sedan redogöra för hur förhållandet mellan man och kvinna presenteras. Avslutningsvis kommer jag att redogöra för hur karaktären Sirkka på många sätt framstår som ett offer för manligt förtryck.

Manlig infallsvinkel

Antti Jalavas huvudperson Erkki strävar efter att bli författare (Jalava 1981:9) och strävar därmed efter att ansluta sig till en manlig tradition. Sedd ur ett historiskt perspektiv är författarrollen extremt könad och det ter sig rimligt att anta att valet att skriva är naturligt för Erkki. Även om han inte i första hand verkar se skrivandet som en väg ur fattigdomen är förmågan att skriva och översätta verktyg som Erkki använder för att kunna föra en tillvaro på egna villkor (Jalava 1981:109).

Det är för övrigt intressant att notera att Erkki inte är den enda karaktären i Jalavas roman som ser språkkunskaper som en potentiell väg till ett bättre liv. Samma gäller för Hannu, huvudpersonen i den roman Erkki skriver på (Jalava 1981:168-169). Det är rimligt att anta att den Hannu som presenteras i Jalavas roman, i det utvecklingsstadium han befinner sig i, i det verk som skrivs av karaktären Erkki, inte har författarambitioner. Däremot är det intressant att notera att svenskan för Hannu framstår som en domän som han kan erövra.

Att svenskan framstår som något som både Erkki och karaktären Hannu har alla förutsättningar att bemästra utgör en intressant kontrast till Sirkka och Sirkkas mamma. De båda kvinnornas liv har påverkats negativt av bristande kunskaper i svenska. Sirkka har aldrig lärt sig språket ordentligt (Jalava 1981:165) medan moderns svenska är så svag att dottern skäms för den (Jalava 1981:109).

Det verkar alltså i viss mån som om det är männen som besitter nycklarna till svenskan och således också en bättre framtid och det är faktiskt intressant att notera att den kvinna som hos Jalava får mest utrymme är Sirkka, som jämfört med de manliga karaktärerna misslyckas med livet i Sverige. Detta faktum utgör också en intressant kontrast till hur mäns respektive kvinnors möjligheter att ta sig fram i samhället presenteras i *Svinalängorna* (Alakoski 2006) och *Ingenbarnsland* (Hetekivi Olsson 2012). I de två senare romanerna är det kvinnorna som äger nycklarna till en klassresa medan pojkarna verkar ha det svårt.

Förhållandet mellan män och kvinnor

Det fiktiva samhälle som skildras i *Asfaltblomman* (Jalava 1981) är ojämnt. Det syns då man synar berättelsen på ytan och det blir tydligt då man utför en mer djuplodande analys. Ojämligheten syns i de yrken som de manliga respektive kvinnliga karaktärerna är sysselsatta med. Även om det inte finns jobb som framstår som explicit manliga finns det ett som bara kvinnor verkar vara sysselsatta med. Både karaktären Sirkka och hennes mor har jobbat som städerskor (Jalava 1981:64 och 153). Städningen framstår alltså även hos Jalava som en uttryckligen kvinnlig färdighet (Arping 2010:230), vilket är fallet även i *Svinalängorna* (Alakoski 2006) och *Ingenbarnsland* (Hetekivi Olsson 2012). Alltså känns det i viss mån befogat att tala om en könad arbetsmarknad.

Det är intressant att notera att det i *Asfaltblomman* faktiskt inte i första hand är via arbetet som läsaren får ta del av det ojämlika samhället. Jämställdhetsproblemen

synliggörs mycket tydligare i hemmen och de parförhållanden som de manliga karaktärerna är eller har varit med om. Inte minst finns här en problematisk mansroll som har svårt att förhålla sig till bilden av kvinnan som självständig och stark och att försonas med den egna otillräckligheten.

Antti Jalavas huvudperson Erkki har innan han börjar sällskapa med Sirkka haft ett förhållande med den svenska Agneta som i motsats till Sirkka lyckats rätt bra i livet (Jalava 1981:96-99). Erkkis kompis Arne har i sin tur varit gift med Britta som vuxit upp i en högre samhällsklass och dessutom är feminist (Jalava 1981:22-24). I ingetdera fallet sägs det rakt ut, men under ytan går det att ana att en bidragande orsak till att Erkkis och Arnes förhållanden inte lyckats är att de inte har klarat av att anpassa sig till att leva tillsammans med kvinnor, som i viss mån är mer framgångsrika än de själva. Framförallt i Arnes fall kan man dessutom på goda grunder anta att den tidigare hustruns feminism placerat honom i en förtryckarroll som han inte känt eller velat känna igen sig i. Antagandet att Erkki har svårt med starka kvinnor stöds i sin tur av att han både verkar trivas med och behöva den svaga Sirkka som i sin tur är helt beroende av honom. Tidvis framstår hon som något Erkki kan spegla sig själv och sina egna framgångar i och i förhållande till kvinnan känna sig relativt lyckad (Jalava 1981).

Sirkka ger också upphov till en problematisk kvinnobild, då hennes berättelse om varför hennes far dött får Erkki att spekulera kring huruvida Sirkkas mor kan tänkas vara en tyrann som ”utövat terror” mot fadern (Jalava 1981:57). I denna passage finner vi också spår av en problematisk mansroll och manliga skyldigheter som i det fattiga efterkrigstida Finland antagligen varit svåra att fylla. Bland annat ger avsnittet en intrycket att en man som inte klarar av att försörja sin familj inte är någon man alls (Jalava 1981:57). Kvinnans skyldigheter gentemot familjen nämns inte, men det torde vara tryggt att anta att det inte är hennes lott att förtjäna pengar. Den konstellation som här går att skönja är sedd ur ett jämställdhetsperspektiv problematisk oberoende av om det är mannens eller kvinnans roll som granskas. Mannen blir tvungen att ta ett orimligt stort ansvar medan kvinnan befrias/fråntas möjligheten att bidra till familjens ekonomi vare sig hon vill det eller inte.

Om det ovannämnda förhållandet mellan man och kvinna – där mannen uttryckligen är försörjare – är en ärlig bild av karaktären Erkkis värderingar och världsbild, finns det skäl att anta att hans uppfattning om mans- och kvinnorollen är en bidragande orsak till

att förhållandet till läraren Agneta (Jalava 1981:98) inte fungerat, medan han rätt väl verkar finnas i rollen som ansvarsfull försörjare då han sällskapar med Sirkka (Jalava 1981).

Sirkka

Sirkka är den kanske mest tragiska karaktären i Jalavas roman. Hon utgör också ett gott exempel på en kvinna som befinner sig i en i förhållande till mannen fullständigt underordnad roll. Jag har redan berättat att Sirkka är ekonomiskt beroende av Erkki. Det som ännu inte kommit fram är att hon inte alltid varit det. I början av romanen möter läsaren en Sirkka som är mån om att inte vara skyldig någon pengar (Jalava 1981:47). Även om hon flyttar in hos Erkki vill hon bidra ekonomiskt och konstaterar då de två är ute och dricker öl att hon ”ibland” har råd att bjuda (Jalava 1981:69).

Sina pengar förtjänar Sirkka genom prostitution. Detta faktum antyds först upprepade gånger för att sedan konkretiseras i en scen som samtidigt visar i en hur underordnad ställning Sirkka befinner sig i i förhållande till männen. I scenen kommer Erkki hem bara för att se hur Sirkka har sex med en annan man. När Erkki sliter loss mannen från Sirkka sprutar denne sperma över Sirkkas rygg. Trots att handlingen knappast kan anses vara överlagd finns det något förnedrande i den. Det är som om mannen i och med ejakulationen skulle markera sitt revir och sin överordnade ställning i förhållande till kvinnan.

Kvinnan Sirkka framstår alltså som den av karaktärerna i romanen som befinner sig i den allra mest utsatta situationen. Hon saknar förutsättningar att ta hand om sig själv och ges i motsats till de manliga karaktärerna, ingen chans att ta sig ur den situation hon befinner sig i. När Erkki vid slutet av romanen drar vidare lämnar han den trasiga Sirkka efter sig liggande på sjukhus (Jalava 1981:181 och 184). Den starka mannen har lyckats frigöra sig medan kvinnan som framstår som svag på sätt och vis fortfarande är fjättrad.

Slutsats – kön i Asfaltblomman

Berättaren i *Asfaltblomman* är en man. Detta sätter sin prägel på romanen eftersom allt som skildras återges ur en mans perspektiv. Mannen är normen och det som avviker skildras ofta med hjälp av kvinnan som är hans andra. Således är det mannen som klarar sig, både med jobb och i allmänhet, medan kvinnan går under eller är fel på något annat

vis. Det är också intressant att notera att kvinnorna oftast jobbar med städning, medan männens arbeten är mer varierande.

De kvinnliga karaktärerna som läsaren får veta mera om är antingen så starka och framgångsrika att männen inte klarat av att sällskapa med dem, eller också är de som Sirkka, tydligt svagare än männen. Framförallt i förhållandet mellan Erkki och Sirkka verkar den ojämlika maktfördelningen och det faktum att Sirkka är beroende av Erkki åtminstone till en början gynna förhållandet då Erkki får inta en mansroll som verkar vara naturlig för honom och som tillåter honom ha ansvar och fungera som försörjare. Sirkka och hennes svaghet kan också anses utgöra en kontrast till Erkki som klarar sig hyfsat på egen hand, och som också på detta vis i mötet med Sirkka förstärker sitt självförtroende då han ser på den andra som han inte är och som han kan lämna bakom sig.

Karaktären Sirkka framstår som ett porträtt av den kuvade kvinnan. Hon är nedbruten av samhället och befinner sig ohjälpligen i en roll där hon både är underordnad och underkastad mannen. Detta syns tydligast i det faktum att hon är tvungen att prostituera sig och helt konkret förvandlas till ett objekt för männens njutning, men även i det faktum att hon i förhållandet till Erkki inte minst ekonomiskt är beroende av honom.

Antti Jalavas *Asfaltblomman* rymmer en skildring av ett samhälle där män och kvinnor har olika rättigheter och möjligheter. Romanen innehåller spår av en föråldrad och omöjlig mansbild, men även skildringar av kvinnor som mannens andra. Att det är kvinnorna som är de andra och att det är de som verkar ha svårast att klara sig i det svenska samhället utgör en kontrast till den fiktiva verklighet som läsaren möter i *Svinalängorna* (Alakoski 2006) och *Ingenbarnsland* (Hetekivi Olsson 2012). Detta uppfattar jag som intressant, men samtidigt antar jag att fenomenet går att förklara med att Jalava är man och att han som författare sluter sig till en tradition som sedd ur ett historiskt perspektiv lätt kan framstå som uttryckligen manlig.

Kön i *Ingenbarnsland*

Kategorin kön är ständigt närvarande i *Ingenbarnsland*. Redan från första början blir det tydligt att könsrollerna i det samhälle som skildras i romanen kommer att behandlas utförligt. Genom huvudpersonen Miira problematiserar Hetekivi Olsson de könsnormer som råder i det fiktiva samhälle hon beskriver. Teman som tas upp är hur normerna befästs i skolan och i samhället i allmänhet. Dessutom ges solidaritet mellan kvinnor

och det arbete de utför en del utrymme. Följaktligen kommer min analys att befatta sig med hur de tre ovannämnda teman behandlas i romanen. Jag kommer att ta avstamp i skolan, sedan belysa problemen i det fiktiva samhället för att avsluta med att diskutera solidariteten mellan kvinnor i romanen och hur denna tar sig uttryck i arbete och vänskap.

Skolan

Det första stället i *Ingenbarnsland* där läsaren möter en verklighet i vilken män och kvinnor är olika värda, är på skolgården. Romanen inleds med en scen där Miira klår upp en kille som ”tafsar” på de tjejer som Miira beskriver som ”mesiga”. Dessa tjejer får också sin beskärda del av Miiras vrede. Hon ogillar nämligen det faktum att flickorna rentav verkar vara ”tacksamma” för uppmärksamheten (Hetekivi Olsson 2012:7).

Det blir alltså från första början klart att könsfrågor är något som kommer behandlas i denna roman och precis som i fallet med kategorin etnicitet, är också kön en kategori som förverkligas i skolan. Det ligger nära till hands att konstatera att det förtryck som Miira protesterar mot är en så naturlig del av de fiktiva människorna att det är att se som en norm, en del av samhällets struktur som inte går att ifrågasätta.

Men Miira ifrågasätter och protesterar, vilket är helt förståeligt då man beaktar hur hon, på grund av sitt kön, gång på gång behandlas på ett annat sätt än en pojke skulle behandlas i motsvarande situation. Till exempel kommer det fram att Miira, om hon leker likadana lekar som pojkarna, för att hon är flicka uppfattas som stökig och att det inte blir några konsekvenser för pojkarna som kallar henne hora, men nog för henne om hon reagerar på att bli kallad det (Hetekivi Olsson 2012:16).

Man kunde tänka sig att skolan på det 80-tal som boken utspelar sig på skulle ha kommit så långt att den som institution skulle arbeta för att bryta ner stereotypa uppfattningar om könsroller, men tyvärr är den verklighet som Hetekivi Olsson skildrar en annan. Snarare än att motarbeta befästs normerna av skolan. Romanen är full av exempel på situationer där skolan och de vuxna bekräftar pojkars rätt att vara på ett visst sätt och flickors skyldighet att vara på ett annat.

Ett av de värsta exemplen på detta är läraren Pekka som istället för att motarbeta fördomar och oönskat beteende själv går med i det hela –, bland annat i samband med

att flickorna på klassen talar om sina första erfarenheter hos gynekologen – och genom att ge uttryck för en humor som snarast är ägnad att befästa könsnormer och ojämlikhet ger pojkarna rätt i sitt sätt att behandla flickor (Hetekivi Olsson 2012:169). Men normerna befästs också i mer vardagliga situationer, det är till exempel helt i sin ordning att pojkar leker krig medan flickor som gör samma anses vara stökiga (Hetekivi Olsson 2012:16).

Än mer tragiskt än det att de vuxna i skolan bekräftar könsnormer, är det faktum att det blir uppenbart att de vuxnas sätt att agera mot pojkar och flickor har satt sin prägel på elevernas uppfattning om vad som är lämpligt beteende för de olika könen. När Miira ingriper då klasskamraten Leena blir trakasserad är det till exempel ingen som tackar henne. Däremot blir hon, för att hon reagerar på att en tjej blir trakasserad, av de andra flickorna på klassen betraktad som ”killig” (Hetekivi Olsson 2012:98). Det är inte lämpligt för en flicka att protestera mot övergrepp som hon tvingas utstå enbart på grund av sitt kön.

I skolan läggs alltså grunden för de ungas uppfattning om mans- och kvinnorollen och om vad som är lämpligt agerande i umgänge mellan pojkar och flickor. Som jag kommer att visa i nästa kapitel är detta något som färgar av sig på samhället i övrigt.

Samhället

Som jag redan konstaterat är det inte bara i skolan som en snäv syn på mans- och kvinnorollen går att skönja. Samma gäller för hela det samhälle som skildras i *Ingenbarnsland* och det verkar ibland som om det inte skulle finnas ett enda ställe där Miira kunde komma undan könsorättvisorna.

För när det kommer till kön är det orättvist. Ute i det samhälle som Hetekivi Olsson skapat blir det på ett mycket mer konkret plan uppenbart hur snedvriden maktfördelningen könen emellan är. Exempelen på hur män i förhållande till kvinnor tar sig rättigheter de absolut inte har eller borde ha är många.

Miira stöter på kränkningar överallt. I det egna hemmet tar en av pappans arbetskamrater sig friheten att kommentera det faktum att hon fått bröst, pappan reagerar inte (Hetekivi Olsson 2012:83), en annan klappar mamma på baken (Hetekivi Olsson 2012:56). Ute på stan erbjuder sig en man att betala Miira och kompisen Vera för sex (Hetekivi Olsson 2012:130), en annan vill hemma hos sig byta samma tjänster

mot ett rus (Hetekivi Olsson 2012:150). I det samhälle som Hetekivi Olsson skildrar objektifieras kvinnorna. De får sitt värde i första hand i förhållande till männen som i sin tur, precis som "Gurkan" på heta linjen (Hetekivi Olsson 2012:123), behandlar kvinnorna i första hand som vägar till njutning och nytta och först i andra hand som människor. Detta är naturligtvis en förenkling, men min uppfattning är att det är så Miira upplever det. Att samhället vill låta henne existera bara som kvinna i förhållande till mannen.

Det snedvridna förhållandet mellan män och kvinnor, det där kvinnorna ses som vägar till sexuell njutning, får sin början redan i skolan. Hetekivi Olssons roman innehåller en skildring av en händelse från förskoletiden. Miira har bett sin kompis Lasse visa henne sin penis. I utbyte vill Lasse se Miiras "hemlighet". När hon vägrar blotta sig för Lasse för att det inte kommit överens om ett sådant utbyte, får hon men inte han en utskällning av fröken (Hetekivi Olsson:23).

I mellanstadiet är Miira fortsättningsvis kritisk mot könsnormerna men att dessa ändå befästs i skolan är det ingen fråga om. Bland annat klär sig den då tolv åriga Vera i en collegetröja som pryds med texten "BOY TOY" (Hetekivi Olsson 2012:117) och ger således uttryck för hur redan riktigt unga flickor objektifieras.

Om de könsroller som i *Ingenbarnsland* lärs ut i skolan något tillspetsat går ut på att kvinnan finns till för mannens njutning och att hon har skyldigheter gentemot honom, medan mannen främst har friheter i sitt agerande gentemot kvinnan, framstår det som en självklarhet att skolan i det fiktiva samhälle som skildras i romanen föder pojkar som växer upp till män som senare i livet både verbalt och fysiskt förgriper sig på kvinnor.

Att "Gurkan" som jag nämnde tidigare ger uttryck för en totalt objektifierande syn på kvinnan och bland annat erbjuder sig "köra fistfucking" i Miiras "fitta" (Hetekivi Olsson:123) framstår i sammanhanget som en extrem men naturlig utveckling av den kvinnobild som lärs ut i skolan och – vilket man bland annat på basen av Veras tröja kan anta – i samhället i allmänhet. En än mer extrem variant av en man som anser sig ha rätten att bestämma över kvinnor och deras kroppar är den man som under en löprunda utsätter Miira för ett våldtäktsförsök. I samband med den senare händelsen är det för övrigt intressant att notera att våldtäktsförsöket förblir ett försök eftersom en man kommer joggande förbi, men att denna man inte ens stannar för att se om allt står rätt

till med Miira, trots att han måste ha sett vad som varit på väg att hända (Hetekivi Olsson 2012:296).

I detta sammanhang är det värt att notera att Miira bryter mot normen. Hon står på sig istället för att ge efter för de övergrepp männen vill utsätta henne för. I fallet med ”Gurkan” åskådliggörs detta genom att Hetekivi Olsson låter sin huvudperson kontra den äckliga telefonsexmannens erbjudande om fistfucking med ett eget erbjudande; att ”köra fotfucking” i hans ansikte (Hetekivi Olsson 2012:123).

Våldtäktsförsöket, som i sig utgör en enorm kränkning av Miiras fysiska integritet, föder ett hämndbegär. Miira beväpnar sig med kniv och hoppas på att stöta på förövaren (Hetekivi Olsson 2012:297 och 315). I Miiras reaktion finns en vägran att kuvas och en påtaglig vilja att åter ta åt sig makten över den egna kroppen.

Den ojämlika maktfördelningen syns naturligtvis också på andra områden än det sexuella. Nyttواسpekten som jag kort tangerade tidigare synliggörs till exempel genom mannen som äger huset Miira med familj flyttar till i Bergsjön. Han behandlar Miira som en sopa, och som om han skulle göra henne en tjänst i att han låter henne jobba för honom. Inte minst blir detta synligt då han ber Miira städa lägenheten där någon tagit livet av sig. Han väntar inte på ett svar av Miira utan utgår ifrån att hon kommer utföra uppgiften (Hetekivi Olsson 2012:303). Här handlar det förvisso antagligen om en intersektion mellan klass och kön, men likväl anser jag att det faktum att en rik man behandlar en fattig ung kvinna mer som slav än medmänniska säger något om hur makten är fördelad mellan honom och henne och män och kvinnor i högsta allmänhet.

Det är ändå inte så att alla män är förtryckare. Åtminstone riktas förtrycket inte alla gånger mot kvinnor utan istället mot det egna jaget. I ”Om kvinnors kraft, mäns marginalisering och pojkars kosmiska ensamhet” konstaterar Thomas Rosenberg och Pekka Toukomaa att pappornas misslyckanden verkar överföras på pojkarna (Rosenberg& Toukomaa 1994:141). I *Ingenbarnsland* möter läsaren en karaktär, Jussi, som ges relativt mycket utrymme och som verkar gå just detta öde till mötes. Även om den information läsaren får om Jussis familjeförhållanden är knapp, uppvisar han ett beteende som för ens tankar till Rosenberg och Toukomaa. Det verkar gå utför för Jussi. I en passage i romanen ser Miira honom sitta på en hustrappa och dricka folköl mitt på dagen, vilket får henne att konstatera att han ser ”död ut” (Hetekivi Olsson 2012:185). I sammanhanget känns det inte långsökt att ta steget ut och associera till Leenas

alkoholiserade pappa i *Svinalängorna* (Alakoski 2006). Han tampas med mansrollen och faller offer för alkoholen och det känns allt annat än långsökt att tänka sig att Jussi ärvt sitt beteende av en liknande fadersgestalt.

Jag vill avsluta kapitlet om samhälle genom att lyfta fram en intressant sak som Hetekivi Olsson gör. Hon väljer nämligen att låta Miira resa till Afrika tillsammans med Ali och på så sätt visa också ett annat samhälle där män och kvinnor har olika ställning. När Miira och Ali blir förföljda för att hon enligt männen på orten de befinner sig har för lite kläder på sig, vägrar hon dra på sig mer kläder bara för att några gamla män vill det (Hetekivi Olsson 2012:259).

Valet att visa samhället i Afrika och glimtar av hur det ser ut där känns intressant. Både för att det visar på att jämställdhet är en bristvara på många håll i världen och att män långt borta också anser sig ha rätt att bestämma över kvinnor. Men det är också intressant därför att det enbart är i Afrika, aldrig i Gårdsten, som män med en afrikansk eller arabisk – det vill säga icke europeisk - bakgrund beter sig illa mot Miira som i detta sammanhang får representera kvinnor i allmänhet.

Kvinnor och solidaritet

Ingenbarnsland innehåller som jag uppfattar det några rätt starka skildringar av uppväxt till kvinna, kvinnoöden på väg att skapas och livet som kvinna i Sverige. Det jag anser är intressant är det faktum att det mellan dessa kvinnor verkar finnas en solidaritet. En vilja att stå i bredd och att hjälpa den andra vidare. Jag har valt att lyfta fram tre kvinnopar. Intressant är att den ena parten i samtliga par är Miira, medan den andra ibland är mamma, ibland någondera av vännerna Vera och Susanna. Som jag redan tangerat och strax kommer gå närmare in på lever dessa tre liv som i hög grad skiljer sig från varandra. Ändå är de knutna till Miira på ett eller annat sätt.

Det mest konkreta och samtidigt kanske mest påtagliga exemplet på ett solidariskt förhållande är det mellan Miira och hennes mamma. Detta är kanske föga förvånande, men tål ändå att påtalas. Förhållandet mellan mor och dotter präglas av en känsla av ansvar för den andra. Hos Miira tar sig detta oftast uttryck i ett dåligt samvete för att hon inte förmår hjälpa mamman som ofta lider av svåra smärtor eftersom hon slitit sönder sin kropp i jobbet som städerska (Hetekivi Olsson 2012:202) och i den skam hon känner då hon vet att hon gjort modern besviken, till exempel då hon inte utnyttjar den möjlighet språkresan utgör (Hetekivi Olsson 2012:239). Hos mamman i sin tur i det att

hon vid flera tillfällen alldeles uppenbart gör sitt yttersta för att ge dottern en bättre framtid. Detta blir tydligt bland annat då mamman hjälper Miira att ta ett lån på Ikea för att bekosta nya möbler (Hetekivi Olsson 2012:287) och en ny inredning till sitt rum och kanske allra mest då mamman själv tar ett lån för att göra det möjligt för dottern att åka på språkresa (Hetekivi Olsson 2012:227).

Det är alltså uppenbart att modern vill hjälpa dottern komma iväg på en klassresa. Vare sig hon vet att Miira fattat beslutet att ge sig av eller inte så gör modern sitt bästa för att bereda vägen. Utöver all den ekonomiska hjälpen finns precis som i *Svinalängorna*, städningen (Alakoski 2006: 29, 50 och 139) med även i *Ingenbarnsland*. Precis som modern (Hetekivi Olsson 2012:14) jobbar även Miira med städning, men ser städningen som ett verktyg som hon kan ha nytta av på klassresan (Hetekivi Olsson 2012:281). Visserligen sägs det aldrig rakt ut, men jag uppfattar det som ytterst sannolikt att Miira har ärvt denna färdighet av sin mor.

Städningen och all annan hjälp Miira får av sin mamma ligger i linje med det Åsa Arping säger om mödrarnas roll som möjliggörare av döttrarnas klassresor (Arping 2010:216). Miira är i sin tur fullt medveten om detta och ger uttryck för en vilja att i gengäld hjälpa sin mor (Hetekivi Olsson 2012:288).

Ett annat förhållande som ger uttryck för något som kunde tolkas som solidaritet är det mellan Miira och Vera, men här kan man med besked argumentera för att det i första hand rör sig om ett tragiskt kvinnoödes skapelse rakt inför ögonen på Miira.

De två flickorna glider nämligen under bokens gång allt längre ifrån varandra och Miira inser att hon egentligen inte har något emot det (Hetekivi Olsson 2012:203). Vera representerar på sätt och vis en kvinna som Miira kunde ha blivit om hon valt på ett annat sätt. Det finns flera saker som inte stämmer med Vera. Saker som antyds men aldrig sägs rakt ut. Det kommer fram att hon som väldigt ung dricker alkohol (Hetekivi Olsson 2012:159) och det antyds att hon använder droger (Hetekivi Olsson 2012:180). Det som beträffande kategorin kön ändå är mest relevant är att det finns en antydning, om än vag, att Vera är beredd att utbyta sexuella tjänster mot rusmedel. Om detta skvallrar sugmärkena på hennes hals då Miira ser henne med missbrukaren Malin (Hetekivi Olsson 2012:180), det faktum att Vera helt ogenerat förhandlar om pris med en bilist då flickorna råkar befinna sig på "horgatan" (Hetekivi Olsson 2012:130) och att det är

Vera som vet att de kan gå hem till mannen som vill ha sex i utbyte för sprit för att dricka sig fulla (Hetekivi Olsson 2012:146).

Det blir alltså uppenbart att det går utför för Vera, men det blir också klart att Miira inte klarar av att hjälpa Vera utan istället vill låta avståndet dem emellan växa. Eventuellt inser hon att hon i första hand måste rädda sig själv.

Ett förhållande som fungerar åt andra hållet än det med Vera är Miiras vänskap med Susanna, som flyttar till Gårdsten då flickorna går på högstadiet (Hetekivi Olsson 2012:207). Faktum är att Susanna kommer in i bilden ungefär precis då Miira och Vera på ett avgörande sätt börjat glida ifrån varandra. Miira menar till och med själv att hon bytt Vera mot Susanna (Hetekivi Olsson 2012:209), vilket talar för att det finns något medvetet i bytet av umgänge.

Susanna är en intressant karaktär. På ytan ser hon ut att ha allt bra, men i verkligheten är det inte fallet. Hon kommer från en familj där pappan super och slår mamman.

Solidariteten mellan dessa två unga kvinnor förverkligas i att Susanna rymmer till Miira som utan att ställa frågor låter Susanna sova över hos henne ett par nätter (Hetekivi Olsson 2012:220). Miira uppvisar också här en stark vilja att kämpa för det som är rätt, vilket tar sig uttryck i form av ett brev som hon skriver åt Susannas far, där hon under pseudonym hotar honom med våld om han inte slutar misshandla Susanna och hennes mamma (Hetekivi Olsson 2012:221).

Det finns alltså en solidaritet mellan en del av de kvinnliga karaktärerna. Starkast tar den sig uttryck i förhållandet mellan Miira och hennes mamma, men den finns där även i förhållandet till Vera och Susanna.

Slutsats – kön i *Ingenbarnsland*

Av de tre analyskategorierna i *Ingenbarnsland* är kön den som framstår som kanske den viktigaste. Även om den inte får flest utslag i de tre intersektionellt filterade läsningarna, är det den som författaren enligt min uppfattning allra mest aggressivt för fram. Min uppfattning får stöd i det faktum att hela romanen inleds med en scen som synliggör hur huvudpersonen Miira på ett väldigt handgripligt sätt slåss för sina rättigheter som flicka. Hur pojkar och flickor behandlas olika är ständigt närvarande i den fiktiva skolvardag Hetekivi Olsson skildrar.

Skolan framstår också som ett ställe som snarare än att uppluckra könsroller arbetar för att befästa rådande normer. Flickorna förväntas vara på ett sätt och pojkarna tillåts vara på ett annat. Det tragiska är att det som lärs ut i skolan blir till ett frö som ute i samhället växer sig till ett stort träd och det faktum att kvinnor ständigt befinner sig i en ofördelaktig ställning i förhållande till männen är pinsamt uppenbart. Det är männen som har makten och kvinnorna som allt för ofta förväntas underkasta sig den.

Lyckligtvis är kvinnorna inte ensam. Det finns en uppenbar vilja att hjälpa varandra i mån av möjlighet. Detta åskådliggörs kanske bäst genom förhållandet mellan mödrar och döttrar och i detta fall främst genom förhållandet mellan Miira och hennes mamma. Att mamman gör sitt yttersta för att ge sin dotter en så bra framtid som möjligt är ett gott exempel på en solidaritet mellan mödrar och döttrar som är ytterst vanlig bland kvinnor i arbetarklassen.

Medan döttrarna verkar ärva mödrarnas färdigheter och med dem en förmåga att anpassa sig till det svenska samhället, verkar pojkar ärva fädernas problem. I *Ingenbarnsland* är Jussi det främsta exemplet på detta.

Slutsats-kön

Med tanke på själva analysen är kategorin kön den som avviker från mängden. Detta beror på att den intersektionellt filtrerade analysen visar på att kategorin får mycket plats i både *Svinalängorna* och *Ingenbarnsland*. Däremot framstår kategorin, i det att den inte explicit fokuseras, som relativt obetydlig vid läsningen av *Asfaltblomman*. Likväl finns den med även i den sistnämnda romanen och har en del gemensamma nämnare med de övriga två verken.

På basen av mina läsningar av Alakoskis, Jalavas och Hetekivi Olssons verk går det att konstatera att det svenska samhället, så som det skildras i de tre romanerna är ett där jämställdhet mellan könen än så länge känns som en främmande tanke.

Detta märks av hur skolan i *Ingenbarnsland* snarare befäster stereotypa könsnormer än motarbetar dem. Av hur kvinnor hos Jalava och Hetekivi Olsson är tvungna att sälja sig själv för att få pengar. Och kanske främst av en solidaritet mellan mödrar och döttrar som syns främst hos de två kvinnliga författarna och städningen som i alla tre verk framstår som en kvinnligt kodad kompetens.

De två sistnämnda fenomenen, städningen och solidariteten är sådana som kan uppfattas som vanliga för kvinnor i arbetarklassen. Mödrarna hos både Alakoski och Hetekivi Olsson är i en nyckelroll med tanke på döttrarnas avfärd på en potentiell klassresa. De hjälper sina barn såväl ekonomiskt som genom att låta städningen som färdighet och verktyg gå i arv. Genom mödrarna får således döttrarna en möjlighet att ta sig ur arbetarklassen.

Här tål att nämnas att städningen finns med även hos Jalava, och att den också där framstår som en kvinnligt kodad kompetens. Problemet för Sirkka i *Asfaltblomman* är tyvärr det att hon i motsats till Leena och Miira inte har klarat sig i skolan utan till följd av invandrarskapet och en viss social missanpassning hamnat snett och aldrig klarat av att dra nytta av den färdighet städningen utgör. Istället finner hon sig tvungen att prostituera sig och håller på att förgås.

Medan kvinnorna överlag verkar klara sig, gäller det motsatta för männen. De klarar inte av att anpassa sig till den nya mansroll som erbjuds dem av det svenska samhället. Då de inte kan leva upp till idealet som stipulerar att en riktig man klarar av att försörja sig och sin familj på egen hand, börjar de supa. Detta beteende drabbar i sin tur männens familjer och riskerar dessutom att ärvas av sönerna.

En läsning genom ett könsfilter ger alltså vid handen att kön är en av de kategorier som skildras i den sverigefinska litteraturen. Det intressanta är att det i detta skede, efter att också denna kategori analyserats blir uppenbart att de olika kategorierna faktiskt tillsammans konstruerar romankaraktärerna i de tre olika verken. Utan det finska skulle inga finska arbetare finnas. Och utan sitt kön skulle kvinnorna varken hamna i en ofördelaktig ställning i förhållande till männen inom arbetarklassen eller ära kompetenser som låter dem ta sig ur fattigdomen.

I detta sammanhang är det också av intresse att notera att de sexuella trakasserierna, om man väljer att läsa de tre romanerna som tidsskildringar, över tid verkar ha ökat. Varken Jalava eller Alakoski skriver i *Asfaltblomman* respektive *Svinalängorna* om ett likadant, sexuellt kränkande beteende som det Hetekivi Olsson skildrar i *Ingenbarnsland*.

Alltså verkar det som om det sexuella skulle ha varit mycket mer påtagligt under det 1980-tal som Hetekivi Olsson skriver om än under de årtionden från 1950- till det sena 70-talet som de två övriga författarna skildrar.

Sammanfattning av analyserna

I detta kapitel har jag utfört en intersektionellt filtrerad analys av tre sverigefinska romaner. Susanna Alakoskis *Svinalängorna* (2006), Antti Jalavas *Asfaltblomman* (1981) och Eija Hetekivi Olssons *Ingenbarnsland* (2012). Mitt mål har varit att visa att de tre romanerna inte ska läsas som i första hand skildringar av klass, invandring eller problem förknippade med jämställdhet mellan könen, utan att de snarare är att betrakta som berättelser där karaktärernas härkomst, klasstillhörighet och kön samverkar och tillsammans skapar de fiktiva liv huvudpersonerna i romanerna lever.

Det är påfallande hur konkret mina tre analyskategorier – etnicitet, klass och kön – i romanerna faktiskt verkar konstruera varandra. Invandringen framstår i alla romaner som en inkörsport till arbetarklassen. Faktum är nämligen att de individer med annat än svensk härkomst som skildras i romanerna så gott som utan undantag verkar vara arbetslösa eller ha jobb som av tradition setts som typiska för arbetarklassen.

Bland dessa invandrare, som yrkesmässigt är verksamma inom arbetarklassen finns dessutom män och kvinnor som i sin tur befinner sig i ett ojämlikt förhållande till varandra. I de familjer som skildras hos Alakoski och Hetekivi Olsson arbetar männen på fabrik medan kvinnorna drygar ut familjens inkomster genom att städa. Även om städningen finns med också hos Jalava är det i de två yngre romanerna som denna kvinnligt kodade kompetens fungerar som ett redskap som kvinnorna har nytta av på en tilltänkt klassresa. Etnicitet och klass föder också mindre lyckligt lottade kvinnor som i sin tur är tvungna att prostituera sig för att överhuvudtaget kunna leva. Det mest påtagliga exemplet på detta är Sirkka i *Asfaltblomman*.

På basen av den intersektionellt filtrerade analysen anser jag alltså att det är rimligt att sluta sig till att de tre romanerna snarare än att skildra en enskild kategori, av de tre kategorierna bygger organiska helheter som skildrar människor som av olika anledningar lever på samhällets botten.

7. AVSLUTNING

Syftet med min avhandling har varit att visa att den fiktiva verkligheten i den sverigefinska litteraturen byggs upp av kategorierna klass, etnicitet och kön. Jag har haft som mål att bevisa att denna litteratur inte ska kategoriseras som i första hand arbetar- eller invandrarlitteratur utan att den snarare ska läsas som en krönika över en inflyttad

folkgrupps historia och som ett vittnesmål om de orättvisor som de som har allra minst utsätts för av det svenska samhället.

Min metod, intersektionell filtrering har visat sig vara extremt användbar för den analys jag valt att utföra. Min uppfattning är att det är just metoden som har tillåtit mig göra en så omfattande och heltäckande analys som den jag utfört i denna avhandling. Trots att de tre romanerna jag arbetat med är rätt olika till sin utformning har min metod tillåtit mig hitta de gemensamma nämnarna i de tre verken. Detta har varit nödvändigt för att kunna visa att såväl Alakoskis, Hetekivi Olssons som Jalavas romaner skildrar en i viss mån gemensam erfarenhet.

Att den metod jag utvecklat för att kunna analysera romanerna visat sig vara så användbar ger mig hopp om att den kunde visa sig vara till nytta då många olika slag av litteratur analyseras. Personligen tror jag att intersektionell filtrering främst är användbar i samband med undersökningar i stil med den jag själv gjorde, det vill säga i undersökningar där man arbetar med ett relativt stort sampel. Den stora nyttan är nämligen att metoden tillåter en att bryta ner romaner i små enheter och sedan jämföra dessa med motsvarande enheter från andra romaner. Detta i sin tur låter den som forskar dra slutsatser om allmänna tendenser inom kategorierna och sedan se på hur olika kategorier inom till exempel ett litterärt fält verkar konstruera varandra.

Jag har också funderat på om inte intersektionell filtrering kunde vara till nytta i undervisningssituationer där målet är att visa på litteraturs komplexa konstruktion, men detta är ett tema för en annan avhandling.

Saker att utveckla och fundera på

Trots att jag ovan prisar intersektionell filtrering som analysmetod står det klart att den inte täcker alla de aspekter man kunde ta fasta på i den litteratur som undersöks i denna avhandling. Det har heller aldrig varit mitt syfte att göra en heltäckande analys och utrymmet i en avhandling pro gradu är för ringa för en sådan. Jag har medvetet låtit bli att ge mig i kast med litteraturhistoriska översikter och analyser av intertexter, även om de tre romanerna innehåller ett digert material för den som vill forska vidare i dessa teman och min uppfattning är att en sådan forskning skulle vara både meningsfull och viktig.

Utöver det faktum att min metod inte tillåter mig ta ställning till litteraturhistoriska aspekter eller undersöka intertexter innehåller den en konkret brist. Metoden tillåter nämligen inte en analys av hur de olika kategorierna som analyseras intra-agerar utan fokuserar enbart interaktionen mellan dem. Jag har tidigare (s.25) förklarat varför ett sådant tillvägagångssätt är nödvändigt i min avhandling. Jag vill ändå här passa på att påpeka att det är det stora samplet på tre romaner som i första hand omöjliggör analysen av intra-aktion. Den information som skulle förutsättas genereras ändå av de intersektionellt filterade läsningarna. Alltså skulle det i teorin vara möjligt att analysera intra-aktionerna åtminstone i enskilda romaner, det enda som behövs är en anpassning av den metod jag använt i min avhandling.

Avslutningsvis vill jag konstatera att jag inte utgår ifrån min metod som tar avstamp i intersektionaliteten skulle ersätta metoder där fokus riktas enbart på en av de kategorier jag undersökt, men att det nog kan fungera som ett komplement och den vägen bidra till en bredare mer rättvis förståelse av den litteratur som analyseras.

KÄLLOR

Primära

- Alakoski, Susanna, *Svinalängorna*, 2006, Bonnier pocket, Tolfte tryckningen, Pösneck, Tyskland 2008
- Jalava, Antti, *Asfaltblomman*, Askild&Kärnekull Förlag AB, Göteborg 1981
- Hetekivi Olsson, Eija, *Ingenbarnsland*, 2012, Norstedts, Falun 2012

Sekundärlitteratur

- Arping, Åsa, "Folkhemmet tur och retur" i *Genusvetenskapliga litteraturanalyser*, Åsa Arping & Anna Nordenstam red. Studentlitteratur, Lund 2010, s.211-235
- de los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana, *Intersektionalitet*, Liber, Malmö 2005
- Gröndahl, Satu, "Från *Fångarnas kör* till *Svinalängorna*" i *Genusvetenskapliga litteraturanalyser*, Åsa Arping & Anna Nordenstam red. Studentlitteratur, Lund 2010, s.235-247
- Lykke, Nina, "Nya perspektiv på intersektionalitet. Problem och möjligheter" i *Kvinnovetenskaplig tidskrift 2-3.05*, Göteborg 2005, s.7-19
- Behschnitt, Wolfgang, "The voice of the 'Real Migrant': Contemporary Migrant literature in Sweden" i *Migration and Literature in Contemporary Europe*, red. Mirjam Gebauer, Martin Meidenbauer Verlagsbuchhandlung, München 2010, s.77-93

- Nilsson, Magnus *Arbetarlitteratur*, Studentlitteratur, Lund 2006
- Nilsson Magnus, *Den föreställda mångkulturen*, Gidlunds förlag, Vilnius 2010
- Roos, J.P. , *Suomalainen elämä*. SKS. Helsingfors 1987
- Rosenberg Thomas& Toukomaa Pekka, ”Om kvinnors kraft, mäns marginalisering och pojkars kosmiska ensamhet” i *Man kan vara tvåländare också...*,Sverige/finländarnas arkiv 1994, s.129-154
- Skeggs, Beverley *Formations of class and gender: Becoming respectable*, Sage publications, London 2002
- Suikkila, Juhani, *Finnar I Sverige: en studie av social identitet*, Sociologiska institutionen, Stockholms universitet 1974
- *Svensk arbetarlitteratur*, red. Lars Furuland& Johan Svedjedal, Atlas, Stockholm 2006
- *Tala om klass*, red. Susanna Alakoski och Karin Nielsen, Ordfront, Stockholm 2006
- Trotzig, Astrid, ”Makten över prefixen” i *Orientalism på svenska*, red. Moa Mathis, Ordfront, Stockholm 2005, s.104-128
- Vallenius, Erkki, ”Finska invandrades ångest och skam i skönlitterär gestaltning” i *Litteraturens gränsland: Invandrar och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv*, red. Satu Gröndahl, Uppsala centrum för multietnisk forskning 2002, s.231-240
- Velure, Magne, ”Kniv, sprit och sisu” i Forskningsrapport 3 i *Forskningsprojektet: Migrationen mellan Finland och Sverige efter andra världskriget*, Nordiska Museet, Stockholm 1975
- Wolfgang Behschnitt & Thomas Mohnike, ”Interkulturelle Authentizität? Überlegungen zur ’anderen’ Ästhetik der schwedischen ’invandrarlitteratur’” i *Über Grenzen. Grenzgänge der Skandinavistik – Festschrift zum 65. Geburtstag von Heinrich Anz*, red. Behschnitt m.fl. Ergon-Verlag GmbH, Würzburg 2007, s.79-100
- Ågren, Maija ”Är du finsk eller...?” Bokförlaget Arkipelag; Göteborg 2006

Internet

- *Befolkningsstatistik 2002*, del 3,
http://www.scb.se/statistik/BE/BE0101/2002A01/BE78SA0301_02.pdf, hämtad 22.10.2013 kl.19.31
- Bjelvhamar, Bo, ”Recensionen av Svinalängorna”, Ystads Allehanda 5.12.2006,
<http://www.ystadsallehanda.se/kultur-och-noje/Dahlstrom/article712004/Recensionen-av-Svinalaumlngorna.html>, hämtad 24.10.2013

- Bergström, Pia, "Fräsande hat från förorten", Aftonbladet 30.1.2012,
<http://www.aftonbladet.se/kultur/bokrecensioner/article14286618.ab>, hämtad
24.10.2013
- Gustafsson, Agne, "Kommunalval". Nationalencyklopedin,
<http://www.ne.se/lang/kommunalval>, hämtad 23.12.2013.
- Intersektionalitet.org <http://www.intersektionalitet.org/vad-ar-intersektionalitet/flerdimensionellt-perspektiv-pa-makt/> hämtad 10.10.2013 kl.22.40
- Johansson, Eva, "Kreativt ordstök", SvD 30.1.2012,
http://www.svd.se/kultur/litteratur/kreativt-ordstok_6806939.svd, hämtad 24.10.2013
- Löfvendahl, Erik, "Livet hos de till synes chanslösa", SvD 24.3.2006,
http://www.svd.se/kultur/litteratur/livet-hos-de-till-synes-chanslosa_32738.svd, hämtad
24.10.2013
- Spivak, Gayatri, "Can the subaltern speak?", Ur *Marxism and the interpretation of Culture*, red. Cary Nelsson och Lawrence Grossberg, Macmillan, London, 1988
http://www.maldura.unipd.it/dllags/docentianglo/materiali_oboe_lm/2581_001.pdf,
hämtad 22.10.2013 kl.18.40
- Thente, Jonas, "Susanna Alakoski: 'Svinalängorna'", DN 28.3.2006
<http://www.dn.se/dnbok/bokrecensioner/susanna-alakoski-svinalangorna/>, hämtad
25.10.2013
- Ullgren, Malin, "Eija Hetekivi Olsson: 'Ingenbarnsland'", DN 31.1.2012,
<http://www.dn.se/dnbok/bokrecensioner/eija-hetekivi-olsson-ingenbarnsland/>, hämtad
24.10.2013
- Utslagning, <http://www.ne.se/sve/utslagning>, Nationalencyklopedin, hämtad
30.12.2013.
- West, Markus, "Sisu på skolgården", Hufvudstadsbladet 7.2.2012,
<http://hbl.fi/kultur/personportratt/2012-02-07/sisu-pa-skolgarden>, hämtad 24.10.2013